

MŪSU ZEME

Lasāma grāmata
Latvijas ģeogrāfijā

Sastādījis K. Melnalksnis

1925

Izdevis A. Jessens,
Rīgā, Kurmančva ielā 18

Mūsu zeme

**Lasāmā grāmata
Latvijas ģeografijā**

Sastādījis K. Melnalksnis

1925

Izdevis A. Jessens

Rīgā, Kurmanova ielā. 18

1. Latvija un viņas iedzīvotāji.

Latvijas sastāvs un lielums.

Mūsu tēvija Latvija pastāv no piecām daļām: Vidzemes, Rīgas pilsētas apgabala, Kurzemes, Zemgales un Latgales. Visa Latvija ir **64 tūkstoši**, bet kopā ar iekšējiem ūdeņiem 65 tūkstoši kvadratkilometru liela. Latvija ir maza valsts, tomēr lielāka par dažām Eiropas mazajām valstīm, piem. Dāniju, Holandi, Beļģiju, Šveici un dažām citām.

Vistālākie punkti Latvijā ir starp Liepāju un Zilupi uz Krievijas robežas — ap 450 kilometru.

Atsevišķu apgabalu platība un iedzīvotāju skaits:

Apgabali.	iedzīv. skaits 1923. g.	Platība kv. klm.	Uz 1 kv. klm. iedzīv.
Vidzeme ar Rīgu	705.280	22.814,5	30
Kurzeme	340.640	14.208,5	24
Zemgale	272.150	13.178	21
Latgale	567.800	15.590	36
Latvija	1.885.870	65.791	29

Robežas.

Latvijai ziemeļos ir Rīgas jūras līcis un Igaunija. Robeža ar Igauniju sākas ziemeļos no Ainažiem, tad ar likumu ap Rūjieni iet uz Valkas pilsētu, kuŗu robeža daļa uz pusēm. Tālāk robeža iet gan pa nospraustu robežu, gan gar Gauju, gar Igaunijas Veru apriņķa robežām. Vistālāk ziemeļos Igaunijas robežās iespiežas apgabals uz ziemeļiem no Rūjienas. Totiesu Igaunijas Veru apriņķis tālu iespiežas Latvijā, līdz pat Gaujai. Latvijas austrumos atrodas Krievijas Pliskavas un Vitebskas guberņas. Dienvidos robeža iet gar Daugavu, kuŗas otrs krasts pieder Polijai. Tālāk robeža ar Poliju iet pa seno Kurzemes robežu. Pēc tam Latvijai dienvidos viscaur ir Lietava. Vakaros — Baltijas jūra.

No visām robežām apmēram trešā daļa ir jūras robežu, bet divas trešdaļas cietzemes robežu.

Latvijas apriņķi, pilsētas, miestu un ievērojamākās vietas.

Vidzeme.

Rīgas apriņķi: Rīga, Rīgas jūrmala, Sloka, Ķemeri, Baldone. Ogre, Pļaviņas, Sigulda.

Cēsu apr.: Cēsis, Pils-Rauna.

Valmieras apr.: Valmiera, Limbaži, Rūjiena, Ainaži, Mazsalaca un Salacgrīva.

Valkas apr.: Valka, Smiltene, Alūksne, Strenči, Ape un Lejasmiests.

Madonas apr.: Madona, Vecgulbene un Lubāna.

Zemgale.

Jelgavas apr.: Jelgava, Auce un Dobeļe.

Bauskas apr.: Bauska un Šēnberga.

Tukuma apr.: Tukums.

Jēkabpils apr.: Jēkabpils un Jaunjelgava.

Ilūkstes apr.: Ilūkste, Grīva, Subata, Akniste.

Kurzeme.

Talsu apr.: Talsi, Sasmaka, Kandava un Sable.

Kuldīgas apr.: Kuldīga un Saldus.

Ventspils apr.: Ventspils, Piltene un Dundaga.

Aizputes apr.: Aizpute, Pāvilosta un Ķoniņu ciems.

Liepājas apr.: Liepāja, Grobiņa, Durbe, Priekule un Vainode.

Latgale.

Daugavpils apr.: Daugavpils, Krāslava, Dagda, Višķi, Preiļi, Līvāni, Krustpils un Gostinī.

Rēzeknes apr.: Rēzekne, Varakļāni, Viļāni, Malta, Kaunāta, Andrupīne.

Ludzas apr.: Ludza, Rundāni, Zilupe un Kārsava.

Jaunlatgales apr.: Jaunlatgale, Balvi, Baltinava, Viļaka.

Šāds Latvijas apriņķu sadalījums uz 1924. gada Saeimas lēmuma pamata nāk spēkā ar 1924. gada 1. aprili.

Lavijas valsts nodibinājums.

Latvijas Tautas padome, pasludinādama 1918. gadā Latviju par neatkarīgu valsti, izsludināja pilsoņiem šādu paziņojumu:

«Latvijas pilsoņiem!

Latvijas Tautas Padome, atzīdama sevi par vienīgo augstākās varas nesēju Latvijas valstī, pasludina, ka:

1) Latvija, apvienota etnografisās robežās (Kurzeme, Vidzeme un Latgale), ir patstāvīga, neatkarīga, demokrātiski-republiska valsts, kuŗas satversmi un attiecības pret ārvalstīm noteiks tuvākā nākotnē Satversmes Sapulce, sasaukta uz vispārīgu, abu dzimumu, tiešu, vienlīdzīgu, aizklātu un proporcionālu vēlēšanu tiesību pamata;

2) Latvijas Tautas Padome ir nodibinājusi, kā augstāko izpildu varu Latvijā — Latvijas Pagaidu Valdību.

Latvijas Tautas Padome uzaicina Latvijas pilsoņus uzturēt mieru un kārtību un visiem spēkiem pabalstīt Latvijas Pagaidu valdību viņas grūtajā un atbildīgajā darbā.

Latvijas Pagaidu Valdības Ministru Prezidents:
Ulmanis.

Latvijas Tautas Padomes Priekšsēdētāja biedrs:
Zemgals.

Rīgā, 18. novembrī 1918.»

18. novembris.

18. novembris — latvju svētku diena uz visiem laikiem. Lai arī kāds liktenis turpmāk piemeklētu latvju tautu, 18. novembris vienmēr būs gaišs mirklis latvju tautas vēsturē un radīs priecīgu savijojumu katra īsta latvieša sirdī. 18. novembrī uzausa piepildījums labāko tautas dēlu lolo-tām cerībām par tautas gaišāku nākotni, par nostāšanos uz savām kājām.

Pēc brīvības alkstošā latvju tauta vairāk kā septiņi simti gadus mīta verdzībā, citu tautu kalpībā. Smagais liktenis bij tik tālu nomācis tautu, ka lielākajā viņas daļā bij zudusi palāvība uz saviem spēkiem. Latvietis dziedāja par bargiem kungiem, par iecelšanu saulītē, gaididams pestīšanu no ārienes, no kādiem svešiem spēkiem. Lai gan visā verdzības laikmetā tautas gars bij uzglabājies možs, un nekādas grūtības un likstas nevarēja latvieti galīgi nospīest, tomēr viņa apziņa nepacēlās līdz domām par to, tika gan vairākas tautas sacelšanās pret apspiedējiem, bet tām bij vienīgi saimniecisks raksturs. Tikai savās domās latvietis, varbūt, kādreiz pakavējās pie jautājuma par atsvabināšanos no saviem kakla kungiem.

Pārvērtība tautas dvēselē sākās ar tautas atmodas laikmetu pagājušā gadu simteņa otrā pusē. Latvju dziedoņi sāka apdziedāt tautas varoņus, senās brīvības cīņas, iedvesdami domas par tādu laiku atgriešanos. Latviešu garīgie spēki arvienu vairojās, viņu izglītoto dēlu pulciņš palika arvienu lielāks. Tie nesa tautā jaunas atziņas un modināja tautas masu apziņu. Brīvības cīņās 1905. gadā latvieši pierādīja, ka tie ir jau tauta, kuŗa reiz pacēlusi galvu, to vairs nenolaidīs. Kad 1914. g. iesākās lielais pasaules karš, latvju tauta sajuta, ka var nākt brīdis, kas nesīs viņai atsvabināšanu. Karš virzīja tautu pašnolemšanās principu; kara sekas bij Krievijas un Vācijas imperialisma sagraušana. 1918. g. 18. novembrī latvju tauta deva savas gatavības apliecību.

J. Zālītis.

Latvijas de jure atzīšana 1921. gadā 26. janvarī.

Šodien pulksten 11 pie ministru prezidenta ieradās Itālijas sūtnis Latvijā Machioro Vivalba un paziņoja, ka Sabiedroto Augstākā Padome 26. janvarī pulksten 9 un 30 min. vak. uz Itālijas priekšlikumu atzina Latviju de jure.

Šodien Francijas konzuls saņēma no Parīzes radiotelegramu, ka Augstākā Padome atzinusi Latviju un Igauniju de jure.

Atzīmējams, ka tagad, pēc mūsu atzišanas no Sabiedrotiem, automatiski stājas spēkā arī Latvijas atzīšana de jure no Vācijas.

*

Vakar vakarā plkst. 10 pie ministru prezidenta ieradās Somijas sūtnis Dr. Zilvanders un latviešu valodā paziņoja sekošo: «Man ir tas gods un prieks Jums, ministru prezidenta kungs, ziņot, ka nupat saņēmu telegramu no savas valdības, ka Somija atzinusi Latviju de jure kā suverenu un neatkarīgu valsti».

(Ziņojums.)

Vēlāk Latviju atzina arī citas, lielākās un mazākās valstis. To starpā atzīmējamās Ziemeļamerikas Savienotās valstis, kas Latviju atzina 1922. g. 28. jūlijā. Krievija savu atzīšanu bija devusi ar 1920. g. 11. augusta mierlīgumu.

Latvija uzņemta Tautu Savienībā.

Valsts iekārta.

Līdz 1918. gadam Latvija bija Krievijas sastāvdaļa. Pēc Brestes miera līguma ar Vāciju 1918. gadā Latvija tika atdalīta no Krievijas un 18. novembrī 1918. gadā izsludināta kā neatkarīga demokrātiska republika. Viņa pēc tam vēl cīnījās ar Vāciju (Bermonta laikā) un krievu komunistu kara spēku, un pēc 1920. gada miera līguma, ko Latvijas valdība noslēdza Rīgā ar krievu valdību, pēdējā atzina Latviju par neatkarīgu patstāvīgu valsti. Augstākās varas nesēja Latvijas valsti ir tautas izvēlēto vietnieku sapulce, ko sauc par Saeimu. Saeimu vēlē visi Latvijas pavalstnieki, kas sasnieguši 21 gada vecumu. Valsts galvu jeb valsts prezidentu izvēlē Saeima. Valsts prezidents ieceļ valdību — ministrus, ko priekšgalā stāv ministru prezidents. Ministrijas ir sekošas: iekšlietu, ārlietu, apsardzības, izglītības, satiksmes, finansu, tiesu, zemkopības un darba. Katrā ministrijā ir vairākas lielas nodaļas, ko sauc par departamentiem. — Visa Latvija ir iedalīta apriņķos. Kara spēks ir padots armijas komandieram. — Par iedzīvotāju labklājību uz vietas apriņķos gādā no visiem vēlētajiem apriņķu valdes, pagastos rūpējas pagastu padomes, bet pilsētās — pilsētu domes. Šīs pašvaldības gādā par izglītību, ceļiem, ārstniecību u. t. t. Latvijas iedzīvotājiem ir plaša brīvība, kā visās Vakar-Eiropas valstīs. Valdības apsardzībā iedzīvotāju labklājība var zelt un plaukt.

Latvijas likumdevējas iestādes.

No valsts sākuma līdz 1920. gadam darbojās Latvijas Tautas Padome. Tā sastādījās no 8 politisku partiju izvēlētiem pārstāvjiem, kuŗu kopskaits bija 80. Viņas uzdevums bija iecelt Pagaidu valdību un kopā ar to novadīt zemi

J. Čakste.

līdz Satversmes Sapulcei. Tautas padomes priekšsēdētājs bija J. Čakste, bet Pagaidu valdības ministru prezidents K. Ulmanis.

Satversmes Sapulce uzsāka savu darbību 1920. gadā 1. maijā. Viņa sastāvēja no 150 deputātiem, kas ievēlēti uz vispārēju, tiešu, vienlīdzīgu un proporcionālu vēlēšanu tiesību pamata.

Par Satversmes Sapulces priekšsēdētāju ievēlēja J. Čaksti. 1922. gada 15. februārī Satversmes Sapulce pieņēma likumu par Latvijas valsts satversmi, jeb konstitūciju. Satversmes pirmie panti šādi: «Latvija ir neatkarīga, demo-

kratiska republika» un «Latvijas valsts suverenā vara pieder Latvijas tautai».

K. Ulmanis.

Uz Latvijas satversmes likuma pamata 1922. gadā ievēlēja Latvijas Saeimu. Saeimas deputātu skaits — 100. Saeimu atklāja 1922. gada 7. novembrī. Par Saeimas priekšsēdētāju ievēlēja Fridrihu Vesmani.

Valsts prezidents.

Pēc Latvijas valsts satversmes noteikumiem valsts prezidentu izvēl Saeima uz 3 gadiem. Par valsts prezidentu Saeima ievēlēja 1922. gada 14. novembra sēdē bijušo Satversmes Sapulces priekšsēdētāju Jāni Čaksti.

Tagadējās Saeimas un tagadējā valsts prezidenta pilnvaras izbeidzas 1925. gadā.

Iedzīvotāji.

1923. gadā Latvijā bija 1.900.000 iedzīvotāju, kamēr pirms pasaules kara 1914. gadā 2.500.000 iedzīvotāju. Iedzīvotāju skaita ziņā Latvija pieder pie mazākām Eiropas valstīm. Par viņu mazāka ir Igaunija, Luksemburga un daudzas vācu valstis. Somijā, Dānijā un Norvēģijā iedzīvotāju skaits nav daudz lielāks, kā Latvijā.

Iedzīvotāju biežums. Latvija ir ļoti reti apdzīvota zeme. 1923. gadā Latvijā dzīvoja uz katra kvadratkilometra tikai 29 iedzīvotāji, kamēr Eiropā mājo caurmērā uz kilometra 43 cilvēki. No priekšpēdējās ļaužu skaitīšanas 1897. gadā Latvijas iedzīvotāju skaits ir pat ticis mazāks. Tas ir izskaidrojams ar kara apstākļiem, jo karā daļa iedzīvotāju ir gājuši bojā, bet citi ir aizkļīduši. Citas Eiropas zemes ir apdzīvotas daudz biežāki. Tikai ziemeļu zemes Somija, Zviedrija, Norvēģija ir retāk apdzīvotas. Bet pat tādas zemkopības zemes kā Rītpūsija vai Dānija ir 2—3 reiz biežāk apdzīvotas, kamēr Beļģija ir gandrīz 9 reizes biežāk apdzīvota. Ari Latvijas teritorija (zeme) viegli varētu uzņemt 2—3 reizes lielāku iemītnieku skaitu. Latvijā visretāk apdzīvota ir Kurzeme, visbiežāk Latgale.

Lauku un pilsētu iedzīvotāji. 1920. gadā no visiem Latvijas iedzīvotājiem 27 no katra simta (27 proc.) dzīvoja pilsētās, pārējie uz laukiem. Tā tad Latvija jāuzskata kā zemkopības valsts, kur divas trešdašas iedzīvotāju pārtiek no zemkopības, un tikai pārējie no rūpniecības vai tirdzniecības. Rūpniecības zemēs, kādas ir Anglija, Vācija, Beļģija, iedzīvotāju vairums iztiek no tirdzniecības un rūpniecības, tāpēc arī šajās zemēs iedzīvotāju vairums dzīvo pilsētās. Anglijā pilsētās dzīvo trīs ceturtdaļas iedzīvotāju.

Ticība. Latvijas iedzīvotāju vairums ir luterāņi, jo Kurzeme un Vidzeme ir gandrīz viscaur luteraniskas, kamēr Latgalē iedzīvotāju vairums pieder pie katoļu ticības. Katoļu ticīgie ir arī vēl nelielā skaitā Kurzemē. Vidzemē un Latgalē daļa iedzīvotāju ir arī pareizticīgi. Vidzemes pareizticīgie ir krievi, vai arī tie latvieši, kas pārgājuši pareizticībā izgājušā gadu simteņa četrdesmitos gados. Latgales krievi ir vecticībnieki, kas šie pārnākuši poļu valdības laikā, glābdamies no krievu valdības vajāšanām. Bez tam Latvijā liels skaits jūdu ticīgo, pie kuriem pieder žīdi. Pie mums netrūkst arī sektu. Visstiprākā no tām ir baptistu sekte, viņa sevišķi stipri izplatīta Liepājā un apkārtnē. Katrai no ticībām Latvijā ir dota pašvaldība, katra pārziņ pati savas lietas bez valsts iemaisīšanās. Luterāņu mācītāji ir ar augstāku izglītību. Pārējo ticību — ar vidēju izglītību.

Tautība. Latvijas iedzīvotāju vairums — trīs ceturtdaļas ir latvieši. No pārējām tautībām var minēt krievus, kuŗi kopā ar baltkrieviem ir apmēram desmitā daļa no visiem iedzīvotājiem. Ebreju ir Latvijā 5, bet vācu 4 no katriem simts iedzīvotājiem. Pārējās tautības ir poļi, leiši un igauņi.

Vidzemē un Kurzemē uz laukiem gandrīz visi iedzīvotāji ir latvieši, bet Latgalē 60 no simta. Latgalē uz laukiem dzīvo arī krievi. Vidzemes un Kurzemes pilsētās iedzīvotāju vairums ir latvieši, bet Latgales pilsētās latvieši ir mazākumā, jo tur pilsētas apdzīvo galvenā kārtā žīdi, krievi un poļi.

Latvieši ir Latvijas dzimts iemītnieki, un ārpus savas dzimtenes kā kolonisti dzīvo aiz robežām arī apkārtējās valstīs un bez tam vēl Krievijā, Uralos, Kubanas apgabalā, Sibīrijā, Amerikas Savienotās valstīs, Brazīlijā un kā dzimts iemītnieki Kuršu mārī Vācijā. Latvieši pieder pie īpatnējas leišu—latviešu (baltu) cilts; viņa ir vairāk kā 5 miljoni liela, pie kam latvieši ir tuvu pie 2 miljoni. Latviešu valodā ir vairāki dialekti, jeb izloksnes.

Vidzemes jūrmalā un Kurzemes ziemeļos sava **jūrmalas** jeb **tāmnieku** izloksne. Šo dialektu runā tur, kur kādreiz ir dzīvojuši līvu (lībiešu) tauta, kuŗu latvieši ir pārlatviskojuši. Tāmnieki pēc izskata drusku atgādina igauņus. Viņiem ir augšā mazliet saspiests galvas kauss un diezgan lieli vaigu kauli. Tāmnieki nemil izrunāt galotnes un lieto tikai vienu kārtu.

Latvijas vidienā no Maz-Salacas pāri Valmierai, Cēsīm, Rīgai, Jelgavai uz Liepāju runā latviešu **g r ā m a t u v a l o d u**. Še latvietis ir diezgan plecīgs, četrstūrainu seju, gaišiem matiem, garāks kā vidēja auguma. Vidienietis ir diezgan sabiedrīks, uzņēmīgs un dzīvo uz laukiem atsevišķās mājās, ne sādžās.

Vidzemē, Zemgalē un Kurzemē latvieši dzīvo ne sādžās, bet viensētās. Tikai jūrmalā daudzās vietās atrodas zvejnieku ciemi — sādžas. Še zvejnieki dzīvo kopā, lai kopēji varētu zvejot. Cītur ciemi nav lielāki par 1—6 sētām. Latviešu mājas pa lielākai daļai koka. Tikai Zemgales līdzenumā tās ir gandrīz viscaur mūra, dakstiņu jumtiem. Mājām apkārt ābeļu un sakņu dārzi un tīrumi. Vecās latviešu mājas stāv zem viena jumta ar riju un apdzīvojamas ir divas istabas; viena saimniekam, otra saimei. Jaunlaiku dzīvojamās ēkas ir plašākas un bagātās mājās saimniekam un strādniekiem ir katram īpašas dzīvojamās ēkas. Lopiem ierīkotas gaišas kūti, labības savešanai plaši šķūņi u. t. t.

Seniem latviešiem nacionālās krāsas ir bijušas dažādas. Apģērbos tie ir mīlējuši visvairāk zaļu, sarkanu, zilu un baltu, arī brūnu. Sievietes kā izrotājumus uz apģērba šuvušas sku-

jūnas, jumbņus, pārkoņa, uguns un lietuvenu krustus, zvaigznīti un sauli.

Latvijas dienvidos Latgalē dzīvo **latgaļi**, kuŗi runā savā īpatnējā dialektā. Diemžēl viņu valoda ir jaukta ar krievu un poļu vārdiem, tāpēc latviski visnetīrakā. Latgaļi nedzīvo atsevišķās viensētu saimniecībās, bet sādžās, kuŗās ir 5—100 sētu. Šajā Latvijas daļā kultura ir vismazāk izplatījusies.

Latgalē zemniekam ir maz zemes, tie samērā ir nabadzīgi un viņu mājas ir nelielas. Viņā reti kur viensētas. Zemniekiem zeme juku jukām izdalīta šporēs, vienkopu zemes gluži maz. Pēc tēva nāves dēļi zemi pārdala savā starpā mazākos gabalos.

Visā Latvijā līdz dališanai bija lielas un bagātas muižas. Muižu ēkas ir viscaur mūra, netrūkst skaistu piļu. Pilīm apkārt parki un dārzi, lieliski stalli, labāki, nekā kalpu dzīvojamās ēkas.

Muižu zemes tagad ir sadalītas un apbūvētas jaunsaimnieku ēkām. Viņu ēkas ir mazākas, nekā vecsaimniekiem un viscaur koka.

Vāci līdz Latvijas valsts nodibināšanai mūsu zemē spēlēja visievērojamāko lomu, jo viņiem piederēja gandrīz visas muižas un daudzas zemnieku mājas kā Kurzemē, tā Vidzemē. Ari pilsētās nami un veikali bija galvenā kārtā vācu īpašums. Tagad viņu priekšrocības zudušas. Viņi dzīvo visvairāk pilsētās, kā Rīgā, Jelgavā, Liepājā, Kuldīgā, Tukumā, Bauskā, Jūrmalā.

Krievu visvairāk Latgalē, kur tie dzīvo arī uz laukiem kā zemkopji. Šie krievi ir vecticībnieki un tikumiskā ziņā stāv ļoti augstu.

Vidzemē un Kurzemē krievi dzīvo tikai pilsētās gan kā strādnieki, gan arī kā tirgotāji un rūpnieki, bet še viņu skaits nav liels. Latgalē tie dzīvo ne tikai pilsētās, bet arī uz laukem. Viņi mājo viscaur tikai sādžās. Visvairāk krievu ir Rēzeknes apkārtnē un uz Krievijas robežām. Latgalē un Ilūkstes apriņķī mājo arī baltkrievi. Baltkrievi ir katoli, bet krievi mūsu zemē pa daļai vecticībnieki, pa daļai pareizticīgi.

Ebreji (žīdi) dzīvo visvairāk Latgalē, tad Rīgā un Liepājā. Latvijas ebreji ir bagāti laudis, izņemot dažus Latgales iemītniekus. Ari kulturelā ziņā Latvijas ebreji stāv augstāk par apkārtējo valšu ebrejiem. Pa pasaules kara laiku ebreju iespaids Latvijā ir milzīgi vairojies. Tie ir sagrabuši savās rokās Rīgas tirdzniecību, no kurienes izspiež kā latviešus, tā arī vācus.

Poļi dzīvo galvenā kārtā Latgalē. Viņu centrs ir Daugavpils, bez tam viņu rokās līdz šim bija lielākā daļa Latgales muižu. Latgalē poļi ir spēlējuši to pašu lomu, ko vāci Vidzemē, Zemgalē un Kurzemē. Poļi dzīvo savu īpatnēju, noslēgtu kulturelu dzīvi, un reti kāds prot latviešu valodu.

Pie Kolkas raga dzīvo daži simti līvu, kā atliekas no līvu (lībiešu) tautas, kuŗa kādreiz apdzīvojuši visu Rīgas jūrmalu Vidzemē un Kurzemē. Šī tauta ir pārlatvietota un kā atmiņas viņa ir atstājusi latviešu valodā dažus savus vārdus un vietu nosaukumus (piem. vārdus, kas beidzas uz «küll» un nozīmē ciemu).

Izglītība. Samērā ar citām Eiropas zemēm tautas izglītība Latvijā ir zemāka, kā Vidus- vai Vakar-Eiropā, bet augstāka kā dažās austrumu un dienvidus Eiropas zemēs. Latvijā no simts iedzīvotājiem prot lasīt un rakstīt apmēram 80, kamēr Krievijā tikai 35. Visaugstākais grāmatpratēju skaits ir Vidzemē, vismazākais Latgalē, pie kam Latgalē vismazāk grāmatpratēju ir starp krieviem.

Kurzemē un Vidzemē obligatoriska skolas apmeklēšana pastāv jau sen gadiem, kamēr Latgalē tā ir ieviesta tikai tagad. Līdz šim Latvijas tautskolā bija trīsgadējs, kamēr tagad ir ieviests sešgadējs kurss, lai gan bērnu vairums apmeklē skolu tikai četrus gadus. Līdz Latvijas valsts nodibināšanas laikam tautskolas uzturēja vietējā pašvaldība — pagasti un pilsētas, bet tagad pie skolu uzturēšanas ņem dalību arī valsts.

Līdz 1885. gadam Latvijas tautskolās mācības pasniedza mātes valodā, bet tad sākās pārkrievošanas laiki, kuŗos mācības bija jāpasniedz krievu valodā. Latvijas valsts nodibināšanās deva Latvijā dzīvojošām tautībām brīvību tautskolā mācīt mātes valodā. Tagad mātes valodā māca Latvijā savās skolās arī vāci, krievi, baltkrievi, žīdi, poļi.

Tālāku izglītību Latvijā iegūst vidusskolās un arodu skolās, un visaugstāko izglītību (studijas) nobeidz Latvijas universitatē Rīgā.

Tautas izglītību veicina arī grāmatas, laikraksti, dažādas biedrības, teatra izrādes. Jo izglītotāks ir kāds apgabals, jo vairāk viņā ir dažādu biedrību un dažādu izrikojumu.

J. L a p i ņ š.

2. Iedzīvotāju nodarbošanās.

Zemkopība.

Zemes sadalījums. Galvenā Latvijas iedzīvotāju nodarbošanās ir lauksaimniecība. Pirms kara daudzi atrada darbu arī rūpniecībā un tirdzniecībā; tagad daudzas fabrikas

Latviešu lauku māja.

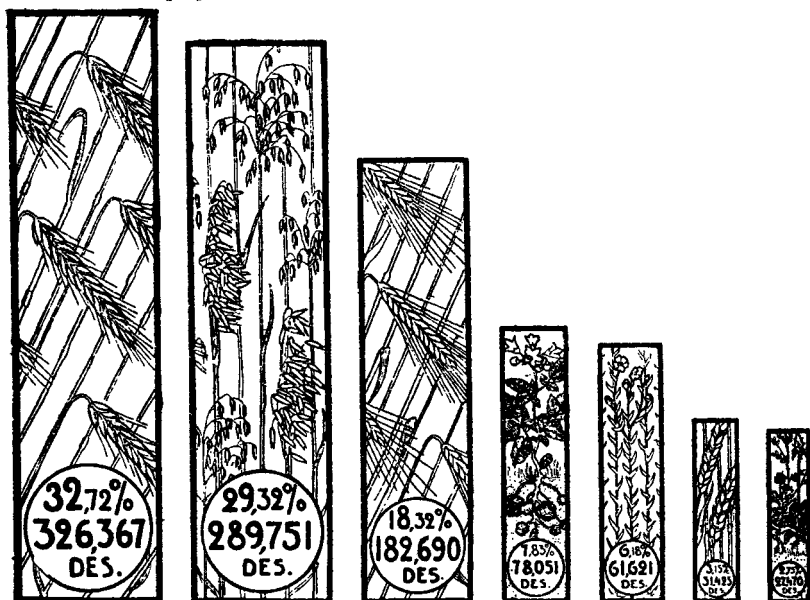

Jaunsaimniecība.

vēl nav darbus atjaunojušas. Pirms kara apmēram puse no visiem strādniekiem bija nodarbināta lauksaimniecībā, bet pēckara gados ap 75%.

Līdz 1920. gadam puse zemes platības Latvijā piederēja muižniekiem, otra puse mazgruntniekiem, valstij, baznīcām un pilsētām. Dažas muižas platības ziņā līdzinājās dažām nelielām Vācijas valstiņām, piem., Dundagas muižai piederēja 65.000 ha, Lūbānas muižai 25.000 ha zemes platības. Kā sekas šādai iekārtai bija niecīgs mazsaimniecību skaits un daudz bezzemnieku.

Ar Satversmes Sapulces likumu 1920. gadā nodibināja īpašu valsts zemes fondu, kurā ieskaitīja bijušās valsts zemes, mežus, muižas, baznīcu un pilsētu zemes. Valsts zemes fonda plašums sniedzās pāri par 3,5 miljoniem hektaru. Pārējā zeme pieder vidējām un mazām zemnieku saimniecībām. Valsts zemes fondu izlieto jaunu saimniecību ierīkošanai un saimniecību paplašināšanai.

Rudzi.

Auzas.

Mieži.

Kartupeļi.

Lini.

Kvieši.

Augu
koki.

Latvijā aramas zemes platība nav liela, apm, 25%. Tikpat daudz Latvijā mežu. Kara gados aramzemes platība stipri samazinājusies, sevišķi gar Daugavu un Lielupi, kur visnīkākā plosījās kara vētras.

Latvijas mitrais klimats veicina pļavu izcelšanos. Mazums tomēr kultivētu pļavu; pļauj viņas lielāko tiesu tikai vienreiz gadā.

Purvī aizņem 10% visas Latvijas platības. Cītīgākie zem-

kopji jau labu tiesu no saviem purviem pārvērtuši zālainās plāvās un auglīgās druvās.

Sējumi. No sējumiem pirmo vietu ieņem rudzi, $\frac{1}{3}$ daļu no visas sējumu platības. Ne mazāku platību ieņem auzas. Auzas neprasa sevišķi labas zemes. Mieži ir trešā galvenā labība un ieņem $\frac{1}{3}$ daļu no visas sējumu platības. Kviešus visvairāk sēj Jelgavas, Bauskas, Kuldīgas un Tukuma apriņķos. Kartupeļus audzina vispār Latvijā, bet tie neaizņem tik plašu zemes platību. Tos dēsta sevišķi pilsētu tuvumā; nabadzīgie laudis lielāko tiesu pārtiek no kartupeļiem. Lini ir ievērojamākais Latvijas rūpniecības augs. Linu ražošanas ziņā Latvija ieņem redzamu vietu.

Latvija ražo visvairāk kartupeļus un rudzus un tie ir viņas iedzīvotāju galvenā pārtika. Tomēr sliktos ražas gados rudzi jāieved vēl no Krievijas.

Kurzemnieki un vidzemnieki pie savām mājām ierīko augļu kokus dārzus. Latgalē, kur vēl dzīvo sadžās, nav iespējams tik plašus dārzus ierīkot. Ari sakņu dārzus Latgalē maz.

Dzādi nodarbošanās veidi lauksaimniecībā.

Viena no galvenām lauksaimnieku nodarbošanās nozarēm ir lopkopība. Plavu un ganību plašība, āboliņa un sakņu-
augu audzēšana sekmē lopkopības uzplaukšanu Latvijā. Mājlopu skaits vēl tomēr nav atzīstams par apmierinošu, ja salīdzinām Latviju, piem., ar Dāniju.

Uz 1000 iedzīvotājiem:

	liellopi	zirgi	cūkas	aitas
Latvijā	468	163	279	665
Dānijā	81	194	532	264

Latvijas lopkopības produktus apstrādā piensaimniecības kooperatīvos. Latvijas sviestu izved arī uz ārzemēm.

Darba spēks, kādu pielieto lauku apstrādāšanai Latvijā ir zirgi. Pie mums vēl ļoti retos gadījumos lieto tvaika spēku lauku darbos. Latviešiem nav savas īpašas zirgu sugas.

Cūkas tura gan plašās, gan sīkās saimniecībās: viņas ir visēdējas un dažās saimniecībās pārtiek vienīgi no zāles un ēdienu atliekām. Lielākās saimniecības sāk piegriest vairāk vērības labākai cūku barošanai.

Aitas Latvijā audzina plašos apmēros. Aitu vilnu latvieši plašos apmēros izlieto apģērbu, cimdu, zeķu pagatavošanai. Kazas tura tikai miestu un pilsētu nabadzīgākie iedzīvotāji govju vietā.

Kā papildu nodarbošanās iedzīvotājiem noder putnkopība un biškopība. Gandrīz katrā mājā tura vistas. Citus mājputnus, kā: zosis, pīles un tītarus tura retāk. Putni dod olas, gaļu un spalvas. Bites dod medu un vasku.

Labības plauja Vidzemē.

Amatniecība un rūpniecība.

Agrākos laikos nevien arkļus, ecēšas, dakšas, grēbekļus un citus darba rīkus, bet arī ratus, ragavas, galdus un krēslus pagatavoja paši lauksaimnieki un viņu gājēji; bet vēlāk sāka darbus dalīt. Tad radās uz laukiem, vispirms muižās, amatnieki: kalēji, galdnieki, mūrnieki un citi. Arī pilsētās tos laikos vajadzīgās lietas pagatavoja amatnieki: fabriku nebija.

Dažos bieži apdzīvotos apgabalos, kur cauru gadu nepietika darba lauksaimniecībā, valīgākos laikos nodarbojās ar mājārūpniecību. Tā piebaldzēni auda audeklus un dreijāja ratiņus, kuņģus izvadāja nevien pa visu Latviju, bet arī tālu aiz Latvijas robežām, cēsnieki pagatavoja krēslus, smiltēnieši traukus; mājārūpniecība attīstījās arī Latgalē.

XIX. gadsimteņa vidū par galveno rūpniecības veidu kļuva fabriku rūpniecība. Fabrikās strādā ar mašīnām.

Strādājot ar mašīnām, fabrikas spēja ražot lētākas un la-

bākas preces, nekā amatnieki un mājrupnieki un tādēļ mūsu dienās rūpniecībā galveno vietu ieņem fabriku rūpniecība.

Fabrikas parasti atrodas pilsētās. Tikai dažas papīrfabrikas (Līgatnes, Staiceles, Litenes), kā arī koku zāģētavas, ķieģeļu un kaļķu cepli, vērptuves un austuves, dzirnavas un brūži atrodas uz laukiem.

Fabrikas cēla visvairāk tajās pilsētās, kurās atrodas pie labiem ūdens- un dzelzsceļiem, lai fabrikas varētu vieglāk apgādāt ar izejvielām un lai parocīgāk varētu fabrikas ražojumus sūtīt tirgū. Fabriku pilsētas ātri uzplaukst: iedzīvotāju skaits spēji vairojas, pilsētā ierīko kanalizācijas, bruģē ielas, apgaismo ar elektrību, ceļ elektriskus ielu dzelzsceļus (tramvažus), ierīko parkus, ceļ skolas, teatrus.

Lielākā rūpniecības pilsēta Latvijā Rīga. Kamēr pilsētā nebij attīstīta rūpniecība, nebij ievērojama arī Rīgas tirdzniecība. Līdz ar rūpniecības uzplaukšanu pilsēta pieņēma plašumā: cēla lielus krāšņus namus, un iedzīvotāju skaits strauji pieauga. Simts gadus atpakaļ Rīgā bij ap 40.000 iedzīvotāju, bet pirmskaņa gados jau vairāk kā pusmiljons.

Bez Rīgas arī citās Latvijas pilsētās uzplaukst rūpniecība un līdz ar to tirdzniecība, kā: Liepājā, Jelgavā, Daugavpilī. Fabrikas strādnieku priekškaņa gados Rīgā bij ap 70.000, Liepājā — 8000, Jelgavā — 4000, Daugavpilī — 2000, pavisam vairāk kā 90.000, tagad 40.000.

Pirms kara Latvijā visvairāk attīstījās metāl rūpniecība, ķīmiskā un audumu (tekstil) rūpniecība. Lielākās metālfabrikas bij Baltijas vagonu fabrika un Fenikss Rīgā un kara ostas darbnīcas Liepājā. Lielākā ķīmiskā fabrika bij Provdņiks Rīgā; vienā pašā dienā šai fabrikā varēja pagatavot 50.000 pāru galošu un fabrikas strādnieku skaits līdzinājās apriņķpilsētu iedzīvotāju skaitam. Lielākās tekstilfabrikas atrodas Rīgā un Jelgavā.

Cita pēc citas agrākās fabrikas atjauno savu kara gados pārtraukto darbību; ceļas arī jaunas; līdz ar to aug atkal iedzīvotāju skaits Rīgā un citās rūpniecības pilsētās.

J. Ozols.

Satiksmes ceļi.

Senos laikos katra cilts, katra tauta dzīvoja savrūp un pārtika no vietējiem ražojumiem. Tagad tāda savrūpa dzīve vairs nav iespējama. Nemsim piemēru. Dzelzi Latvijā neražo, bet grūti iedomāties, kā mēs iztiktu bez cīrvja, zāģa, lāpstas, naža, naglām, bez dzelzs arkla, kuļmašīnas, bez dzelzsceļa un citām dzelzs un tērauda lietām, rīkiem un mašīnām.

Mūsu zeme.

Citām tautām atkal, kas ražo dzelzi, grūti būtu iztikt bez mūsu kokiem, sviesta, gaļas, labības, liniem. Tagadnes tautas un valstis mainās ražojumiem. Nereti ražojumi jāsūta uz attālām zemēm. Bez satiksmes ceļiem tādēļ nav domājama ziedoša dzīve un mūsu laikmets ir satiksmes ceļu uzplaukuma laikmets.

Iekšējā satiksmē galvenā loma piekrīt zemes ceļiem, iekšējiem ūdens ceļiem un dzelzsceļiem, bet starptautiskā satiksmē lielāka nozīme jūras ceļiem.

Visu grantēto ceļu garums Latvijā 22.000 km. Labākā šoseja ir Rīgas—Pliskavas šoseja. Priekš kara grantētie ceļi Vidzemē, Kurzemē un pa daļai Latgalē bij labā stāvoklī, bet kara laikā tie stipri sabojāti.

Iekšējie ūdens ceļi ir upes, ezeri un kanāli. Pa ūdens ceļiem ved smagas un lētas preces, kā: kokus, akmeņus, ķieģeļus, saknāugus, labību, mākslīgus mēslus.

Plostošanai noderīgu upju garums gan sniedzas līdz 3000 km., bet kuģošanai noderīgu ūdens ceļu garums tikai ap 500 kilom.

Kuģošanai noderīgākie ūdens ceļi:

Daugava no Doles salas līdz jūrai	23 km.
Daugava no Krievijas robežas līdz Jēkabpils	160 „
Aiviekste	70 „
Lielupe no Emburgas līdz ietekai	100 „
Iecava, Bērze, Svēte	50 „
Venta no Kuldīgas līdz jūrai	75 „
Liepājas ezers un Bārta	25 „
Juglas un Ķīšu ezeri, Milgrāvis	15 „

D z e l z s c e ļ i. Dzelzsceļš ir visparocīgākais sauszemes satiksmes ceļš; liels ātrums un pienākšana un atiešana noteiktā laikā.

Pirmais dzelzsceļš atklāts Anglijā nepilnus simts gadus atpakaļ, bet tagad visas lielākās pilsētās savienotas dzelzsceļiem un visu pasaules dzelzsceļu garums ir 3 reiz garāks, nekā attālums no zemes līdz mēnesim.

Latvijā dzelzsceļu būve sākās no 1860. gada. Vecākie dzelzsceļi Latvijā: daļa no bijušā Pēterpils—Varšavas ceļa Latgalē, Rīgas—Daugavpils, Rīgas—Jelgavas; vēlāk taisīti Rīgas—Valkas un Ventspils—Krustpils ceļi. Kara laikā celti Ierīku—Gulbenes, Jelgavas—Meitenes un citi ceļi.

Visu Latvijas dzelzsceļu garums ir 2850 km. Caur Rīgu iet taisnākais ceļš starp Vakareiropu un Krieviju.

J ū r a s c e ļ i. Senās tautas jūra šķīra, tagadējās vieno. Visparocīgākā satiksme ar citām tautām un zemēm ir tām valstīm, kas atrodas jūrmalā vai kuŗām jūra visapkārt; zem-

kopība, bet sevišķi rūpniecība tajās valstīs teicami attīstās, kā piemēram Anglijā, Beļģijā, Holandē, Francijā, Dānijā, Ziemeļamerikas Savienotās Valstīs, Japanā. Visnepazīstamākās ir tās zemes, kas atrodas tālu no jūras; zemkopība, rūpniecība, tirdzniecība šajās zemēs attīstās gausi, laužu izglītība stāv uz zemas attīstības pakāpes un viņu dzīvē maz iepriecinoša.

Apmēram $\frac{4}{5}$ daļas no visas pasaules tirdzniecības precēm pārvadā pa jūras ceļiem. Vissdzīvākais jūras satiksmes ceļš ir Atlantijas okeans: viņš savieno vecās un jaunās pasaules tirdzniecības centrus. Trīs ceturtdaļas preču, ko pārvadā pa jūras ceļiem, nāk uz Atlantijas okeanu. No Eiropas līdz Amerikai mūsu laiku jūras tvaikonis noskrien vienā nedēļā.

Baltijas jūra ir attālākā Atlantijas okeana austrumu daļa. Preču un pasažieru vairums, kas plūst no plašās Krievijas uz Vakareiropu un Ameriku, vai no turienes atpakaļ uz Krieviju, iet caur Latvijas ostām. Latvija ir starpniece starp rietumiem un austrumiem un tāpēc viņas ostām liela nozīme, sevišķi vēl tādēļ, ka Krievijas, Somijas un Igaunijas ostas ziemu uz ilgāku laiku aizsalst. Labākās mūsu ostas ir Rīga, Liepāja un Ventspils.

Pirms kara Latvijas ostās bija pierakstīti 384 kuģi. Tagad latviešiem pieder 100 kuģu. Pirms kara Latvijas ostās katru gadu ienāca vairāk kā 5000 kuģu, bet pagājušā gadā 3600, un prāt uzņēma. Vēlāk latvieši paši atvēra veikalus.

J. Ozols.

Tirdzniecība.

Iekšējā tirdzniecība. Līdz ar satiksmes ceļu paplašināšanos uzplaukst iekšējā un ārējā tirdzniecība. Latvija ir starptautisks tirdzniecības ceļš un tādēļ iekšējai tirdzniecībai pie mums nav tik liela loma kā ārējai.

Gadus 50 atpakaļ un senāk uz laukiem bij ļoti maz tirdzniecisku veikalu. Ar nepieciešamām precēm iedzīvotājus lielāko tiesu apgādāja apkārtnestaigātāji žīdi, kurus latvieši tad labprāt uzņēma. Vēlāk latvieši paši atvēra veikalus.

Pastāvēja gan jau toreiz, tāpat kā tagad, uz laukiem, miestos un pilsētiņās, arī nedēļas un gada tirgi. Nedēļas tirgos laucinieki-ražotāji saved miestu un pilsētiņu iedzīvotājiem pārtikas produktus. Gada tirgos saved pārdošanai aitas, govīs, zirgus, sivēnus, traukus, ratus, ragavas, ratiņus, krēslus, audklus un citas mantas. Gada tirgos sapulcējas veselās draudzes vai vairāku apkārtnējo pagastu iedzīvotāji bieži tikai satikšanās dēļ. Liela tirdzniecības nozīme mūsu tirgiem nav.

Pēdējos gados ik vasaras Rīgā sarīko preču izstādes (meses), kur preces pārdod pēc izstādītiem paraugiem.

Privattirgotāju galvenais mērķis no tirgošanās gūt lielu ieņēmumus, bet kooperatīvu — apgādāt saviem biedriem-patērētājiem labākas un lētākas preces. Kooperatīvi spēj atbilstīties tikai kultūrelās valstīs, kur iedzīvotāju vairums saprot savienības nozīmi. Lielāku tautas ievēribu Latvijā bij ieguvuši kredītkooperatīvi (naudas iestādes). Tagad Latvijā darbojas kādi 500 kooperatīvi.

Ārējā tirdzniecība. Pirms kara ārējā tirdzniecība caur Rīgu, Liepāju un Ventspili strauji uzplauka. Rīga bij lielākā Krievijas izvedosta un izveda 18% no visas Krievijas izvedprecēm, bet Pēterpils tikai 8%. Ventspils tirdzniecība spēji uzplauka pēc Maskavas—Ventspils (Latvijā Ventspils—Krustpils) dzelzsceļa atklāšanas; šā dzelzsceļa turpinājums gāja viscaur Sibīrijai.

Rīgas osta visvairāk izved kokus, linus, labību; tad vēl ādas, vilnu, kaņepājus, olas. Otra ievērojamā izvedosta bij Liepāja, trešā Ventspils. Caur Ventspili galvenām kārtām izveda sviestu (sevišķi Sibīrijas) un auzas.

Ieveda Latvijas ostās kaučuku (gumiju) no Malakas, Javas, Brazīlijas un Ceilonas caur Anglijas starpniecību, akmeņogles no Anglijas, dzelzi no Anglijas, Vācijas un Zviedrijas, kokvilnu no Amerikas Savienotām valstīm, Indijas un Ēģiptes caur Vācijas un Anglijas starpniecību mākslīgus mēslus no Vācijas, Holandes, Beļģijas, Zviedrijas un Anglijas, mašīnas no Anglijas, Vācijas, Zviedrijas, silķes no Anglijas, Norveģijas, tēju no Anglijas, kafiju no Vācijas un Anglijas (ražotāja Brazīlija), kakao no Gvinejas un Brazīlijas caur Holandes un Anglijas starpniecību. Cukuru un kviešu miltus Latvija dabūja no Krievijas.

Pirmos Latvijas pastāvēšanas gados mūsu ostās vairāk ieveda, mazāk no tām izveda. Citādi tas arī nevarēja būt: karā nomocītā un izpostītā zeme pirmā laikā spēja maz ražot. Saimnieciskai dzīvei atželot, ražojumi paceļas, un pēdējā laikā Latvijas izvedumi sāk pielīdzināties ievēdumiem, kas ir ļoti iepriecinoša parādība.

Visvairāk izved kokus, linus, sviestu, gaļu; iaved sāli, cukuru, kviešu miltus, mineralus.

Visdzīvāko tirdzniecību Latvija ved ar Angliju, Vāciju, Franciju, Dāniju un Ziemeļamerikas Savien. valstīm.

J. Ozols.

3. Zeme un jūra.

Skats mūsu dzimtenes ģeoloģijā.

Mūsu dzimtenē ir kalni un lejas, pakalni un grāvas, upes un ezeri, meži un plavas. Še dabas skati mainās katrā gada laikā un pastāvīgi zināmā kārtībā. Rodas jautājums: vai tas tā ir bijis vienmēr? Uz šo jautājumu mums dod atbildi skats šejienes ģeoloģijā.

Priekš daudz miljonu gadiem zeme, kā mirdzoša zvaigzne, spīdēja plašajā pasaules telpā. Šī zvaigzne pamazām atdzisa un ietērpās cietā, tumšā garozā. No tā laika zemes virsū pastāvīgi darbojas un vēl ilgi darbosies divi lieliski spēki, izņemuma gadījumos aukaini, bet pastāvīgi lēni. Šie spēki ir apakšzemes karstums un gaiss ar ūdeni.

Pirmais no šiem spēkiem, ugunīgajam zemes kodolam lēnītiņām atdziestot un saraujoties un tamdēļ zemes garozai sēžoties, rada kalnu rindas un vulkanus (uguns vēmēju kalnus), paceļ uz augšu plašus zemes garozas gabalus, izgatavo jūrām iedobumus, izceļ iz jūras dibeniem nogūlumu slāņus (smilšakmeni, mālu, kaļķakmeni un citus), paceļ ieslīpi taisnos slāņus vai arī savelk tos grumbās.

Otrs spēks atmieckšķē zemes garozas slāņus, sadrupina kalnus, pieber ar iežu atliekām milzīgos iedobumus — upju un ezeru gultnes un jūru dibenus — vai arī rada jaunas grāvas un ielejas.

Kopā ņemot, abi minētie spēki ar to vien tik nodarbojas, lai pārvērstu zemes garozas izskatu.

Bija laiki, kad mūsu dzimtene Latvija bij pārplūdināta ar jūru. Šo laiku sākumā nogūlās zemes slāņu kārtā, kuŗu sauc par k e m b r i j a f o r m a c i j u *). Viņa sastāv pa lielākai daļai no zilās glūdas, smilšakmeņa un sarkanās vai brūnās glūdas. Vidzemē un Kurzemē kembrija formācijas slāņi atrodas dziļi zemes garozā. Baltijā šie slāņi redzami tikai Igaunijas krastos pie Somu jūras līča. Te atrasti šā laikmeta attīstītākie jūras dzīvnieki, vēžiem līdzīgie trilobīti, kuŗu cietās čaulas ir uzglabājušās pārakmeņojuma veidā.

*) Formacija — katra atsevišķa laikmeta slāņu jeb kārtu virkne. Kembrija foracija savu nosaukumu mantojusi no Anglijas novada Uelsas senatnes nosaukuma «Cambria».

Virš kembrija slāņiem atrodas silura formācija *), kuras slāņi Baltijā sastāv pa lielākai daļai no pārakmeņojumiem bagātiem dolomītiem (radzēm) un kaļķakmeņiem. Silura stādu valsts bija nabaga. Viņa pastāvēja lielāko daļu no ūdens augiem — jūras aļģēm. Dzīvnieku valsts šai laikmetā diezgan bagāta. Ir uzglabājušās dažādu pirmsdzīvnieku čaulas. Šai laikmetā plaši bija izplatīti jūras ēži, lilijas un zvaigznes, koraļi, jūras vēži, mīkstmieši, tārpi un c.; ievērojams, ka šā laikmeta beigās parādās skrimšļa zivis. Baltijā silura slāņi nāk redzami tikai Igaunijā un Ziemeļ-Vidzemē.

Virš silura formācijas atrodas devona formācija **), kura sastāv no smilšakmeņa, mergēļa, ģipša un dolomītu (radžu) slāņiem. Sevišķi labi šo smilšakmeni var aplūkot pie Gaujas krastiem, kur tas, no Valmieras sākot, garām Inčukalnam, redzami atklāts, tāpat arī gar dažām Gaujas pietekām, tad pie Burtņieku ezera, gar Salaci, Kurzemē — gar Ventu un Abavu, pie Dundagas u. c. Gar Gauju un Salaci, kā arī citur, ūdens izskalojis šajā akmenī daudz alu. Ievērojamākās no tām ir: pie Salaces — Velna pagrabs Maz-Salacē, pie Gaujas — Velna ala Krimuldā, Gutmaņa ala Turaidā, Pēterā ala Siguldā un Sietīņezis pie Briežu muižas (starp Cēsīm un Valmieru), Abavas krastos — Māras kambaris. Dolomīti ***) (radzes, sauktas arī par kaļķakmeņiem), nāk redzami gar Daugavas piekrastēm, piemēram ap Koknesi, pie Cēsīm, gar Ventu un Abavu. Ģipsis atrodas pie Sikšņiem un Bormanjiem (Gaujenes tuvumā), pie Allažiem, Stopiņmuižas, Bīķeriem, Rīgas tuvumā, uz Doles salas; Kurzemē — pie Baldones, Vecās muižas (Neugut), Mēmeles un citur. Dolomītu kārtā, tāpat kā smilšakmens, uznāk līdz zemes virspusei visvairāk tikai upju krastos; tomēr šur un tur sastop dolomītus līdzenumos itin sekli (pie Cēsīm un citur). Kaļķakmens bieži gul uz ģipša kārtas. Devona dolomītu kārtā ieņem lielu daļu no Vidzemes un Kurzemes.

Dienvīdu vakaru Kurzemē dažās vietās atrodas kārtā, kas satur brūnogles. Šī mālainā un smilšainā kārtā gul uz krīta, kurš šai apgabalā sastopams vietvietām.

Devona dzīvnieki stipri līdzinās silura dzīvniekiem. Dolomītos atrod pleckāju (brachipodu), vēderkāju (gasterpodu)

*) Silura formācijas nosaukums cēlies no seno ķeltu tautas siluriem Anglijā, tagadējā Uelsā.

**) Devona formācijas nosaukums cēlies no novada Devonšīras Dienvidrietum-Anglijā.

***) Dolomīts — kaļķakmens, kurš satur ogļskābo magniju; ikdieniskā dzīvē dolomītus sauc arī par kaļķakmeņiem vai radzēm.

un citu pārakmeņojumus. Šai laikmetā ir stipri izplatītas skrimšļa zivis, no kurām bruņu zivju atliekas (bruņu gabaliņus) vietām atrod Gaujas smiltī. Sauszemes augu valsts šā laikmeta beigās sastāv no kokveidīgām papardēm, no skotēm (ašķiem, kosām) un staipekļiem līdzīgiem augiem.

Visu minēto formāciju iežu slāņi sastāda mūsu dzimtenes pamatu; no viņiem tikai daži un pie tam retās vietās sasniedz zemes virspusi. Viņu kārtējais nogūlums un dzīvnieku atliekas spilgti rāda, ka šie slāņi ir cēlušies jūras dibenā.

Smilšu slāņi Gaujas krastā.

Virs šiem slāņiem Baltijā atrodas zemes kārtā, kuru ģeoloģijā sauc par ceturto (kvartero) formāciju. Viņa mūsu dzimtenē sastāda zemes virskārtu un sastāv no tiem pašiem iežiem, no kuriem sastāv pamatslāņi; tikai šie ieži samalcināti, bieži vien sajaukti savā starpā, un pastāvīgi starp viņiem, kā arī virs zemes, ir sastopami tā sauktie zemes akmeņi.

Ceturta formācijā izšķir ledus laikmetu (diluviu *) un tagadējo laikmetu (aluviju, t. i. pīcērējumu). Ledus laikmetā mūsu dzimtene, kā arī liela daļa no Austrum- un Vidus-Eiropas, pārklājās ar biezu ledus kārtu. Tad šeit sāk

*) Diluvijs — plūdi; reiz domāja, ka šai laikmetā bijuši pasaules plūdi.

valdīt aiz vēl maz izpētiem cēloņiem — jūras straumēm grozoties vai saules siltumam mazinoties — pastāvīgs aukstums un sals.

Biezi sniegi piepildīja ielejas un gravas, pacēlās pār kalniem un pakalniem un sasniedza 1—2 kilometru lielu biezumu. Virsējās kārtas spieda apakšējās ar milzīgu spēku, un tās pārvērtās cietā ledū. Kad ledus gabalu liekam uz slīpas vietas, tad viņš slīd lejā. Ari mūsu dzimtenes ledus blāķi gulēja uz slīpuma, jo tālu ziemeļu vakaros un ziemeļos viņi atradās uz Skandināvijas un Somijas kalniem, kurī stāvēja daudz augstāku par mūsu dzimtenes virsienu. Tāpēc šis ledus ļoti lēnām virzījās no šiem kalniem pār mūsu dzimteni dziļi Krievijā iekšā. Šī kustība bija ļoti lēna; bet, neskatoties uz to, tūkstošos un atkal tūkstošos gados sniega pērsļa, kuŗa bij nokritusi Skandināvijas kalnos, sasniedza tagadējās Krievijas stepju apgabalu, lai tad tur vasarā izkustu. Šādus kustošus ledus slāņus sauc par šļūdoņiem jeb glečeriem.

Tagad šādi milzu šļūdoņi ir atrodamī Grenlandē un ap dienvidu polu, mazāki — Alpos, Kaukazā un citos augstos kalnos.

Viens no šādiem milzu šļūdoņiem virzījās no Skandināvijas uz dienvidaustrumiem. Briesmīgs bija šis šļūdonis savā ceļā. Kaut gan lēnām, tomēr nemitoši viņš virzījās uz priekšu. Savā ceļā tas nolauza Skandināvijā un Somijā granīta un gneisa klīntus gabalus un citus iežus, kuŗus tad atnesa mūsu dzimtenē un tālāku uz dienvidaustrumiem. Daudzās vietās tas nolīdzināja kalnus un ielejas, citās izara dziļas gravas un radīja jaunus kalnus un augstumus; pat cietos iežos tas atstāja savas pēdas, tos sastrīpodams vai nolīdzinādams. Daudzi no cietiem iežiem tika sadrupināti un samalti; tā radījās grants, smiltis glūda un māls.

Visa dzīvība iznīka. Dzīvnieki un augi pamazām tika aizdzīti tālu jo tālu uz dienvidiem. Šai laikā mūsu dzimtene atradās ledus kapā, virs kuŗa tikai vai nu auksti vēji gaudoja, vai sniega puteņi trakoja, vai saules stari spīguļoja ledus kristalos.

Tā tas turpinājās tūkstošus un atkal tūkstošus gadus... Beidzot sāka palīkt siltāks, un šļūdoņa ledus un sniegs sāka kust. Pagāja daudz gadu simteņu, kamēr šļūdonis izkusa. Ledus blāķiem kūstot, radās strauti, kuŗi pārnesa smilšu, grants, glūdas un mālu daļiņas no vienas vietas uz otru kur tad radās virszemes mālu, smilts vai grants kārtas. Šie strauti graužās aizvien dziļāk un dziļāk zemē, sasniedza cietākus ieža slāņus, pa kuŗiem tecēdami, palīka par upēm. Tā radās grāvji, gravas un upju gultnes. No šļūdoņa izartie iedobumi piepildījās ar ūdeni. Tā radās mūsu ezeri. Ezeriem pārplūstot,

radās upes un upītes, kuŗas savieno vienu ezeru ar otru vai notek jūrā. Daudzi ezeri, ūdeņiem pamazām mazinoties, piesērējās ar dūņām, noauga ar sūnām, ķērpjiem un zāli un tā-radija purvus un tīreļus.

Pie ledus laikmeta raksturīgām pazīmēm pieder mūsu zemes akmeņi (eratiskie akmeņi *), ar kuŗiem bruģējam ielas un šosejas un mūrējam, bieži vien, ēkas. Šie zemes akmeņi ir Skandināvijas un Somijas iežu — granītu, gneisu un smilšakmeņu — gabali. Pēc tiem viegli noteikt bijušā šļūdoņa robežas. Pie raksturīgām ledus laikmeta pazīmēm pieder arī jau minētās smiltis, grants un māls. Pie mums bieži sastop tumši sarkano vai brūno mālu, kuŗš neļauj ūdenim sūkties cauri, jo tas nav kārtains, kamdēļ šis māls ir derīgs materials ķieģeļniekiem un podniekiem. Grants jeb gravijs der ceļu bruģēšanai un tiek lietots ēku mūrēšanai.

Tā kā šļūdoņa izkušana sākās no dienvidiem, tad arī augi un dzīvnieki pamazām virzījās no Eiropas dienvidiem uz ziemeļiem. Zeme vispirms pārklājās ar ķērpjiem, sūnām un zāli. Tad saauga meži. No augu atliekām cēlās trūdu vielas, kuŗas sajaucās ar zemes virskārtu un radija tā saucamo a r a m o z e m e s k ā r t u. Meži bija bagāti ar milzu dzīvniekiem, no kuŗiem mūsu dzimtenē ir atrastas senatnes zāles ēdēju — mamutu, senatnes vērsu un citu — atliekas.

Mūsu dzimtenes jaunlaiku (aluvija) nogūlumī ir cēlušies pa lielākai daļai, pateicoties vēja, atmosfēras un ūdens darbībai. Pie tādiem pieder smilšu kāpas gar jūrmalu un ap Rīgu, upju līču nogūlumī, nogūlumī ezeros, tīreļos, purvos pļavās un ielejās, kur bieži sastopam agrāko augu un dzīvnieku atliekas.

Tā daudzus un garos laikmetos ir pārgrozījis mūsu dzimtenes vaigs; tā tas pārgrozas vēl šo baltudien, lai gan to nemanām. Pārgrozāties arī mēs visi, sākot ar bērnību šūpulī un beidzot ar sirmu vecumu, lai gan, katru rītu mozdāties, mēs pie sevis nekādas pārmaiņas neievērojam. Zemes virsū pārgrozās lēnām, bez apstājas un nemanot; tikai katra gaŗa laikmeta beigās par brīnumu vērojam, ka viss vecais ir nozudis un jauns stāties tā vietā.

D. S o s t e.

Baltijas jūra.

Pie Baltijas krastiem Baltijas jūrā ir trīs jūras līči: R ī g a s, P ē r n a v a s un S o m u. Baltijas jūra apskalo Latvijas krastus, sākot no Prūsijas robežām līdz Ainažiem.

*) Ceļotāji akmeņi.

No Prūsijas robežām līdz Kolka ragam Baltijas jūrā nav nekādu ievērojamu līču. Krasti zemi un lēzeni. Sekluma pēc nevar lieli kuģi krastu tuvumā pienākt. Tāpēc šie maz derīgu kuģu piestātņu jeb ostu. Ievērojamākās ir Liepājas un Ventspils: mazākās ostas: Palanga, Pāvilosta (Sakasleja). Aiz Kolka raga sākas Rīgas jūras līcis. Krasti zemi, ar smilšu kāpām. Še atrodas ievērojamās Rīgas un Ainažu ostas; mazākās ir Rojas, Engures, Salacas,

Rīgas jūrmala pie Bulliem.

Carnikavas un Pernieģeles ostas. Kuģniecībai derīgi ir šādi jūras šaurumi.

Baltijas krasti gar Somu jūras līci pa lielākai daļai augsti un klinšaini, izroboti lielākiem un mazākiem līčiem. Ievērojamākās salas Baltijas jūrā: Alandu, Gotlandes, Bornholmas un Zelandes salas. Rīgas jūras līcī (pie ieejas, ir Sāmu, Dago, Mona un Vorms salas. Latvijas robežās ir vienīgi Roņu sala.

Baltijas jūra ir ievērojamākais tirdzniecības ceļš netīkvi Latvijai, bet visai plašai Krievijai. Aiz Baltijas jūras atrodas bagātas Vakareiropas valstis: Vācija, Francija, Anglija u. c. Pa Baltijas jūru uztura dzīvu

satiksmi ar šīm valstīm. Vairāk kā pusi no visām ārzemju precēm ieved pa Baltijas jūru. Sevišķi ievērojamas ir 3 ostas: Rīgas, Liepājas un Ventspils, kuģus ievērojamas starptautiskā tirdzniecībā starp Austrumu un Rietumu Eiropu.

Latviešu jūrnieks vai kuģš katrs tā ceļa braucējs pazīst lielisko skatu, kas acu priekšā parādās, izbraucot no Rīgas līča gar Kolka ragu plašajā jūrā. Pamazām izzūd no debess pamalas Kurzemes tumšo mežu piekraste, balto smilšu švītra gar priekšpusi. Vēl mirdz tālumā vakara pakrēslā tikai Ovušķu bākas uguntiņa, kā pēdējās ardīevas no iemīlotās dzimtenes pāri ūdeņiem raidīdama; vēl uguntiņa nīrminās, liekas vai šaujoties aiz nemierīgo viļņu galiem...

(M. Silīņš).

Celojošas kāpas Rīgas jūrmalā.

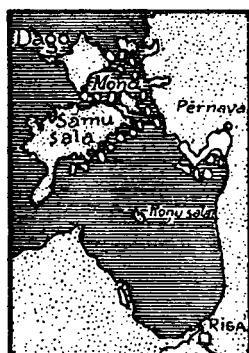
Starp sauszemi un jūru notiek kaut gan lēna, bet neatlaidīga cīņa. Caur to sauszemes krasti visur un vienumēr mainās. Vienā vietā jūra saskalo — piesērē smiltis. Tās var pāraugt ar zāli un mežu. Tā palielinās sauszeme. Otrā vietā viļņi izgrauž un izskalo augstus krastus, tā ka tie iebrūk. Te sauszeme mazinās. No šādas jūras viļņu darbības arī ceļas daži jūras līči un pussalas. Pussalas var pārvērsties par salām, ja tiek atskalotas no sauszemes. Salas atkal var pievienoties sauszemei caur jūras piesērēšanu. No jūras darbības salas var arī pavisam izzust — tikt noskalotas. Sauszeme var lēni pa gadu simteņiem pacelties un grimt. Dažā vietā seklā jūrā tuvu pie krasta redzamas ēku atliekas un noslīkuša meža

stumburi un siekstas. Še jūra iekarojusi sauszemi, to pārplūdinādama. Tāpēc nav nekāds brīnums, ka ļoti senos laikos jūra vilņojās tur, kur tagad sauszeme; bet kur tagad jūra — ir bijusi sauszeme. Zemes virsū maz tādu vietu, kur kaut kad sen nebūtu bijis jūras dibens. Viss Eiropas Krievijas līdzenums ir kādreiz bijis jūras dibens. To rāda kārtām saskatītās zemes kārtas (ieži). Tikai dažā vietā iz šiem kārtainiem iežiem paceļas granīts (Somijā), kā visvecākā un dziļākā zemes kārtā. Kārtainie ieži ir irdeni (smilts), miksti (māls, krīts), cieti (kalņakmens, smilšakmens). Dažos iežos (kalņakmenī) atrodas dzīvnieku un augu pārakmeņojumi. Jo vecāki ieži, jo tanīs pārakmeņojušies dzīvnieki un augi vairāk atšķiras no tagad sastopamiem.

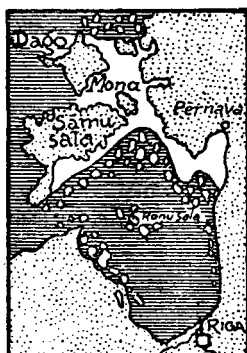
Augsti un stāvi krasti ir allaž pie augstas sauszemes jeb arī tur, kur jūras tuvumā paceļas augsti kalni. Augsti krasti bieži vien klinšaini. Jūra gar tiem allaž dziļa. Jūras vilņi, rotādamies ar nolūzušām klinšu drupām, met tās pret krastu un tā to stipri izdauza un izgrauž. Tāpēc krasti allaž likumaini un tie ļoti bīstami kuģotājiem. Bet tādi krasti dod labas kuģu pietātnes un tuvina jūru sauszemes vidienei. Tāpēc pie izrobotiem krastiem cilvēki vispārīgi vispirms iepazīnās ar jūru, kuģniecību un nodibināja satiksmi ar citiem apgabaliem.

Baltijas jūra nav dziļa; vidējais dziļums ap 70 metru. Dziļākās vietas ap 460 metru (starp Stokholmu un Gotlandi). Visseklākais ir Rīgas jūras līcis, kāpēc viņa malā var piebraukt tikai nelieli kuģi (caur Irbes šaurumu un Zundu). Dibens šai jūrai ļoti nepastāvīgs. Sēkles un zemūdens akmeņi bieži vien parādās tur, kur senāk to pavisam nebija. Bailīgas vietas jūrā rāda b ā k a s — augsti torņi, kuņu pašā augšā naktīs dedzina lukturos lielas ugunis ar stipru gaismu. Miglas laikā no daudzām bākām mēdz dot stiprus skaņu signālus ar taurēm. Tās dažreiz pūš pat ar plēšu palīdzību. Baltijas jūrmalā diezgan daudz bāku. Senāk Baltijas jūra bijusi daudz dziļāka un plašāka. Daudzi Baltijas zemumi atradās zem ūdens. Somu jūras līcis bija savienots ar Balto jūru, bet vakaros Baltijas jūra savienojās caur plašu jūras šaurumu ar atklāto okeanu, kas gāja pāri Skandināvijas pussalai. Zviedrijas ezeri: Venera, Vettera un Melara ir šī bijušā jūras šauruma atliekas. Baltijas jūras salas radās tikai vēlāk. No smiltīm, ko upes (ap 250) sanes no kalniem jūrā, tā arvienu jo vairāk piesērē. Bez tam, no dažām pārmaiņām zemes iekšienē, Baltijas jūras dibens (ziemeļos) paceļas uz augšu. Caur to dažas pilsētas un ciemi, kas senāk atradušies uz paša jūras krasta, tagad stāv labi atstatu. Bet Baltijas jūras dienvidus piekraste, īpaši šis apgabals, pastāvīgi grimst zemāku, pamazām pakļūdams zem jūras

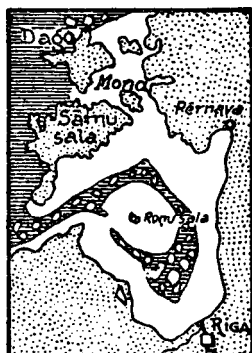
virsus. Baltijas jūras ūdens nav tik sāļš, kā citās jūrās. Somu jūras līci pie Kronštates ūdens pat dzerams. Mazāk sāļš ūdens aizsalst drīzāk, nekā tāds ūdens, kurā sāls vairāk. Tāpēc Baltijas jūras krastmalas, sevišķi liči, ziemu aizsalst un kavē kuģniecību gandrīz uz pusgadu. Pa Somu jūras līci ziemu brauc ar kamanām. Dažreiz pat visa jūra gluži aizsalst.

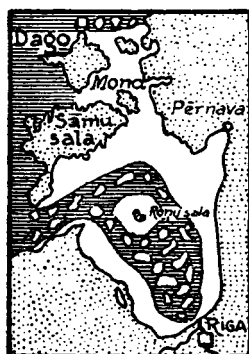
DECEMBRA VIDUS

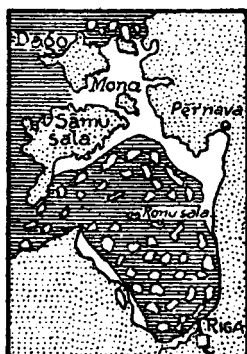
JANVARA VIDUS

FEBRUARA VIDUS

MARTA SĀKUMS

MARTA BEIGAS

APRĪLA VIDUS

Jūra

Sauszeme

Ledus gabali

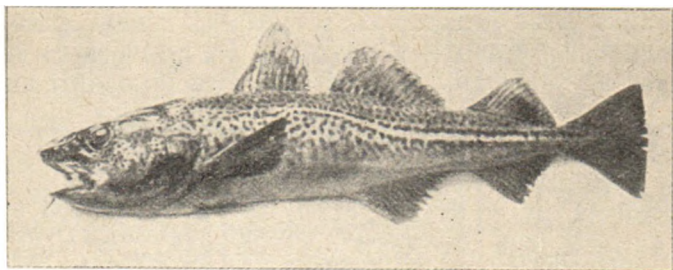

Aizsalis

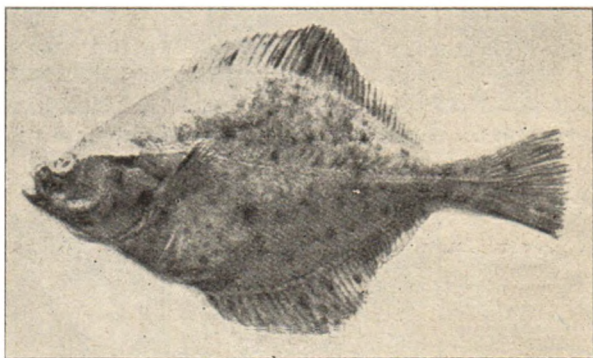
Pat viesnīcas uz ledus celtas, un kara pulki pārgājuši pa ledu pār Baltijas jūru. Mazāk sāļā ūdenī kuģi grimst dziļāki un drīzāk satrūd.

Baltijas jūru sevišķi rudenos un pavasaros, pārklāj migla, kā arī plosās vētra. plūdi, kas traucē kuģniecību.

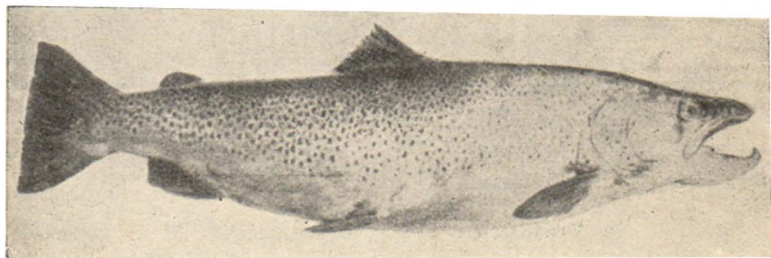
Ūdens temperatūra Baltijas jūrā vispār zemāka nekā okeanā, īpaši ziemeļrietumdaļā, kurā nereti pārklājas ar ledu

Menca (dorša).

Plēkste (alava).

Lasis.

uz veselu pusgadu. Dienviddaļā, turpretīm, jūra nemaz neaizsalst. Jūras aizsalšanu veicina arī nelielais sāls procents un seklums.

Rīgas jūras līcis parasti sāk aizsalt novembrī vai decembrī, bet dažreiz arī tikai janvarī, un pārklājas ar ledu tikai janvāra beigās vai februārī. Martā, turpretim, jūras līcis pamazām sāk atkal atsvabināties no ledus, īpaši pūšot labvēlīgiem vējiem. Pilnīgi jūras līcis aizsalst reti, tomēr kuģniecību traucē peldošie ledus blāķi, galvenā kārtā ap Kolka ragu, Irbes šaurumā.

Ūdens dzīvnieku, samērā ar citām jūrām, Baltijas jūrā maz. Visvairāk zvejo: salakas, butes, brētliņus (ķilas), reņģes, sigas, jūras lašus un citas zivis. No jūras zvēriem viscauri sastopami roņi. Jādomā, ka Roņu sala savu vārdu dabūjusi no šī zvēra, kas senāk še bijis biežāk sastopams. Plaši apvidi Baltijas jūrā seklākās vietās apauguši ar dažādiem jūras augiem. Jūras viļņu izmestos jūras augus jūrmaļas iedzīvotāji izlieto lauku mēslošanai. Kurzemes piekrastē Baltijas jūra izskalo diezgan daudz dzintara — pārakmeņojušos sveķu no kādiem senatnes skuju kokiem. Lielāko daļu sveķu deva Somijas un Skandināvijas meži.

Pēc Bormaņa un Bokaldera.

4. Daba.

Augi.

Tādas sauszemes, kur itin nekas neaugtu, pie mums nav. Tā visur aplāta kokiem, krūmiem, zālēm, sūnām un dažādiem augiem. Tos visus kopā sauc par **augu valsti** jeb **floru**. Augu valstij zemes dzīvē milzu nozīme. No viņas atkarājas nevien apgabalu dažādība un skaistums, bet galvenām kārtām bez viņas nevar dzīvot ne dzīvnieki, ne cilvēki. Augi tīra arī gaisu, uzsūkdami sevī mums kaitīgo ogļskābo gāzi un pavaru skābekli, kuŗu cilvēki un dzīvnieki ieelpo. Bez tam augi ar savām lapām veicina arī ūdens izgarošanu. Vispār augu valsts iespaids uz dzīvo radību ir ļoti liels.

Augi reti kur aug atsevišķi, bet arvien sabiedrībā ar citiem augiem. Tomēr šīs augu sabiedrības nav visur vienādas, bet katrā savādāka. Ielejā citāda nekā kalnā; mežā, pļavā, purvā un smiltainē, tā katrā no tām atkal citādāka. Kāda apgabala visas augu sugas kopā sastāda tā **apgabala floru**.

Augu dzīve atkarājas no zemes un klimata. No sevišķa svara tai siltuma un mitruma daudzums. Ziemeļos un augstos kalnos augu valsts ir gluži citāda nekā siltajos dienvidos. Mitros apgabalos tā atkal citādāka nekā sausos. Kur zemes virspusē ir kailas klintis vai neauglīga smilts, tur augu sugas citādākas nekā auglīgā lidzenumā. No augu valsts īpašībām ļoti lielā mērā atkarājas dzīvnieku valsts. Bet kā uz vienu, tā arī uz otru cilvēks atstājis lielu iespaidu. Tas izskaudis daudzus, sev mazderīgus vai pat kaitīgus dzīvniekus un augus. Bet to vietā ievēdis, kopj un sargā citus, sev vairāk noderīgus, kuŗu dzimtene meklējama tālās citās zemēs. Tomēr kā augi, tā arī dzīvnieki var augt un dzīvot tikai tādos apstākļos, kuŗi daudz maz lidzinās tiem, kuŗos tie cēlušies un kuŗiem tie piemēroti. Tālab arī cilvēks var ļoti daudz ko pārveidot vai papildināt, bet visu pilnīgi pārvērst pēc savas gribas un ieskatiem tas tomēr nevar. Tas iespējams vienmēr un katreiz tikai tik daudz, cik tas saskan un to pielaiž dabas liktie pamata nosacījumi.

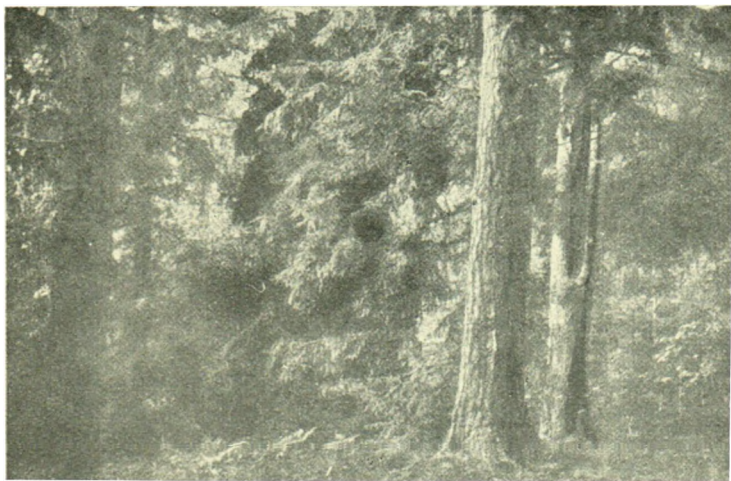
Zemes virskārta Latvijā sastāv galvenā kārtā no smilts un māliem, vai viņu maisījuma un purva zemes. Visām šīm zemes kārtām piejaukts dažādā daudzumā trūdu un dažādu mineralu vielas. Visvairāk pie mums sastopams smilts un mālu maisījums. Atgadās arī lielāki apgabali māla zemes, sevišķi kalnainajās vietās, bet smilts zemes apgabali, visvairāk gar jūrmalu.

Augu ziņā mūsu dzimtene skaitās mežu joslā. Senatnē mūsu dzimtene bijusi aplāta mūža mežiem. Kādi tie te bijuši, var novērot retās vietās vēl Latgalē, Rucavas mežos un uz Morica salas Usmas ezerā.

Kad ieradās te cilvēki, tie auglīgākās vietās mūža mežus nolīda, pārvērtā zemi tīrumos un pļavās un tā pamazām pārvērtā izdevīgākās vietas par savām nometnēm.

Tagad izaugušu mežu nocērt būvkokos, malkai, papīra un daudz un dažādu priekšmetu un rīku izgatavošanai. Un lai tos ar laiku galīgi neizskaustu, tad izcirsto vietā audzē jaunus mežus un pastāvošos kopj no kaiteklēm un tīra. Jauna meža pieaugšana velkās ilgi, ap simts gadu.

Meži Latvijā ieņem vairāk kā $\frac{1}{4}$ daļu no visas zemes. Pie mums aug skuju koku, lapu koku, un skuju un lapu koku maisīti meži. Vairākumā tomēr skuju koku — priežu un egļu

Skuju koku mežs.

meži. No lapu kokiem visvairāk sastopami bērzi, alkšņi, apses, liepas, ozoli, vītoli, pīlādži jeb sērmukši; retāki — oši, kļavas, gobas, vīksnes, meža ābeles u. c.

Priedes daudz peticīgākas par eglēm un aug sausā, vājā smiltis zemē. Kur priežu mežos, krūmu pakrēsli, dažādu augu dzīve bagātāka un sakrājas melnzemes kārtiņa, tur drīz vien ieviešas egles. Egles noēno un ar laiku izspiež priedes, jo egles citu koku paēnā var augt, bet priedēm vajaga saules. Eglaines pa laikam tumši ēnaini meži. Tādēļ egļu apakšā ļoti maz augu. Dažādu koku jauktā mežā, egles piespiež arī citus kokus, pēc gaismas tiecoties, stiepties garumā. Bet kur egļu daudz saudzis, tur citi koki ar tām vairs sacensties nevar. Turpretim skuju koku izcirtumos, paši no sevis sāk augt lapu koki.

No augļu kokiem pie mums kopj dažādas sugas ābeļu, bumbieru, plūmju un ķiršu kokus. No ogu krūmiem audzē dārzos jānogas, ērkšķogas, avenes un arī dažādu sugu zemenes.

Krūmāji mūsu mežos sekoši: paegles, kārkli, ievas, lazdas, krūklenāji, kazenāji, avenāji, sili, vaivarīni, papardes u. c.

Ogulāji: brūklenes, melnenes, zilenes, zemenes, kaulenes un purvājos — dzērvenes un lācenes.

Bez tam mežos aug daudz un dažādu **sēņu** sugas, kā: baravikas, gailenes, lāčapurni, bērslapas, rudmiesas, alksnenes, smiltenes, sviesta peciņas u. c.

Purvos daudz un dažādas sūnu un stāpēkļu sugas.

Ziedaino augu Latvijā ap 1000, bet bezziedaino jeb sporu augu pat daudz vairāk. No vecajām augu sugām daudzas izzūd — izmirst. Bet nāk klāt arī daudz jaunu, kuņas tiek kā noderīgas ievestas un citas ieviešas pašas no sevis.

Cilvēki savām vajadzībām izlieto tikai dažus, derīgus augus. Bet ne visi no tiem aug paši no sevis, pietiekošā daudzumā. Tos tad cilvēki paši sēj vai dēsta pēc vajadzības. Tādus cilvēku koptus un audzētus augus sauc par **kultūras stādiem**.

No šiem kultūras augiem pirmā vietā stādāma **labība**. Tādēļ tautas, kas ar to nodarbojas, ir jau sasniegušas zināmu kultūras pakāpi un skaitās par kultūras tautām.

Pazīstamākās **labības** sugas, kuņas pie mums labi padodas, ir: rudzi, mieži, kvieši, auzas un griķi. No pākšķu augiem zirņi, pupas un vīķi.

No **sakņu** augiem sevišķi izcilus vietu ieņem kartupeļi. Tad vēl kāļi, bietes, burkāni, kāposti, salāti, redisi, gurķi, sīpoli, rutki un vēl dažādas citas garšas vielu saknes un augi.

No augiem, kuņu šķiedras noder audumu un sienamo izgatavošanai, Latvijā audzina linus un kanepes. Bet no viņu sēklām spiež eļļu.

Apiņus un tabaku audzē tikai pašu vajadzībām.

No **zāļu** sugām audzina vispār Latvijā āboliņu un timotiņu.

Latvijā aug arī daudz labu **ārstniecības** augu, tiklab brīvā dabā, kā arī šim nolūkam tieši koptu un audzinātu. No pēdējiem sevišķi minami būtu: piparmētras, kumelītes, vērmeles, dievkociņi, bišķrēsliņi, zalvejas, ķīmenes, dilles, baldrians, deviņvīru spēks, sinepu sēklas u. c.

No nezālēm pie mums visvairāk izplatījušās vār-pata, nātras un dadži.

Ari Latvijas ūdeņi bagāti visādiem augiem; no tiem niedras noder juntu segšanai un pinumiem un jūras un ezeru dūņas tīrumu mēslošanai.

Netrūkst arī Latvijā dažādu skaistu greznumu augu, it sevišķi jo daudz un dažādu koši ziedošu un smaršīgu puķu.

Kā sevišķi ievērojams retums starp Latvijas augiem minams ūdensrieksts (Tropa natans) Klaucanu ezerā, kilometru 20 no Jēkabpils. Klaucanu ezers nav liels, tikai kilometru garš un $\frac{1}{2}$ klm. plats. Senatnē ūdensrieksts audzis pat visā Ziemeļ-Eiropā, bet tagad tas liels retums nevien Latvijā vien, bet visā Eiropā. Ir bijuši mēģinājumi ieaudzēt viņu arī citos ezeros un dīķos, bet tas nav izdevies. Tādēļ arī nodomāts viņu minētā ezerā uz priekšu saudzēt un rūpīgāki aizsargāt nekā līdz šim, lai tas galīgi neizzustu. Ūdensrieksta augs no savām saknēm ezera dūņainā dibenā laiž 3—4 metri garu, tievu stiebru. Kamēr aug ūdenī, tas riež garas, spalvveidīgi iegrieztas lapas. Sasniedzis ūdens virsu, viņš izlaiž lapu kroni, sastāvošu no īsām peldošām lapiņām, starp kurām atrodas maz acis krītoši ziedi. Ūdensrieksta augļi ir 2—3 cm. garī un ļoti gardi. Rudenī, kad nogatavojušies, tie raisās vaļā no auga un nokrīt ezera dibenā. No rieksta nākamā gadā, attīstās jauns augs. Cietās rieksta čaumalas gadu tūkstošiem nesatrūd. No ūdensriekstiem agrāk pagatavotas arī glītas rotas.

A. Aipranks.

Dzīvnieki.

Tiklab uz sauszemes, kā arī ūdeņos dzīvo dažādas dzīv-mājputni, ūdens dzīvnieki, rāpuļi, kukaiņi un mājputni, ūdens dzīvnieki, rāpuļi, kukaiņi un citi sīki dzīvnieciņi. Tos visus kopā nosauc par **faunu**.

Nevien augiem, bet arī dzīvniekiem piekrīt ne mazāka loma cilvēka dzīvē. Tādēļ jau no laika gala cilvēks pašus noderīgākos ir sevim tuvinājis un padarījis par mājas kustoņiem. Bet arī pārējos, brīvā dabā dzīvojošos, tas pēc viņu noderības sevim, tos šķirojis derīgos un kaitīgos. Pirmos pūlējies saudzēt, bet pēdējos centies apkarot un iznīdēt.

Dzīvnieki var dzīvot vienīgi tur, kur tiem pietiekoši barības. Augi uzsūc sev barību no zemes. Dzīvnieki, turpretim, pārtiek no augiem, vai arī no citiem dzīvniekiem. Pirmos sauc par augu ēdējiem, bet otros par gaļas ēdējiem jeb plēsīgiem dzīvniekiem. Augu ēdēji ir atkarīgi pilnīgi un tieši no augu valsts, bet gaļas ēdēji, pārtikdami no pirmajiem — netieši. Tas attiecināms tiklab uz lieliem, kā maziem, vai pat sīciņiem, vienalga vai uz sauszemes, zemē, ūdenī vai gaisā. Tādēļ, kur bagātāka **flora**, tur arī **fauna** bagātāka.

Dzīvnieki, kuri pārtiek no noteiktām vielām, var uzturēties vienīgi tur, kur viņas rodas. Turpretim tie, kas ēd visu, nav saistīti barības

ziņā pie zināmas vietas un var daudz ātrāk un tālāk arī izplatīties. Dzīvnieki, pateicoties savai lielākai pārvietošanās spējai, ir mazāk saistīti pie zināma šaurāka apgabala.

Pastāvot dzīvnieku starpā mūžīgai cīņai dēļ pārtikas, to ārējā krāsa pa lielākai daļai piemērota tai apkārtnē, kurā viņi uzturas, caur ko tie grūtāki ieraugami. Daži pat maina to pēc gada laikiem: ziemu balta, vasaru ruda vai pelēka.

Lai gan arī dzīvnieki atkarīgi no klimata, tomēr ne tādā mērā, kā augi. Tā, piemēram, gāju putni, ziemai tuvojoties, aiziet uz siltām zemēm. Citi, pārvietojas no klajuma uz mežu biezokņiem, zivis no piekrastes uz jūras dziļumiem u. t. t. Lielākā daļa, kas arī ziemā te paliek, dabū siltāku gērbu.

Briedis mežā.

Faunas ziņā Latvija maz atšķiras no plašākiem kaimiņu apgabaliem. Latvija pieder pie Eiropas-Sibīrijas faunas apgabala, kuru dienvidos ierobežo Balkanu kalni. Tomēr mūsu faunai vairāk ziemeļu zemju raksturs, kas izskaidrojams ar mūsu zemes ģeografisko stāvokli.

Arī dzīvnieku ziņā mūsu dzimtenē notikušas straujas pārmaiņas. Pirmatnē te kādreiz mitis milzīgais mamuts un degunradzis, no kuriem tagad zemē atrod tikai kaulu atliekas. Nesenā pagātnē te bijuši arī sumbri, ziemeļbrieži, meža vērsi, un bebrī, bet tagad pat lāči, lūši, ūdri vai parasto briedi grūti sastapt. Vilki un meža cūkas tikai retums tagad iemaldās pie mums no citurienes. Prāvā skaitā

mūsu mežos vēl mājō: stirnas, zaķi, lapsas, āpši, vāveres, seski, sermuļi, caunas, žebiekstas, eži, kurmjī, peles, žurkas un sīkspārņi, bet no jūras zīdītājiem — roņi un delfini. Pie māju lopiem pieder: zirgs, govs, aita, kaza, trusis, ari suns un kaķis.

Pazīstamākie mājpūtni ir: vistas, zosis, pīles, tītari un baloži. No meža putniem reti satopami ērgļi, medņi un rubeņi. Lielākā skaitā no dziedātāju putniem piemīt: lakstīgalas, cīruļi, melnie un pelēkie strazdi, vālodzes, bezdelīgas, žubītes, čakstes, zīlītes, dzegūzes, cielvaiņas, sarkan-krūtīši u.c. No plēsīgiem putniem: vanagi, pūces, ūpji, vārnas, kraukļi, kovārņi un žagatas. Ūdens putni: gulbji, meža zosis, meža pīles un kaijas. Purvu putni: stārķi, dzērves, ķīvītes, slokas un dumpji. Lauku putni: irbes, paipalas, griezes, sīļi un zvīrbuļi. Bez tam vēl meža dūjas un vairākas dzeņu un dzilnu sugas.

Rāpuļu pie mums nav daudz: ķirzakas, odzes, čūskas un zalkši.

Abinieku tikai vārdes, krupji un ūdens ķirzakas.

Zivju pie mums visvairāk ezeros, mazāk upēs un jūrā. Pazīstamākās no tām ir: zuši, laši, līdakas, kārpas, asari, raudas, vēdzeles, sami, zutiņi, reņģes, salakas, plēkstes, sapali, mencas, vimbas, sīgas, karusas, līņi un plauži. Bez tam upēs dzīvo ari vēži.

Agrāk Latvijas ūdeņi bijuši stipri vien bagātāki ir zivīm, ir citiem dzīvniekiem. Tā Sedē, Pedecē un Gaujas pietekās bijuši nesen vēl pērļu gliemeži, bet jaunākā laikā reti kādreiz tur kādu pērli atrod. Ari siļķes Baltijas jūras Latvijas piekrastē izzudušas.

No kukaiņiem, kā derīgi mināmas vienīgi bites. Bet kaitīgu kukaiņu sevišķi daudz: mušas, odi, dunduri, zirnekļi, spāres, lapsenes, siseņi, skudras, laputis, vaboles un daudz citi kāpuri. Ari tauriņu Latvijā daudz, līdz 1000 sugu un kāpuru ap 800 sugu. Zivju turpretim ap 100 sugu. Putnu pie mums skaita ap 300 sugu: 52 sugas paliek pie mums visu gadu, 136 atlido pavasarī, te izperē bērnus un rudenī aizlido, 10 sugas atlido šurp pa ziemu, bet ap 100 sugām ierodas šad tad cauri lidodamas. Bet no zīdītājiem kustoņiem, Latvijā sastopamas kādas 60 sugas.

A. Aipranks.

Mūsu meži senāk un tagad.

Senos laikos — vairāk gadu tūkstošus atpakaļ — gandrīz visa mūsu dzimtene bija pārklāta necaurejamiem mežiem. Toreiz te vēl nedzīvoja neviens cilvēks, kas būtu mežā malku cirtis, medījis dzīvniekus, vai arī iznīcinājis nevērtīgus kokus, lai to vietā iestādītu vērtīgākus, vai arī — kā tas notika vēlāk — nolīstu veselus mežus, lai ierīkotu tur mājas un ceļus, dārzus un laukus, plavas un ganības.

Toreiz katrs krūms un koks, katra zālite un puķīte varēja uzaugt tur, kur sēkliņa bij zemē kritusi un atradusi labvēlīgus apstākļus augšanai. Mūsu dienās mežu, tiklīdz tas izaudzis, parasti, nocērt. Senāk, turpreti, koks auga, līdz tas pats no vecuma, slimības vai citiem iemesliem nogāzās. Tāpēc arī tagad mēs vienā zināmā meža gabalā atrodam pa lielākai daļai puslīdz vienāda vecuma kokus; toreiz, turpreti, viscaur auga kopā dažāda vecuma koki: pie gadu simteņiem veca milža kājām neraucēti auga visi viņa pēcnācēji.

Tagad meža valde rūpīgi gādā, lai mežā nepaliktu neviens kritis koks, jo tajos drīz vien ieviešas kaitīgie ķirmji, kuŗi ar laiku pāriet uz veselīem kokiem, ievietojas apakš mizas un, grauzdami koku, to pamazām nobeidz. Senatnē nebij neviena, kas mežā uzturētu kārtību: slimu un nokaltušu koku stumbri un zari stāvēja tik ilgi, kamēr vētra tos nogāza; tad tie palika guļam uz zemes, līdz kamēr ķirmji tos galīgi sagrauca un tie satrūdēja, lai uz viņu drupām sāktu augt jauna zāle un koki. Tikai ar lielām pūlēm varēja izklūt mežam cauri. Tādus mežus, kuŗus vēl nav kārtojusi un cirtusi cilvēka roka, sauc par pirmatnējiem mežiem; turpreti, tādu, kas ir iedalīts gabalos, tiek kopts un izmantots, — par kultivētu mežu.

Priekš gadu tūkstošiem nevien mūsu dzimtene, bet arī gandrīz visa Vidus-Eiropa bija viscaur apklāta ar pirmatnējiem mežiem. Daudzi un dažādi dzīvnieki mīta šajā bezgalīgajā biežoknī. Tagad plaši pirmatnēji meži Eiropā uzglabājušies tikai Ziemeļ-Krievijas un Skandināvijas neapdzīvotās vietās; citur, tāpat kā pie mums, mežu palicis visai nedaudz un tie paši, pa lielākai daļai, ir kultivēti meži.

Mūsu tagadējie meži ar saviem dažādiem augiem ir tikai nepilnīgas sirmās senatnes mežu atliekas. Bet lai tie arī tādi mums ir mīli un dārgi! Viņi mums dod nevien zināmu jēdzienu par mūsu dzimtenes sirmo pagātni, bet tur arī tagad vēl visizdevīgākā dzīve mūsu dzīvniekiem un augiem.

Prof. K. R. Kupfers.

(«Heimatbuch» I., latv. Tomāsi «Latvija»).

Upes ūdrs.

(*Lutra vulgaris*.)

Ūdrs ir dzīvnieks, kas lielāko sava mūža daļu pavada ūdenī. Tas pazīstams ar savu dārgo kažoku, kuŗš vērtīgs visu cauru gadu. Ūdram, tāpat kā lapsai, galvenais mīklis ir

alas, kuŗas tas ietaisa upju vai ezeru krastos. Ala ir ar vairākām izejām. Parasti ir 3 izejas, kaut gan bieži sastopamas arī piecas. Viena no izejām atrodas upes jeb ezera krasta augšmalā, t. i. virs ūdeņa limeņa, bet pārējās zem ūdens. Pirmā izeja ūdrām noder galvenā kārtā gaisa ieplūšanai un briesmu brīžos, kas bieži izceļas pavasarī. Pārējās izejas ūdris izlieto satiksmei ar apkārtni, kuŗas, kā jau teicu, atrodas zem ūdens. Alās ūdri nebērnojas, jo bieži gadās sacelties ūdenim, kas tad viņu bērnus noslicinātu. Tie bērnojas neapdzīvotās upju vai ezermalu vietās, kur aug daudz meldru un krūmu. Pēc dažām nedēļām, kad bērni ir jau lieli un var peldēt pa upi, māte tos pārved uz alām.

Ūdrām ir 3—5 bērni, kuŗi jau pēc dažām nedēļām prot aizsargāties. Savus bērnus, kamēr tie vēl nav pārvesti uz alām, māte stingri sargā no ienaidniekiem. Ūdri parasti apklāti īsu un biezu tumšbrūnu spalvu. Lai spalva nesamirktu, to bieži iesmērē ar eļļu, kas atdalās no atsevišķiem dziedzeriem. Rumpišiem ūdrām ir garš, bet kājas ļoti īsas. Kāju pirkstiem asi nagi, starp kuŗiem atrodas peldplēve. Ar viņas palīdzību tas var ļoti ātri un veikli peldēt. Pie peldēšanas ūdrām lielā mērā palīdz arī aste. Ausis ūdrām ļoti mazas un ne visai dzirdīgas; zem ūdens lienot, tās aizvelkas ciet, tāpat arī nāsis. Uz sauszemes ūdris ir ļoti neveikls, īso kāju dēļ, tomēr savas kustības tas cenšas ļoti ātri izpildīt; kad viņš iet, tad vienmēr izskatās tā itkā tas kaut kur steigtos.

Kas atiecas uz ūdra ļauniem darbiem, tad to ir diezgan daudz. Tas iznīcina, vispirms, ļoti daudz zivju, jo tās ir viņa galvenā barība. Pēc prof. L'vova pētījumiem, ūdris vienā dienā noēd 2 kg zivju. Bet ja zivis nevar pietiekošā daudzumā dabūt, tas uzbrūk meža putniem: pīlēm, zosīm u. c. Visvairāk cieš pīles, kuŗām agros pavasaros ūdris izputina ligzdas. Palu laikā ūdri bieži sastopami tāļu nost no upēm un ezeriem. Klejodami gar upēm un mazākiem dīķiem, tie bieži uziet pīļu ligzdas un tās izēd.

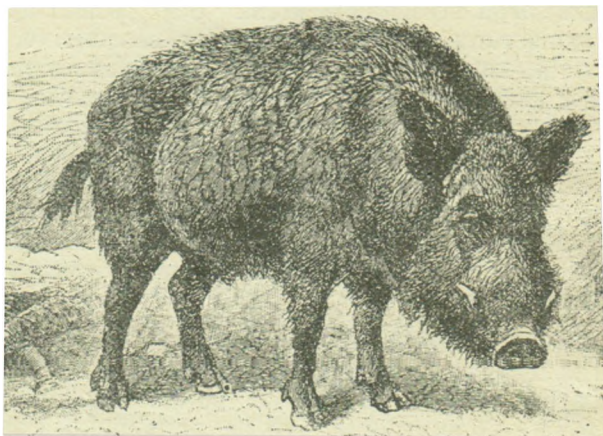
Ūdris dzīvo diezgan noslēgtu dzīvi. Viņu medīt ļoti grūt, jo tas prasa no mednieka nepieciešamas zināšanas, bez kuŗām nav nekādu panākumu. Zinu dažus medniekus, kuŗi pat Latvijas mežos ir nošāvuši vairākus briežus, lāčus, bet ūdri nekad nav nošāvuši, kaut gan viņi vēl tagad sastopami diezgan lielā skaitā mūsu upēs un ezeros.

P. Mednis.

(«Medn. un Makšķ.» — 1923.)

Meža cūka.

Meža cūka pēc izskata daudz neatšķiras no mūsu mājas cūkas, tikai tai ir daudz garāks snukis, stāvas ausis, un pēc auguma tā daudz lielāka par pēdējo. Viņai ir tumši pelēka spalva (sari) un tā apbruņota ar uz augšu saliektiem ilkņiem. Ilkņi ir ļoti bīstams ierocis priekš meža cūkas ienaidniekiem; ar vienu ilkņa sitienu tā pārcērt zirga vai cita lielāka dzīvnieka kāju jeb arī pāršķel vēderu daudz lielākiem un stiprākiem zvēriem. Meža cūkai gan ilkņi nav tik daudz attīstīti kā kuilim, tomēr nevar teikt, ka viņa būtu neapbruņota. Ar ienaidnieku satiekoties viņa kož ar zobiem un izrauj miesas gabalus pretiniekam un, kad ienaidnieks pakritis, min to kājām, un, vispār, dārgi pārdod savu dzīvību.

Meža cūka.

Tomēr jāaizrāda, ka meža cūkas, kā radniecīgas mūsu mājas cūkām, pieskaitāmas pie miermīlīgiem dzīvniekiem. Pirmās viņas nekad neuzbrūk.

Jau senatnē meža cūka bija ļoti ienesīgs medību priekšmets. Kulturelās valstīs viņas jau sen būtu izskaustas, ja medību skaistums uz viņām un to ievērojamā vairošanās spēja viņas no tā neizsargātu. Vakar-Eiropā meža cūkas ir jau muzeja retums. Pie mums meža cūkas sastopamas ne veselos pūļos, bet atsevišķās saimēs (cūka ar sivēniem un kāds no kuļiem) gandrīz visos Kurzemes mežos. Daži no Kurzemes iedzīvotājiem izteic domas, ka tās neesot vis īstās meža cūkas, bet kara laika dezertieri, kuŗi no mājām pārgājuši mežā un tā pārvērtušies par mežoniem. Tam arī var būt pa daļai taisnība, bet nav arī noliedzams, ka pie mums, Kurzemes mežos, piemīt arī

istas meža cūkas. Polijā un Lietuvā arī purvainos apgabalos un ozolu mežu apvidos sastopamas meža cūkas diezgan lielā daudzumā. Tā kā mūsu Kurzemes meži saiet kopā ar Lietavas mežiem, tad arī to iemītnieki — meža cūkas — pāriet robežu.

Meža cūka pārtiek no visa, kas tai pagadās: augu stiebiem un saknēm; vasarā apmeklē apsētus laukus, nodarīdama zemkopjiem lielu postu. Viņa neatteicas pat no kritušo kustoņu vai zvēru atliekām (maitām), izēd no ligzdām olas un cālēnus, ķer peles un sermuļus un visu, kas tikai pagadās. Meža cūka pieskaitāma pie saimniecībai kaitīgiem dzīvniekiem.

Meža cūkas dzīvo visur, kur tikai ir pietiekoši daudz barības un ūdens, purvainā zeme, kur pavārtīties, un necaurejami biezokņi, kur paslēpties — tās ir galvenās meža cūkas prasības, bez kurām tā nevar iztikt. Meža cūku dzīvē novērojama pilnīgi patriarchāla dzīves iekārta. Sivēni paliek pie vecākiem, kuŗi tos sargā, ved baroties, pie ūdens un atpakaļ meža biezokņos paslēpties, līdz kamēr tie izaug. Ar katru gadu cūku saime palielinājas ar jauniem sivēniem (cūkai ir 4—12 sivēnu), un tādā kārtā rodas cūku bars, kuŗu vada patriarchs — vecais kuilis. Uzbrukuma gadījumos kuili un cūkas varonīgi aizstāv savus nepieaugušos pēcnācējus. Vislielākais meža cūkas ienaidnieks ir cilvēks.

Mūsu Kurzemes mežos dzīvo diezgan daudz meža cūku. Laikrakstos ir parādījušās pat ziņas par meža cūku briesmām: tās nopostot kartupeļu un labības laukus lielos apmēros. Nav bijis izdevības dzirdēt, ka meža cūkas medībās būtu nošautas lielākā skaitā. Bēnes un Auces apkārtnē man bij izdevībā sarunāties ar zemkopjiem, kuŗi teica, ka tādu velnu, kā meža cūka, neviens jau nevarot nošaut. Bijuši gadījumi, kad meža cūka iegājusi kartupeļos un viņi, to pamanīdami, sapulcējušies ap 10 cilvēku ar medību šautenēm, pielādētām ar renkuļiem (lodītēm), un apšaudījuši to visām desmit šautenēm, bet tā tikai nopurinājusies un aizlaidusies. Ja, meža cūku nošaut tiešām nav viegli.

E. E n d z i ņ š.

(«Medn. un Makšķ.» — 1923.)

5. Kalni un gravas.

Gaiziņš.

Vidzemes dienvidaustrumos, starp Gauju, Aivieksti un Daugavu, atrodas Gaujas jeb Piebalgas augstiene. Viņa ir nosēta simtiem ezeru, no kuriem lielākais ir Alaukstis pie Vec-Piebalgas. Viņš atrodas augstienes vidū un dod sākumu Gaujai. Dabas skatu ziņā apgabali, kuri ietilpst Gaujas augstienē, pieder pie jaukākiem apvidiem Latvijā. Sevišķi pie Sigulda un Krimuldas, tā sauktā «Vidzemes Šveicē», un dienvidos ap Koknesi. Uz šās augstienes izceļas arī Gaujas pietekas: Tirza, Palce, Rauna, Amata un Līgate; Daugavas pietekas: Pērse, Ogre un Jugla; Aiviekstes pietekas: Kuja, Arona ar Bērzonī un Tālēju un Vesēte.

Lielāko augstumu Gaujas augstiene sasniedz ap Vestienu un Bērzauni. Še ziemeļrietumos no Bērzaunes atrodas Latvijas augstākais kalns Gaiziņš. Kalna augstums apm. 300 metru. Apkārt Gaiziņam atrodas daudz kalnu, dziļas gravas, ielejas un ezeri.

Pēc izskata kalna virsgalu var salīdzināt ar nekārtīgu, nogrieztu piramīdu, kuŗas augšgalā prāvs līdzenums. Kalna sāni ir stāvāki pret ziemeļiem, ziemeļaustrumiem un dienvidaustrumiem, turpretim uz citām pusēm stipri slīpi. Kalna virsotnē atrodas bērzu birstala un diezgan plašs klajums.

Gaiziņa lielumu varam iedomāties tikai tad, ja ievērojam, ka viņa virsotne ar augšējo sānu daļu, kur atrodas krūmi, tīrumi un pļavas, ieņem apmēram 70 ha, kuŗas sastāda Kalna un Lejas Gaiziņu māju zemi. Šīs mājas atrodas dienvidus piegāzē un ir ļoti labi aizsargātas pret ziemēla vējiem.

Kokiem, kuŗi aug kalna virsū, pastāvīgi jācīnās ar vējiem, kamdēļ daļa zaru aplausta, bet vairumam ļoti dažāda forma. Vietējās biedrības bieži vien sarīko kalna virsotnē zaļumu svētkus.

No kalna virsotnes ļoti plašs skats uz visām pusēm, it īpaši uz dienvidiem. Skaidrā laikā var redzēt Kalnava, Bērzaunes, Vestienas, Ērgļu, Cesvaines un Lazdonas baznīcu torņus, vairākas muižas un daudz māju. Vislabāk un vistālāk var redzēt skaidrā rudens dienā, vasaru, turpretim, apvāršņa malas bieži vien tītas miglā. Ļoti patīkami pārskatīt apgabalu, kuŗa radijs ap 30 km. un platība 3000 km.

Kalns sastāv pa lielākai daļai no grants un smilšainā māla, sastopama šur un tur arī torfa melnzeme, kaļķa daļu, kā aug-

stumos parasts, maz, turpretīm sadrupušus granīta gabalus atrodam bieži vien. Gar kalna sāņiem daudz avotu, mitru plavu un strautu, kuŗi notek apkārtējo ieleju ezeros; arī stipras lietus gāzes radijušas gravas, kuŗas noaugušas kokiem un krūmiem.

Par kalna vārdu domā, ka tas esot cēlies no vārda «gaiszinis». I l s t e r s kādā dzejolī, apdziedot Gaiziņa kalnu, saka: «Gaiszini — tu citkārt gan virs zemes mitināji, kas gaisa maiņus nolemt zināja.» Vietējie iedzīvotāji arī tagad bieži vien mēdzot laiku pareģot pēc dažāda miglas stāvokļa ap kalnu. Pat veci ļaudis neatminoties, kad krusas negaiss būtu izpostījis laukus starp Gaiziņu un Bērzaunes muižas augstumu, kamēr tālākais apvidus šad un tad no krusas negaisiem piemeklēts. Tamdēļ ļaudis uzskata Gaiziņu par negaisa novadītāju.

Kāda teika stāsta, ka Gaiziņa iekšienē atrodoties sāls, kuŗu vecos laikos apkārtējie ļaudis esot rakuši, bet valdinieki to nolieguši un pavēlējuši sāls bedres aizbērt.

Uz dienvidiem no Gaiziņa Gaujas augstiene nokrītas tik strauji, ka ap Veckalsnavu pavasaris iestājas vairāk kā par nedēļu agrāk, nekā Gaiziņa kalna apkārtnē.

Gaisiņa apvidus sava vispār kalnainā rakstura dēļ pieskaitāms mūsu dzimtenes daiļākiem zemes stūrīšiem.

D. S o s t e.

Zilais kalns.

Kas gan nebūs dzirdējis par Zilo kalnu, šo senču vēsturisko sapulču un svētku vietu? Zilo kalnu, zem kuŗa, pēc dzejnieka P u m p u r a vārdiem, atdusoties teiksmu varonis Imanta? Zilo kalnu — šo brīvo latvju tautas un L ī g o s v ē t k u vietu. kuŗu apskatīt un apbrīnot no maļu malām trauc latvju jaunatne?

Tuvumā apskatīts, Zilais kalns skatus nevaldzina. Grūt tam pat dot kalna vārdu. Tas ir vienkāršs, skaistām priedēm apaudzis paugurs. Kalnu tas atgādina tikai no zemās purvainās B r i e d e s puses, kuŗa noklāta ar raibāku koku un krūmu segu.

Zilais kalns — augstākā virsotne L i m b a ž u - V a l m i e r a s augstienā. Viņš atrodas 13 km. no Valmieras un paceļas 129 metrus pār jūras līmeni.

Zilais kalns ar saviem diezgan neievērojamiem kaimiņiem, t. s. «dieva kalniem», bija seno latviešu svētnīca — dievu mitklis. Teika stāsta, ka sirmā senatnē, kad ūdeņi vēl apklājuši visu zemi, dievi šos kalnus, kā augstākās vietas, izvēlējušies par saviem mājokļiem. Kalni arvienu tālāk atbīdīja ūdeņus un purvus, un paši pacēlās augstāk. Neviena ļauna roka neuzdrošinājās aizskārt viņus un viņu sargus — milzu kokus. Katrs ļaunums palika tālu no šīs svētās vietas.

Ap Zilo kalnu stāvējusi svētā birze, kur Ligo svētkos sapulcējušies visa tauta ziedot dieviem. Līdzās šai svētai vietai, kur vēl tagad stāv cukura galvai līdzīgs kalniņš, senāk tecējis avotiņš, kuŗa ūdeņi dažādās kaitēs, sevišķi acis spējušis dziedināt. Uz šā kalniņa Ligo vakaros iededzināja ugunis. No šejienes arī atskanēja tauru pūtiens, kuŗam ar ugunīm un taurēm atsaucās visa apkārtnē. Svētā avotiņā kāda nešķista sieviete mazgājusi netirus bērnu autiņus, un avotiņš piepeši izsīcis. Ūdeņi aiztecējuši uz Burtņiekciem.

Zilais kalns saistīts ar daudzām vēsturiskām atmiņām.

Kad priesteris Alobrands 1208. gadā aicināja jumērīešus pieņemt kristīgu ticību, viņu pirmais darbs bij izzināt savu dievu prātu svētnīcā — Zilajā kalnā — caur baltā liktenzirga kāju celšanu pār priekšā turētu zizli.

Vēlāk Zilā kalna apkārtnē bieži vien uzbrukuši kaimiņi igauņi, krievi, leiši, to nopostīdami un izlaupīdami. Ienaidniekiem te nostiprināties neatļāva Zilā kalna apkaimes purvi un sliķšņi, kas tagad stipri nosusināti. Kad 14. g. s. leišu virsaitis Ģedimins postīdams pārstaigāja Vidzemi, tas Zilā kalna apkārtnē bija nomaldījies no sava pulka. Aukstuma un bada mocīts, viņš, beidzot, nokļuva Zilā kalnā, bet no turienes pie sava pulka. Viņa izglābšanai par godu kalna virsotnē tika uzcelts stabs, kuŗš 18. g. s. tika nopostīts un nogāzsts. Vēlāk, Lielajā ziemeļkarā, Kārlis XII. mēģina nostiprināties Zilā kalnā. Zviedri iesāka nocirst svētos kokus un norakt dažus dievu kalnus, kas tautu ļoti uztrauca. Tomēr arī viņam apkārtējie piemirkušie purvi bija neizbrienami.

Pasaules karā Zilais kalns, līdzīgi Lōžmetēju kalnam, būtu asiņaina cīņu vieta, no kurienes pārvaldītu visu plašo apkārtni ar satiksmes ceļiem, bet kari tiklīdz nenonāca. Diezgan šē asiņu plūdis senatnē. To liecina tās senās kapsētas, ar kuŗām kā nosēta visa Zilā kalna apkārtnē un kuŗās atrodas daudzas piemiņas zīmes — akmeņi, ar krustiem un kauli. Pēc šē atrastām rotas lietām, šīs kapenes ir vecas. Svētos dievzolos nokodis laika zobs.

Visā Zilā kalna apkārtnē daudz vēsturisku vietu un piemiņu. Tamdēļ arī Zilais kalns pievelk pētniekus, ceļotājus un citus apmeklētājus.

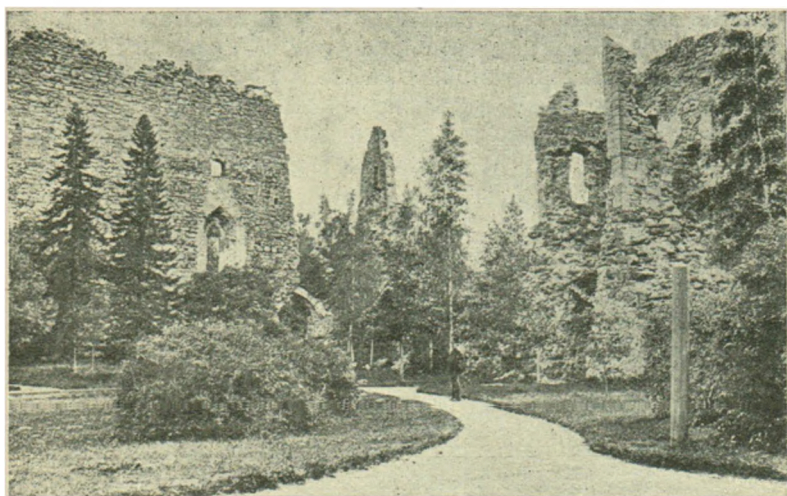
A. Melnalksnis.
(«Dzimtā zeme».)

Sigulda, Krimulda un Turaida.

1. Pie Vidzemes viskrāšņākām vietām jāpieskaita Sigulda, Krimulda un Turaida. Ja no Rīgas izbraucam pa Rīgas—Valkas dzelzsceļu, tad 10 km. attālu no Rīgas

braucam Juglas upei pāri. Pa labo roku redzam Juglas ezeru, bet pa kreiso — plašo Kīšezaru, Bukultu muižu un kādu km. tālāk — lielo un mazo Baltezaru. Pāra km. no Juglas tilta, dzelzsceļa kreisā malā — mežā, redzams skaistais Sudraba jeb Salas ezeriņš ar koši apaugušu saliņu vidū. Tālākais ceļš, gar Ropažu un Inčukalnu stacijām, iet kādas 35 km. vairāk pa smilšainu, sikām priedītēm apaugušu apgabalu. Daudz vietās šīs priedītes nodegušas, tā kā redzams tikai kails, tukšs klajums.

No Rīgas Sigulda 50 km. Jau tuvojoties Siguldas stacijai, km. 4 no tās, nomanām, ka smilšainais priežu mežu līdzenums beidzas un iesākas apvidus bagāts kalniem, gravām, lapu me-

Siguldas pils drupas.

ziem, kuplām druvām, ciematiem un muižām. Tas sevišķi nomanāms, braucot dziļajai Lorupes grāvai pāri. Te atskan svilpiens, un dzelzsceļa vilciens pietur pie Siguldas stacijas. No tās, ap km. gājuši, nonākam pašā Siguldā.

Sigulda atrodas uz Gaujas kreisā krasta. Uz upes labā krasta redzama Krimulda un Turaida. Kā Siguldā, tā arī pārupiešos — Krimuldā un Turaidā, līdzās muižu un citām ēkām, redzamas seno bruņniekpiļu drupas. Siguldas pilsdrupas vislabāk uzglabājušās.

No Siguldas pār plašo Gaujas ieleju uz dienvidvakariem skatīdamies, redzam krāšņu dabas ainu. Viss augstais, plašais labais krasts izplešas mūsu acu priekšā. Tas noaudzis kupliem

ozoliem, ošiem, kļavām, bērziem, ievām un lazdām, kuŗi saviem kupliem vainagiem stāv cits pār citu augstāk, cits pār citu izplešas kuplāks, itin kā vēlēdamies, lai gleznotājs no viņiem gleznotu košu dabas ainu. Uz augstā krasta starp krāšņo koku zaļumu paspīd Krimuldas jaunās pils mazais tornītis. Veco Krimuldas pilsdrupu nevar daudz redzēt, jo tās stipri sabrukušas un aizsegta kupliem kokiem. Pagrieždami acis vairāk uz ziemeļiem, redzam Turaidas pilsdrupas, sevišķi augsto, sarkano torni. Vairāk lejā ieraugam Gauju, kas, stipri locīdamās, velkas kā sudraba lenta pa šauru, pļavainu ieleju, kuŗu ieslēdz no visām pusēm mežiem puškoti krasti.

2. No Siguldas dodamies lejā uz Gauju. Pār upi ar celtni pārcēlušies, ejam pa kreiso roku gar mežsargmāju kalnā augšā uz Krimuldu. Še krastā daudz glītu celiņu, kuŗi divās vietās iet pāri kalnā ejošam lielceļam. Tajās vietās ietaisīti tiltiņi: «augstais» un «melnais tilts». Krimuldas dabas jaukumu vidū atrodas viesnīca. Pāri pretīm viesnīcai, patīkamā kļajumā, stāv Krimuldas pils. Viss Gaujas krasts še ļoti košs: kādu 5 metri augstumā mazs ezeriņš, tur augstas klinšu sienas, plaiss un alas. Šo jaukumu ziedonī pavairo vēl lakstīgalu dziesmas.

No viesnīcas, pagriezušies pa glīti koptu kājceliņu uz ziemeļiem, nonākam pie Krimuldas vecajiem pils mūrīem, kuŗi itin kā atdusas lielu, kuplu koku ēnā. Pils mūru galā, uz paša krasta, ierikota glīta atpūtas vietiņa ar soliēm; no tās jauks izskats uz Siguldu. No šejienes pa kādiem 380 pakāpieniem nokļūstam lejā — *V i k m e s t e s* gravā. Pārgājuši upītei pāri, ieejam Turaidas daļā. Paceldamies atkal kalnā un iedami tam pāri pa kupliem kokiem un krūmiem apēnotu celiņu, nonākam pie *G ū t m a ņ a* alas. Tā atrodas Gaujas ielejas malā, ierobežota sarkanām klints sienām; no tās dibena izverd avotiņš ar skaidru ūdeni. Avota ūdens, sakrājies alas sānos, aiztek pa pļavu uz Gauju. Senāk libieši šo avotu turējuši par svētu un slimībās viņa dzelzaino ūdeni dzēruši zāļu vietā. Ikviens, kas apmeklē Vidzemes Šveici, pakavējas un atpūšas kādu brīdi šai alā, un daudzi no apmeklētājiem iegriež klintī savu vārdu.

No Gutmaņa alas dodamies gar mežsargu Slakteri uz Turaidu. Pāri par *S l a k t e r i* paceļas *K ā r ļ a* kalns, uz kuŗa senatnē stāvējusi Turaidas virsaiša *K a u p j a* lielā pils. Starp Slakteri un Kārļa kalnu bijusi liela kauja, kuŗā igauņus un sāmsaliešus sakāvuši vācieši un libieši. Teika stāsta, ka visa ieleja bijusi pilna liķu, un tāpēc to nosaukuši par Slaktera leju. Slaktera mežsarga māja no šīs lejas dabūjusi savu nosaukumu. No Turaidas veciem pils mūrīem visplašākais skats uz liču loču tekošo Gauju, Siguldu un Krimuldu. Te redzama Gaujas leja ar cēliem krastu kuplumiem abās pusēs, ar vairākiem upes līku-

miem, kuŗi cits aiz cita slēpjas un atkal paspid saules staros, līdz tā beidzot, aizgrieždamās, gluži nozūd mūsu acīm.

Katru vasaru simtiem un tūkstošiem viesu apmeklē mūsu tēvijas krāšņāko vietu — Vidzemes Šveici.

P. A b u l s.

Staburags (dze).

Gauži raud Staburadze
Miglainajā ritiņā;
Kad saulīti ieraudzīja,
Tad priecīgi pasmaidīja.

T. dz.

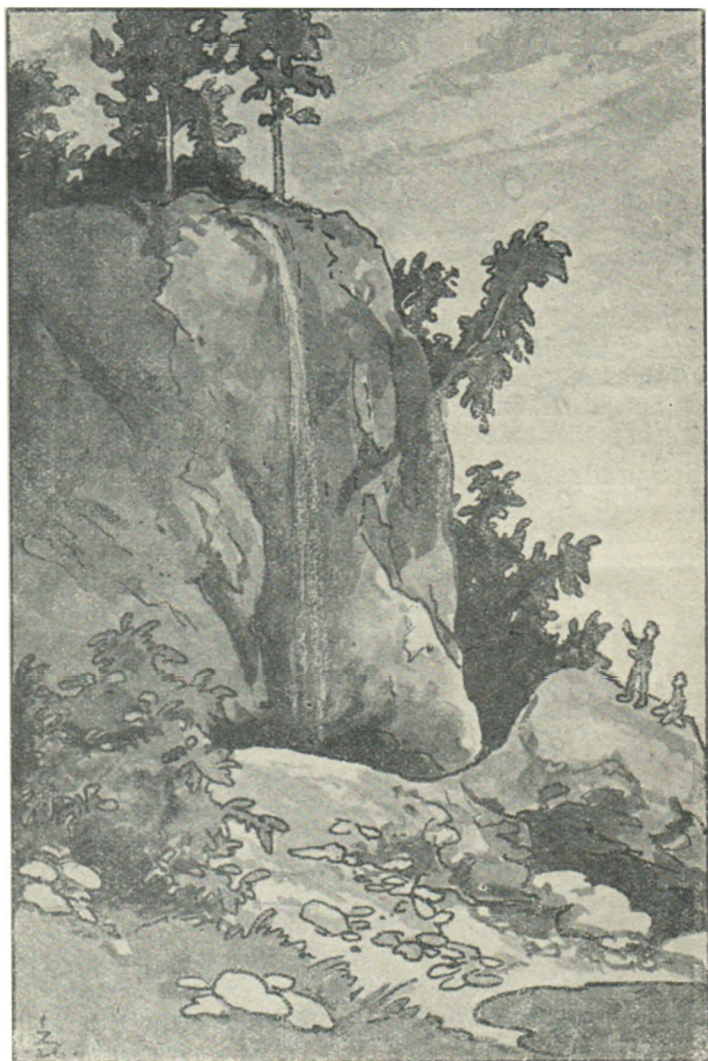
Daugavas kreisajā krastā atrodas milzīga radze jeb kaļķakmens. Latviešu sentēvi viņu sauca par raudošo radzi, tādēļ ka no viņas spiežas neskaitāmi ūdens pilieni, kuŗi pielīdzināmi asaru lāsēm. Staburadzi viņi godāja arī par savu māti, domādami, ka tā raudot par latviešu sūro verdzības likteni.

Staburadzes «rags» laiku pa laikam pārvēršas. Tas audzis pamazītiņām un aug vēl šodien. Ūdens, tecēdams pa kaļķainām zemes daļām, uzņem smalkas kaļķu daļiņas un izverd ar tām no zemes. Šīs kaļķu daļiņas nosēžas uz zemes, lapām, sūnām vai uz apakšējā kaļķa un, satiekoties ar gaisu, viss pārvēršas par vienu akmeni. Pati radze no tam aug vienmēr lielāka; viņa nokaras no krasta lielu gabalu pāri pār ūdeni un tā dabū raga izskatu. Staburadzes rags mums rāda, ka kaļķakmeņu dzimtene tepat Baltijā. Zemes pārvēršanās laikos ūdens noguldījis lielus kaļķakmeņu slāņus gan Daugavas krastos, gan arī Cēsu tuvumā un citos mūsu dzimtenes vidos.

Tuvosimies Staburadzei pa Daugavu no augšgala, no Krustpils puses.

Starp stāviem krastiem burbuļo Daugava. Vietām viņa tek klusi un lēni, bet vietām, ātri krizdama, šņāc un puto. Gar abām Daugavas malām zaļo druvas, un krastos aug dažādi koki treknā zaļumā. Te arī aplūkojama vecā Sēļu pils. Stāvēdama uz stāva Daugavas krasta, viņa no ūdens puses nepārvarama. No zemes puses viņa apcietināta augstiem vaļņiem un dziļiem grāvjiem, kuŗus, ienaidniekiem tuvojoties, varēja pildīt ar ūdeni. Pils pati bij celta no koka kā visas latviešu un libiešu pils Kurzemē un Vidzemē. 1207. gadā šis stiprākais senču cietoksnis nāca vācu rokās. Koka pili nu noplēsa un 1208. gadā uz Rīgas bīskapa Alberta pavēli uzcēla mūra pili; bet arī šo spēcīgo klints ligzdu nopostīja 1627. gadā. Viņas atliekas vēl šodien redzamas uz Daugavas krasta.

No Sēļu pils drupām tālāk braucot, ceram drīzumā to atrast, ko meklējam, tomēr radze vēl liekas paslēpusies. Te it piepeši mūsu ausis atskan vilņu šnākšana un kņākšana. Pa-

Staburags.

liekam stāvam un jūtamies jau it tuvu tai vietai, kur, kā teika stāsta, svētmeita valda un Staburagu apdzīvo. Daugavas krasti paceļas arvien aukstāki un pārvēršas par stāvām klinšu

sienām, kuŗas izgrezno kupli, zaļojoši koki. Nu metam acis uz kreiso pusi un Daugavas krastā ieraugam kaļķakmeņa jeb radzes puduru. Tas sastāv no šūnām līdzīgām kārtām, no kuŗām spiežas neskaitāmas, asarām līdzīgas ūdens lāses, kas, sakrājušās kopā, iegāžas Daugavā. 1861. gada pavasarā, raudošās radzes rags nogāzās. Tas dažreiz jau priekš tam noticis, kā to liecina pie radzes kājām un Daugavā gulošie lielie kluči. Tagad no radzes raga maz kas redzams, bet pēc ilgiem gadiem Staburadze atkal atdabūs bijušo raga izskatu.

Pēc Z a r i ņ u K ā r ļ a.

Staburadzei.

Klinšu radzes cietā sienā,
Sūnām segtā mājoklī,
Simtu gadu dziļā miegā
Staburadzes māte dus.

Celies augšā, Staburadze!
Laimes laiki modušies!
Klinšu sienas sadrupini,
Skaties brīvā Daugavā!

Tautas dēli, tautas meitas
Daugavkrastos pulcējas:
Brīvas dziesmas dziedādami,
Senču garā līgodam'!

Atver savus laimes šķirstus,
Tautas dēlus apveltī:
Simtiem pūriem vecu ziņu,
Skaistām dziesmu šķeterēm!

Raudi, raudi, Raudaliņa!
Priek'asaras slacini!
Labie gari piecēlušies:
Brīvi laiki Latvijā!

Auseklis.

6. Ūdeņi.

Latvijas ūdeņi.

Latvija ļoti bagāta ūdeņiem. Lielāko ūdens daudzumu viņa manto no tuvējā Atlantijas okeana, kā arī no Baltijas jūras. Mums nāk vairāk lietus un sniega, nekā no jūras attāļākos apgabalos. Tas no tam, ka no jūras gaisa paceļas daudz ūdens garaiņu. Kur daudz lietus list un maz ūdens iztvaiko, tur ir daudz purvu, ezeru un upju, kur sakrājas ūdens.

Vidzemes ezeri.

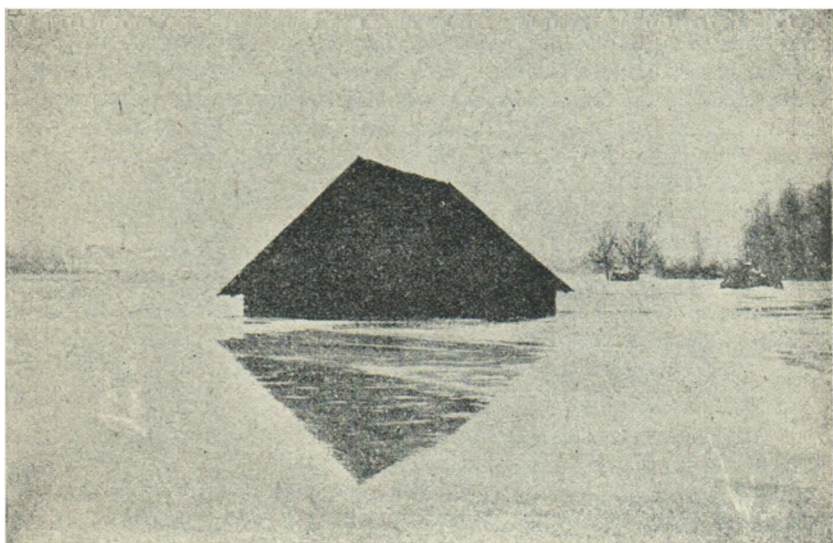
Vidzemē daudz ezeru, — rēķina uz 1000 ezeru, kuri apsedz ap 280 kv. kilom., kas pa lielākai daļai, kā gandrīz visi Baltijas ezeri, cēlušies šļūdoņu laikmetā. Lielākā daļa no tiem mazi un niecīgi, kuģniecībai maz noderīgi. Bet laba daļa ezeru cēlušies, atdaloties no jūras. Šie jūrmalas ezeri, zināms, atrodas netālu no jūras. Tādi ir visi Rīgas apkārtnes un Kurzemes ziemeļu ezeri. Ledus laikmeta ezeri visvairāk kalnājos. Daudzi Latvijas ezeri aizauguši, pārvērzdami par līkšņainiem purviem un plāvām. Caur pastāvīgu viļņu darbību daži ezeri iet uz priekšu vai paceļas augstāku. Bet daži ezeri aug lielāki, kad apkārtējie ūdeņi tos pārplūdina. Teikas min bezdibenu ezerus, kādu, zināms, nav.

Lubānas ezers (15 km. garš un 10 km. plats), pats lielākais ezers Latvijā, bet sekls, — nepilnu metri līdz 2 metri dziļš, dūnains, ar zemiem un purvainiem krastiem. Apkārt ezeram plašas, zemas purva plašas — klāni, ar gaļu grīšļa zāli. Plašas, plašas vienā laidā, cik tālu vien acis var redzēt. No Lubānas ezera piekrastēm un salām dabū daudz stiebru krēslu pīšanai. Lubānas ezers bagāts zivīm, zandartiem, lašiem u. c. Bet šīm zivīm, saka, esot dūņu garša. Ezerā ietek vairākas upītes (10), bet iztek tikai Aiviekste. No Lubānas ezera tikai puse pieder Vidzemei, otra puse ir Latgales robežās.

Lubānas ezera apkaime ļoti zema, un tādēļ ezers nereti pārplūdina visu apkārtni, ar ko nodara lielu postu iedzīvotājiem.

Burtnieku ezers (13 km. garš un 7 km. plats) atrodas auglīgā, apdzīvotā apgabalā. Ezera krasti vietām zemi un lēzeni, bet vietām atkal augsti un stāvi. Burtnieku ezers bagāts plaužiem. Ziemu ezera ledus savādi plaisā ar lielu troksni. No Burtnieku ezera iztek seklā Salaca; ietek Sede un Rūja. Ezers bijis ievērojams jau no seniem latviešu teiku laikiem.

Lubānas, Burtnieku un vēl daži citi ezeri cēlušies, ieņemdami lielāku ieleju zemākās vietās, uz kuŗieni saplūst apkārtnes augstumu upes un upītes.

Lubānas ezera apkārtne plūdu laikā.

Alūksnes ezers ($5\frac{1}{2}$ km. garš un 4 km. plats) — atrodas 191 metru pār jūru. Alūksnes augstiene skaistā apvidū. Krasti augsti ar senlatviešu pilskalnu; bet vietām arī krasti līdzeni, zemi, vietām apauguši niedrām. Ezerā mitinās daudz kaijas. Ezera salā stāv Alūksnes (Marijas) pils drupas, ap kuŗām tauta vijusi diženu teiku virkni.

Alūksnes ezerā, kuŗš ieslēdz sevi trīs salas un no trijām pusēm ar ūdeni ieslēgtu pussalu, uz katras kalnāja muguras, bieza meža iežogota, pacēlusies mūsu cenču ozolkoka pils, ielenkta no tirdzniecības centra. Še dziļā senatnē sadūrušās latgaļu, igauņu un krievu robežas. Man atmiņā šis ezers rāms kā stikls, vietām gaišzaļo niedru ielenkts, ar dzidri dzeltēnu smiltis dibenu kā jūrmalā, vietām tumšs kā bezdibens, kuŗa dziļumā dus apgāzti stāvie krasti ar mežiem, pilniem ozolu, liepu, ziedošu ievu un ceriņu. Vietām tajā rēgojas no apaļiem lauku akmeņiem viduslaiku pils mūri. (E. d. Virza.)

Alaukstis — Piebalgas aukstumos 215 metru augstākī pār jūras līmeni. Krasti klaji un lēzeni, labi apdzīvoti. Inesis — netālu no Alauksta. Ezera salas un pa daļai krasti apau-

guši kokiem. Viss tas ezeram dod ļoti jauku izskatu. Uz šaurām Ineša ezera pussalām atrodas kara laiku krievu (rīta pusē) un zviedru kapi.

Gaujas šūpuli Vec-Piebalgas kalnainā un ezeriem bagātā apgabalā puško kāda sirma teika. Tā stāsta, ka ezeri Alauksts un Inesis, laizdamies vēl pa gaisu, abi gribējuši nomesties pie Gaujas iztekas. Gaisā abi ezeri sākuši ķildoties. Alauksts jau gribējis gāzties zemē, te dabūjis no Ineša plīķi. Alauksts atcirtis septiņus plīķus atpakaļ, un Inesis nokritis aiz kalna. No sāpēm un kauna tas gaisā jucis, un viena daļa nokritusi agrāk; tur tagad ezers Taun s. No sitieniem cēlušās vātis, kas tagad vēl redzamas; tās — salas. Alaukstam salu tikai viena pati, bet Inesim — septiņas.

Babītes ezers — Rīgas jūrmalā. Viņā satek vairākas upītes. Krasti vietām smilšaini, dūņaini un pļavaini. Ezers dūņains, ar vairākām salām, uz kuŗām mīt ļoti daudz dažādu ūdens putnu. Ezerā daudz dumbras zivju: līņi, zuši, karusas. Apkārtnes iedzīvotāji nodarbojas lielā mērā ar zveju un medību.

No citiem ezeriem Rīgas jūrmalā vēl minami: **Juglas** un **Ķīšu** ezeri, starp Daugavu un Gauju. Juglas ezeram pa daļai jauki krasti. Pie šo ezeru kopas vēl pieder **Mazais Baltezers** un **Liēlais Baltezers** savienoti caur kādu ūdens joslu. Uz ezeriem rīdzinieki vasarās mīl izbraukt zaļumos. **Kaņieru** ezerā sērūdeņa dūņas, kas der ārstēšanai.

Kurzemē un Zemgalē

ezeru mazāk; skaita ap 500 (kuŗi apredz ap 254 kv. kilom.).

Engures ezers (20 kilom. g., 2—4 pl.) — Zemgalē no lielākiem un pieder pie brīvezeriem, atrodas pie Rīgas jūras līča.

Viņš senātnē atdalījies, kā domā, no jūras. Līdz 1843. g. ezers bija daudz plašāks. Bet tad ezeru nolaida pa kanāli jūrā. Ezerā ietek kādas 7 upes. Engures ezers ļoti dūņains. Zivju senāk viņā bijis vairāk, nekā tagad. Tomēr arī tagad zveja šajā ezerā ir ienesīga. Mazs blakus peļņas avots ezera apvidus iedzīvotājiem ir — jumta niedru un krēslu stiebru griešana, ka ezera dūņainajos sekļos un krastos ļoti daudz. Niedras griezt brīv katram. Engures niedras izslavētas pa tālu apkārtni. Apkārtējās pļavas purvainas. Ezeram kādas 7 salas, visas ļoti akmeņainas; arī ezera dibens ap tām akmeņains. Pa silto gada laiku ezera apkaimē mājō dzērves un visādi ūdens putni lieliem bariem. Ezerā piemīt arī tā dēvējamais «ezergailis». Ezeru nolaižot zemāku, tā malās un smilšu kāpās atrada sevišķi daudz dzintara.

Usmaš ezers — kādas lielas, purvainas ielejas zemāka vieta — lielākais Kurzemē. Atrodas apdzīvotā vidū. Ezerā 4 salas; uz dažām labas plavas; citas lepojas ar skaistiem kokiem. Uz Morica salas atrodas pilnīgā vārda nozīmē mūža mežs, kuŗu vēl nav ķērusi cilvēka kultura un tās sekas. Flora šē tik bagātīga, ka ir augi, kuŗi ne tikai vienīgie Latvijā, bet ir arī augi, kuŗi nav atrodami visā Krievijā. Ezerā satek daudz mazu upīšu no purvainiem zemumiem.

Liepāja ezera noteka jūrā der Liepājai par ostu. Sekls. Krastos atrod dzintaru. Pa ezeru pludina kokus uz Liepāju.

Pāpes ezers — arvienu vairāk izžūst un paliek ļoti niedrains. Šē mīt pulks ūdens putnu, sevišķi gulbji. Apkārtņē daudz plavu. Auces ezers — Auces augstienes uzkalnu starpā, 123 m. pār jūru. No viņa iztek Auces upe. Durbes ezers dod sākumu Durbes upei. Pie Durbes ezera 1260. g. notika briesmīga kauja, kur kūri un šemaiši sakāva vācu bruņiniekus. Kaujā krita daudz ievērojamu vīru, kā Dāņu hercogs Kārlis, Prūsijas un Livonijas ordeņa meistars.

Tāpat kā Engures, arī Durbes, Liepājas, Cieceres un Usmaš ezeri pieder pie tā sauktiem brīvēzēriem. Tos var izlietot katrs Kurzemes zemnieks: var zvejot, griezt niedras u. t. t. Šē ezeri par tādiem atzīti jau kopš 13. gadu simteņa ar biskapa un ordeņa doto rakstu.

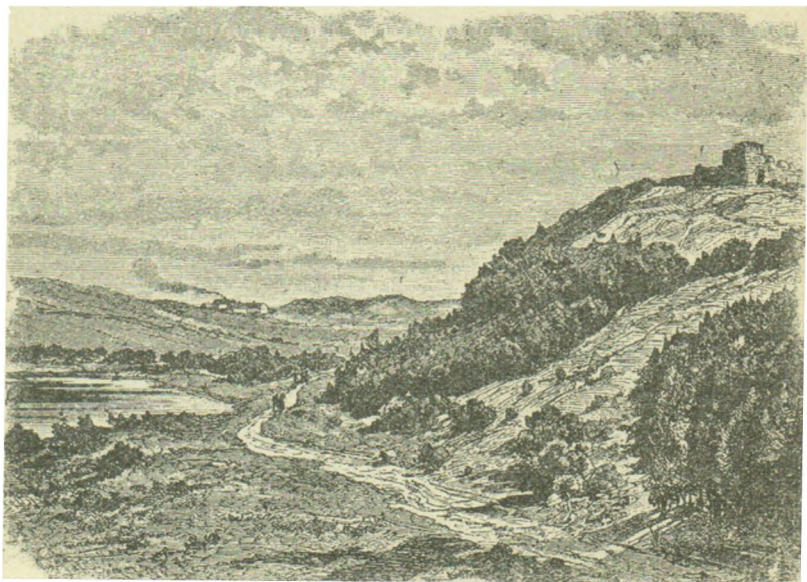
Latgale

vispār ir bagāta ūdeņiem. Caur Latgali velkas morenu un ezeru rinda. Ar ezeriem bagātā Latgale atgādina ziemeļu zemi — Somiju. «Zem katra kalna mēs atrodam ezeru, kā mazu brīnumu» (K. Skalbe). Ezeri un ezeriņi sastopami gandrīz pie ikkattras muižas, pie ikkattras lielākas sādžas. Tie stiepjas un lokās pa kalnu un piekalnu starpām un piedod dienvīdus Latgales daļai skaistu, vietām burvīgi pievelkošu izskatu. Ievērojamākie Latgales ezeri: Rāzna, Rušons, Siverss, Ežezers, Višķis, Cirmanis, Feikmanis, Dagda, Ludzis u. c. Visskaistākie ir Rāzna un Ežezers ar daudzām (32) salām.

Man gadījās izdevība apceļot skaistāko daļu no Rēzeknes apriņķa. Mēs braucām gar gaŗo skaidro Rāznas ezeru, ceļš gāja gar krastu, tā kā viļņu burbulēšanu varēja dzirdēt turpat zem mīkstām ratu slīdēm. Ar vēju padebešiem stāigāja lietūs, un es varēju noskatīt brīnišķu mākoņu spēli uz ezera un apkārtējiem kalniem. Pār visu pacēlās pāri Volkenbergas pilskalns, te itkā atkāpdamies no ezera un satumsdams zilajās dūmakās, te atspīdēdams zaļā sudrabā. Visapkārt gar ezeru gul pelēki ciemi. (K. Skalbe.) Rāznā sabēga tik daudz

mazas upītes un urdziņas, bet viņu ietekas nebija nemaz redzamas, viņas salīda kā čurkstes Rāznā, itkā smiltīs izgaizdamas».

(A. A u s t r i ņ š.)

Volkenbergas pilskalns.

Ežezērā — «gul sala aiz salas, cita apaļa, kā mednieka platmale, cita kā ar meijām palaista jāņu laiva, cita, kā peldoša buķete, cita iegarena, kā zivs mugura un cita, uz kuŗas vēl nav uzplaukuši ozoli, uzbozušies, kā eža kamols. Tā jau arī viņu sauc par «Ežu» ezeru. Varbūt tas ir skaistākais ezers pasaulē?

(K. S k a l b e.)

K. Bormaņa „Zeme“.

Burtnieku ezers un viņa apkaime.

Burtnieku ezers ir viens no lielākiem un skaistākiem mūsu dzimtenes ezeriem.

Vairumu Latvijas ezeru no dažām pusēm apņem neglīti purvi, dūksnāji un meži. Maz mūsu dzimtenē ezeru, kuŗus visapkārt iežogo plašas, zālaines pļavas, bagātas druvas un stltim eži. Dabas un zemes bagātība iepīti Burtnieku ezera vainagā. Šā vainaga cienīgs pats vainaga nesējs — dižais, teiksmainais Burtnieks, kuŗa plašie ūdeņi piedod krāšņumu un veldzi auglīgākam un bagātākam apvidum Vidzemē, apvidum, ar kuŗu auglības ziņā sacensties var vienīgi Zemgales līdzenums.

Burvīgas ir teikas un pasakas par ezera izcelšanos. Ar savu burvīgumu viņš saista kad ziedoņa, saulainā ritā un rāmā pievakarā viņā metam skatus no apm. 22 kilometrus atstatā vēsturiskā Zilā kalna. Bet jo krāšņs uns katus valdzinošs, tas paliek, kad mēs tuvojoties viņā noskatāmies no Burtņieku dzirnavu pakalna. Še Ziemellatvijas skaistulis nostājas mūsu priekšā visās avā pilnībā. Mūsu acīm atveras ziboši-plašā ūdens tāle, kas iesākas no zilā miglā titiem Dūres mežiem — austrumos un nobeidzas ar lapām, ziediem un lakstīgalām bagātā Bauņu — Milītes — Vecates galā, bet aiz muguras tālumā zilo Zilais kalns.

Pa labi — kuplu krāšņuma koku vaiņagā stāv vecā, Burtņieku pils, ap kuŗu izplešas viens no plašākiem un skaistākiem parkiem Latvijā — Burtņieku parks ar staltiem stādījumiem un siltumnīcām. Šo krāšņo stūrīti ar tuvējo Eikīna muižiņu savieno skaistā aleja. Pāri parkam un kuplajo koku galotnēm pret austrumiem uz brūno klinšu pamata paceļas Burtņieku baznīca ar savu smailo un gaišo torni. Kā ieloks šo krāšņo ainu noslēdz plašu, kuplu druŗu josla un staltie meži Dūres kaktā.

Pa kreisi, — cik acs vien skatīt var, — liči, druŗas un ozolu — liepu birstalas, kas saplūst kopā ar Briedes un Pučurgas muižu kuplajām pakrastēm. Pār tumši-zilo lapu žogu, kā sargi nostājušies, Pučurgas vējaves un Matīšu baznīcas tornis.

Pāri — Sedas lapotā ieteka ar sirmajiem ozoliem, liepām, ošiem un ūdens rozēm. Uz rietumiem — Rūjas liči un starp staltajām vācu eglēm — Košķeles muiža ar savām ziedaiņām plāvām un trekniem līdzeniem, laukiem. Vēl tālāk uz Salacas pusi košķeliešu druŗas, kuŗu vidū, kā zaļas kupenas, paceļas labi iekopto saimniecību kuplajie dārzi un ēķu puduri.

Salacas izteku apslēpuši Bauņu muižas parks un kuplā krastmala.

Ne mazāk skaists izskats uz ezeru un apkārtni no Pučurgas augstuma — Matīšu — Valmieras lielceļa pie Matīšiem pāri Pučurgas muižai. Še skatam pieejama tikai ūdens spoguļa ziemeļu un austruma daļas, bet dienvidus krastu slēpj parku, birstalu un mežu vaiņags.

Patikams un skaists 35 kilometrus garais ceļojums ap Burtņieku ezeru pa zālīgstošiem ličiem, gar trekni sazēlušām druŗām, caur staltiem priežu mežiem, — pāri Briedes, Sedas, Rūjas ietekām un Salacas iztekai.

Šai gājienā mēs isti redzam, kas ir Burtņieku ezers, kāds krāšņums un bagātība iepīti viņa vaiņagā.

Bet pietiek pabūt uz viņa krasta Burtņiekos un nostaigāt ceļa gabalu no Matīšiem līdz Vecatei, kur ezers ar saviem ličiem mūs pavada garām Bauņu un Milītes muižu ziedonī ar ziediem un dziesmām bagātiem parkiem. Visā ceļā no Bauņiem līdz Vecatei ezeru ieloka skaistākie Vidzemē lauki un 10 kilometrus garā ozolu un vāceglu aleja.

Rets baudījums ziedoņa agrā ritā vai vēlā vakarā pavadīt brīdi Sedas lejā, kur ūdens rozes saskūpstās ar sirmo ozolu kuplajiem zariem, kur kā Rāmavā, neaizkārti un brīvi pa puķēm un ziediem pastaigājas lejas skaitstajās iemītņieces — stirnas, kur pa ozolu grambuļainiem stāviem un žuburainiem zariem lēkā možās vāverītes.

Cik skaists un bagāts viņa vārds, tik pat skaists un bagāts šā vārda nesējs, kas skaistumu un bagātību ar devīgu roku kaisa visapkārt uz ziemeļiem, uz dienvidiem un rietumiem, kur līgo ar zāli bagātas pļavas un treknas druvas, kur kuplu dārzu paēnā mīt augļu bagātība un turība.

Nosaukums. Kad ezers dabūjis savu latvisko — Burtnieka — nosaukumu — nav zināms.

Jau kronista Indriķa laikā un vēlāk ezers dēvēts par «Astijervu», kas libju valodā nozīmē «Igaunu ezers». Šo igauņisko nosaukumu vecās kartēs tas paturējis līdz XIX. gadu simteņa sākumam.

Sirmajā senātnē ezers arī atradās igauņu varā. Viņa austrumu galā satikās toreizējās igauņu — latviešu (tālaviešu) robežas. Ari Burtnieku senā pils, kuŗa atradās tagadējās pils vietā, saukta par «Astijervu», lai gan jau XIII. gadu simtenī atradusies latvju virsaiša Druvvalda virsvaldībā.

Mūžīgos kaŗos izkauti igauņi atstāja Burtnieku apvidu un ezers, pārgājis latvju rokās, dabūja savu latvisko nosaukumu, kamēr viņa barotājas — ietekas Ruja un Seda vēl šo baltu dien nes igauņu vārdus.

Raksturs. Ezers atrodas triju — Burtnieku, Matišu un Mazsalacas draudžu robežās un ir 13 kilometus garš un 6 kilometrus plats. Dzilums no 3 līdz 10 metriem. — Viņš stav ap 42,5 metru pār jūras līmeni, bet 20 metrus zemāk par apkaimi — Valmieras-Vilandes augstieni. Ezers klajs — bez salām un likumiem krastos.

Raksturīga ezera ledus plīšana ziemas stiprā salā. Līdzīgi vulkāniskam Baikalam, to pavada stipri dārdieni. Viegļākai plaisāšanai seko melodizsi dunieni, kas saistīti ar teiku par nogrimušo baznīcu ezera dibenā. — Tādi dunieni esot dzirdami arī vasaras rāmajos rītos. Šis, bez šaubām, svētrīta zvans no Mazsalacas baznīcas, kuŗas Salacas straume novada uz ezeru un lejāk.

Ietekas. Ezeru ar ūdeni baro trīs dižas ietekas.

Briedesupe nāk no Limbažu augstienes, savu ūdeņu sākumu salasīdama pa Augstrozes un Sprēstiņu gravām un lejām. Salasīšanu uzņemas divas upeles, kuŗām viena ūdens krātuve. Viena no tām tek cauri Augstrozes «Lielezeram», tad Dauguļu ezeram un garām Dikļiem, otra gar Sprēstiņiem, Mazbrenguļiem un Rubeni. Dikļu daļā abas upītes savienojas. Kilometrus 20 notecējusi, tā uzņem Pikteni, tek gar Jaunburtniekiem, Seku un Briedes muižām, kur tā paliek labi dziļāka un platāka, uzņem vēl Pučurgu (lībiski «Gaŗais strauts») un, kādu kilometru notecējusi aizsniedz, Burtnieku ezeru.

Viss Briedes gaŗums ap 40 kilometrus. Savā augšas tēcē tā tek caur purvājiem un likšņiem, kuŗi vēlākā laikā pārvērsti pļavās. Upes dibens viscaur — sarkanais smilšakmens. Pie paša ezera tas top redzams arī virspus zemes.

Briede savu kopnosaukumu dibūjusi tikai vēlākos laikos no Briedes muižas. Tā atkal savukārt no viņas agrākā īpašnieka Kaspara Vredes. Vietām tā paturējusi savu seno nosaukumu Lideci. Briede bagāta zivīm un sevišķi vēzīem. Uz Briedes un tās satekām sešas sudmalas.

Briedes tuvumā atrodas vēsturiskais Zilais kalns.

Otras lielākās Burtņieku ezera ieteka — Sēdas sākums meklējams Valkas apkārtnes tīreļos un purvos. Viņa tek pa mežainām vietām un, apm. 45 kilom. garā ceļā, uzkrāj un novada Burtņieku ezerā visus Valkas — Burtņieku apvida ūdeņus. Sēda joprojām nes savu agrāko igaunisko vārdu, kādu dabūjusi arī stacija uz Rīgas — Valkas dzelzsceļa, krustojumā netāl no Valkas.

Visā tecējumā Sēdas krasti maz pievilcīgi. Viņu mežonīgo raksturu tiem atņēmis cirvis un uguns, kas skaistos mežus pārvērtis par melnu celmāju, kuŗu viscaur ar tranšējām izvagojuši mūsu kaimiņi — igaunī.

Tikai tuvojoties ezeram Sēdas lēno straumi sāk pavadīt ar zāli bagātas pļavas.

Pie viņas ieteka ezerā — zemie krasti paliek reti bagāti ar krāšnuma kokiem un puķēm. Starp jauniem ozoliem, ošiem, lazdām un citiem lapu un skuju kokiem šē sastopam 800—900 gadīgos sirmos ozolus, kas gadusimteniem noraugās upes dzīlēs — meldros un skaistās ūdens rozēs. Stūriša žāļu bagātība pievelk skaistās meža iemitnieces — stirnas, — kas agrāk šē bija reta parādība.

Sēdas ieteka — viena no skaistākām un romantiskākām vietinām visā Ziemeļlatvijā, kuŗu neapskatītu nedrīkstētu atstāt neviens mūsu dzimtenes apcelotājs.

Rūja — trešā Burtņieku ezera ieteka — izceļas Igaunijā no apm. 2 kilom. garā un 1½ kilom. platā Rūjas ezera un, likus — ločus tecēdama, aizņem auglīgākos un skaistām druvām bagātākos Ziemeļvidzemes apvidus, kā Araksti, Lodi, Kõrus, Naukšēnus, Rūjienu, Sēļus un Koškeli. Pēdējās robežās — netāl no Sēdas ieteka — Rūja ietek Burtņieku ezerā.

Sēdas un Rūjas straumju saplūšanas punkts ezerā — Salacas iesākums.

Rūjas 6—10 metrus platā gultne viscaur diezgan dziļa ar daudziem dziļumiem un domiem, kas starp peldētājiem prasa daudz upuru. Pavasaru plūdus Rūja ārkārtīgi pārplūst un pārplūdina zemos krastus, ar dažādiem sausumiem mēslodama liču pļavas.

Viscaur Rūjas krastus pušķo pa viņas krastiem izkaisīto muižu parki, glītas saimniecības un treknas drivas. Jo krāšņi tie ap Rūjienu un Juratu, kur Rūjas ūdeņi rāda savu milzīgo spēku. Pateicoties Rūjas ūdeņu bagātībai, uz Rūjas ierīkotas vairākas plašas sudmalas ar kārstuvēm, vērptuvēm, zāģētavām u. t. t. Juratas krituma spēks spētu dot enerģiju plašākam apvidum.

Pēc vēsturnieku ziņām, līdz šai krācei 1127. gadā nobraukusi jūras laupītāju samiešu flote un uzbrukusi Rūzienes pili, kuŗas mūru atliekas, kā veculaiku liecinieki, noraugas Rūjas dzīlē. Netāl lejāk uz Rūjas krasta stāv vecā Rūjienes baznīca, par kuŗd tautā uzglbājušās daudzas teikas un pasakas.

Šīs trīs dižās ieteka bagātīgā mērā pienes ūdeni skaistajam Burtņieku ezeram — Salacas dižajam šūpulim, kuŗā ielocīts krāšņums un reta zivju bagātība.

Burtnieku plauži pazīstami nevien tuvākā apkārtnē un vispār Latvijā, bet argāk ar tiem mēlojās arī krievu cari Pēterpili un vācu ķeizari Berlīnē, kuŗiem tos nogādāja agrākie ezera bagātības īpašnieki — baroni.

Ar augligiem laukiem, zāļu pļavām, ūdeņiem un mežiem bagātais Burtnieku apgabals arī senos laikos bijis labi apdzīvots, ko pierāda arheoloģiski izrakumi ezera krastos.

Archeologus un senatnes pētniekus pievelk Rīņa kalniņš pie Rīņa mājām uz ezera dienvidrietumu krasta, kur uzietas senējo cilvēku barības atliekas, kas pastāvējusi no mežu zvēriem un zivīm. Tādas pat atliekas atrastas arī uz viņa krasta — Sedas tuvumā.

Ezers teikās un pasakās. Burtnieku ezers radījis vairumu teiku un pasaku par ezera laišanu, vārda dabūšana, — nogrimušo pili un baznīcu u. t. t.

Tā kāda teika stāsta par ezera laišanu.

«Kādreiz dieviņš pamājis ar roku, lai visi ezeri celoties gaisā. Krākdami un šņākdami tie laidušies pa gaisu, kamēr tos nosaukuši vārdā.

Igaunū purvos gulējis kāds spītīgs un slinks ezers «Astijervs», kas negribējis celties augšā. Dieviņš parūcis bārdā un pasaucis milzīgu melnu vērsi un viņam pavēlējis slinko ezeru nolaist Koņu kalnos. Vērsis iecirtis slīnķim sānos ragus, pārsviedis ezeru pār muguru un devies prom uz Koņu kalniem, kā visa zeme līgojusi.

Astijervs no dusmām šņācis un krācis un zivis birušas kā asaras, bet neko nevarējis darīt. Bijis jāiet, kur vērsis nesis.

Todien Koņu kalnā bijis daudz laužu, kas nākuši skatīties kā ezers laižas. Kad vērsis nācis tuvāk, ļautiņi bailēs sākuši vaimanāt, jo nav bijis, kas ezeru aizbilstu. Tad dieviņam palicis žēl ļaužu un viņš licis runāt zīdainim, kas iebrēcies: «Astijervs nāk!» — Ezers tūlī pacēlies gaisā un laidies uz dienvidiem meklēdams sev gultu, kur to kāds pasauks jaunajā vārdā.

Tajā svētdienā, kad Astijervs dusmās krākdams laidies pāri kādai baznīcai, kur mācītājs patlaban teicis sprediķi, ļaudis bailēs griezušies pie burvja, — vai šis nevarot briesmoni aizdzīt. Burvis atteicis: «Man jau burt nieks!» Tikko šis izteicis šo vārdu, ezers šņākdams nolaidies zemē apņēmis baznīcu un ļaudis un iegūlies krastos, kur tas gul tūkstošus gadus.

Saules dienā Burtnieku ezerā dibenā vēl tagad redzot baznīcu un karieti četriem melniem zirgiem. Kučiers, kā sēdējis, sēd uz bukas. Mācītājs kancelē teic sprediķi, bet nevar pabeigt un pateikt amen.

Kad viņš beigs un pateiks «amen», ezers celsies augšā un laidīsies projām, bet baznīcēni ies savās mājās.

A. Melnalksnis. (Dzimtā zeme.)

Kīšu un Juglas ezeri.

Kīšezers atrodas starp Daugavas un Gaujas ietekām. Tas stiepjas no dienvidaustrumiem uz ziemeļrietumiem, ir 7—8 km. garš, 2—4 km. plats un apm. 16 km. liels. Krasta līnija stipri izveidota, līcis atrodas bla-

kus licim. Ezera krasti visapkārtis ir smilšaini, vietām gluži zemi, klāti sulīgām pļavām un laukiem (piem., starp Mangaļu muižu, kur parks pieiet pie paša krasta, un Milgrāvi); vietām tos pavada kāpas, kuras sasniedz vislielāko augstumu — 24 m. — netālu no Juglas stacijas. Starp kāpām unezeru pa lielākai daļai atrodas nevisai plata (dažā vietā līdz 200 soļiem) krasta josla ar slapjām pļavām un bagātu veģetāciju. Ezerā nav nevienas salas, un tādēļ visur redzam nepārtrauktu ūdens spoguļi. Tikai seklos ličos ieviesušies doņi, niedras un citi ūdens augi. Ūdens dziļums caurērmērā 3—4 m., bet ličos dažreiz ūdens nav pat $1\frac{1}{2}$ m. dziļš. Vidū ezera dziļākā vieta ir 4,12 m. Kamēr vidū ezera dibenu klāj gandrīz māls, virsū mīksts, dziļāki ciets dūņu slānis, kuŗa biežums apm. 1,5 m., tamēr gar krastmalu dibens sastāv no cietas smilts.

Dienvidos Ķīsezers savienojas caur Melderupīti ar Juglas ezeru un caur Gaujas-Daugavas kanālu, kuŗš ietek Melderupītē, ar Balto ezeru. Uzņēmis ūdeņus no augšā minētiem ezeriem, Ķīsezers caur Milgrāvi un mazo Dūņupīti notek Daugavā.

Te ievietosim dažas vēsturiskas ziņas. Mūsu tagadējais Ķīsezers un ar viņu sakarā stāvošais Juglas ezers vēsturiskos dokumentos no 13. g. s. sākuma tiek dēvēts par Ropažu ezeru. Tikai vēlāk Ropažu ezera dienviddaļa ar viņā ietekošo Juglas upi tiek nosaukta par Juglas ezeru. Lōvis of Menars, pamatojoties uz plašākiem vēsturiskiem pētījumiem, ezera sadalīšanos izskaidro šādi. Pār Ropažu ezeru ticis uzbūvēts baļķu tilts (ceļš), apm. 1 km. garš. Šis ceļš atradies starp tagadējo šoseju un dzelzceļa dambi. Apskatot tuvāk apgabalu, kas atrodas uz austrumiem no Juglas un Ķīsezeru savienojošās upītes, atradīsim te tikai purvainas vai slapjas pļavas, kas tikko paceļas virs ūdens līmeņa un sastāv no saskalotas zemes. Baļķu ceļš vrēja piesērēšanu tikai veicināt. Tomēr arī šī ceļa ierīkošana nav bijusi pietiekoša, un vēsture stāsta par ļoti biežiem ceļa labojumiem. Šī labošanas vajadzība izbeidzās, kad, apm. 70 gadus atpakaļ, tur uztaisīja augstu šosejas dambi. Tādēļ ir ļoti iespējams, ka Juglas un Ķīsezers kādreiz bijis viens ezers un apm. 1 km. garais zemes gabals atradies pilnīgi zem ūdens.

Juglas ezers ir 5 km. garš un 1,5—2 km. plats, ar apm. 6,5 km² lielu laukumu. Viņa krasti stipri līdzīgi Ķīsezeru krastiem. Austrumos un dienvidos krastus ieslēdz kāpu rinda, piededama vietām tuvāk ezeram, vietām atkal iestiepdamās tālāk zemes iekšienē. Kāpu lielākais augstums 17 m., tās vietām apaugušas priedēm, bet vietām redzamas kailas dzeltenas smiltis. Rietumdaļā, tuvāk Strazdumuižai, kāpu rinda izbeidzas un sākas zems vītiem un krūmiem apaudzis krasts. Te var sastapt pļavas un laukus, kuŗi atrodas apm. $\frac{1}{4}$ km. platumā un tiek iežogoti no mežiem. Beidzot pie Strazdumuižas kokvilnas manufakturas fabrikas, kas pieiet līdz pašam ezeram, ir apdzīvots apgabals ar mājām un dārziem.

Ezera līmenis ir atklāts ūdens laukums, kas mazā mērā gar ezera malām, bet ziemeļu stūrī un pie savienotās Lielās un Mazās Juglas ietekas vairāk aizaudzis niedrām. Gar upes ietekas abām pusēm sakrājušās smilšu

sēkles, kuŗas, tikko apklātas ar ūdeni, ir ļoti izdevīgas vietas, lai tur ieviestos krastmalas augi. Šo sēkļu galā atrodas skaista apaļa saliņa, apm. 300 soļu apkārtmērā. Uz šīs saliņas paceļas apm. 4 m. augsts uzkalnīts. Uz saliņas aug ļoti veci ozoli, tāpat arī liepas un priedes.

F. L u d v i g s.

«Die Küstenseen des Rigaer Meerbusens».

Daugava.

Ir jūnija vidus. Lietus ir lijis vairākas dienas. Mazās upītes trokšņo starp akmeņiem un klusi slīd caur pļavām. Daugava ir piepūtusies, un viņas straume veļas ašāk.

„Vai negribi braukt ar mums Rīgā?“ saka mans krusttēvs, plostotājs, nejauši saticis mani mazā Latgales miestīņā uz Daugavas krasta.

Man ir jābrauc uz Rīgu. Es paskatos uz plūstošo straumi, uz dzīvo debesī un priecājos par neparasto ceļojumu.

Es esmu ar mieru. Klusā, kvēlošā pusdienā uzkāpju uz plostā.

Čalas un komanda, un strādnieku kustības... Plosts lēnām sāk attālināties no krasta, un straume to ievēl vidū. Milzīgi aīri abos galos tiek cīlāti un smagi, ritmiski grimst un ceļas.

Mazais miests labajā krastā paliek drīz neredzams, vēl tikai katoļu baznīcas torņi manāmi un krogs pie pārceltuves lejā. Es apsēstos pie mazās būdas, kur ir sauss, uz baltajiem slīperiem.

Krasti te ir lēzni, un druvas redzamas abās pusēs. Pie T r e p u m u i ņ a s jau vietām paceļas stāvas klintis, vietām smilšains, lēzns krasts. Kurzemes pusē zilgano priežu sili kā gleznoti, kUSDami vasaras tveicējošā siltumā. Kādas maiņas acīm! Ik acumirkļa jauns skats, jauns ieliekums, mājiņa krastā, klusa pārceltuve, apgāztas laivas uz krasta, velētājas, kuŗu drēbes tik balti vizina pa tumšo ūdeni. Un tāļi uz abām pusēm lauki, lauki ar pelēkām mājām.

Daugavas straume ir vienāda un nes mūs viegli. Tikai Jēkabpils tuvumā viņa sadalās un apskalo vientulīgas salas. Tad parādās melnu, zemu māju pulks uz paaugsta krasta labā pusē. Tā ir K r u s t p i l s. Tai pretī Jēkabpils ar baznīcu torņiem. Daži fabriku skursteņi paceļas kā pirksti. Klusi ļaudis staigā pa krasta ielām.

Bet straume steidzas. Pa labi pamirdz balta muižas pils ar četrstūranu torni aiz kuplām salām. Tā ir K r u s t p i l s muiža. Bet mēs jau esam tālāk un straume sāk stiprāk plostu šūpot. Sākas Daugavas kritums. Pa kreisi paliek liela izteka — Saka, ieplūdzama Kurzemes laukos un radīdama lielu

salu Daugavā, gandrīz pus pagasta. Tuvojas varenas straumes, kur, nepareizā ceļā plostu ielaižot, viņš tiek izjaukts kā maza spīcku kastīņa un koki izsvaidīti pa Daugavu.

Aiz kāda likuma es redzu priekšā balti saputotu Daugavu un dzirdu savādu šalkoņu. Tas ir Priedulājs ar savu vilņošanu. Plosts tiek steigšus ierauts tur un krakšķ visos stūros. O, kā te auklē! Ar kādu milzīgu ātrumu mēs tiekam rauti uz priekšu! Rūkoņā nav sadzirdama cilvēka balss.

Drīz pa kreisi es ieraugu melnu ūdens malu, kas kā tinte saplūst kopā ar dzeltenīgi uzplūdušo Daugavu. Tā ir Malienas un Latgales mežu un purvu klusā skaistule A i v i e k s t e, kuŗa savas skumjas savieno ar varenās māsas brāzošām straumēm. Krastā pie Aiviekstas ietekas ir skaists pilskalns, seno cīņu un varas vieta. Pakalnā, jau krietni augstu stāv mierīgais P l a v i ņ u miests ar savu latvisko klusumu.

Tad mēs tiekam ierauti straumē, kur tikai debess un krasti redzami. Katrs tālāks izskats zūd. Abās pusēs strau Mei ir stāvas radžu sienas, no kuŗām nokarājas meža apinājs un izplūst vietvietām avoti, krisdami sīkās strūklās Daugavā. Dziļš miers valda šai gultnē, kur tikai saules spožums guļ uz akmeņiem, reta zvejnieka laiva šūpojas, un rets putns iedziedas krasta krūmos. Augsti peld balti mākoņi un tveicē saule. Daugava te gan bija tāda pat senlaikos. Te vēsturnieki meklē seno J e r s i k a s pili krievu nometni, par kuŗas bojā iešanu vēsturē tik traģiski stāsti lasāmi.

Pa labi, uz kaulaina stāva krasta, dilst S ē l p i l s bruņinieku pils drupas. Turpat, kur stāvējusi vecā sēļu pils, Daugava laužas caur citiem kaļķu krastiem, krisdama ar straumi jaunā straumē, kamēr sāk vīties zaļumos, kā tumšā vainagā, Kurzemes krasts, paceldamies arvien lielākā augstumā. Tā ir V i g a n t a muiža ar savu skaisto parku, ar liepu, ozolu, ošu tumši zaļojošo mežu. Te paliek Daugava klusāka, skumjāka. Krasti to ir sažņauguši pavisam. Viņa liecas skaistā likumā un Kurzemes pusē ietver mūsu svēto vietu — S t a b u r a g u. Tā ir mūsu teiku Daugava. Krastā raugās Staburaga klints, kā nomelnējis, noraudāts sejs. Zaļš koku vainags to apvij. Ūdens malā ir divi klints bluķi nogāzušies, viens lielāks, otrs mazāks. Uz tiem līst Staburaga asaras... Pa krasta augšu, tuvu pie Daugavas, ir neliels lielceļš, pa kuŗu Lāčplēsis stāigājis uz Koknesi un Jods viņam pakal.

Straume drīz mūs aizrauj pie K o k n e s e s. Vēl cauri jāiet Velna kubulam, lielai dzelmei Daugavā. Pa kreisi Kurzemes krastā, balo A l t e n e s bruņinieku pils atliekas pie mazas urgas, bet priekšā jau redzami varenie Kokneses mūri, daudz cīņu un teiku liecinieki. P ē r s e, nākdama no Vid-

zemes klusajiem laukiem, mīļi un mierīgi ieplūst Daugavā, garām pilskalnām.

Tuvojas vakars. Augsti zeltainas mākoņu strēles ir kā smaili zelta tilti pār abiem krastiem, zem kuriem peldam mēs, straumes rauti.

Saule nogājusi. No ūdens nāk viegls vēsums. Uguns kuras pie plostā būdas, un mēs dzeram tēju, kamēr straume nes nekavējama mūs uz leju. Krastos dzird tālas suņu rejas, dziesmas un sarunas. Slīd garām lauki, pļavas, muižas, vienuļi meži. Ja un jel g a v a s tumšo māju pūlis guļ vasaras nakts klusumā. Miglājs lēni staigā pa ūdens malām. Krasti it kā pazūd, ir tikai ūdens un rožaini, viegli nakts mākoņi . . . Nakts klusumā tikai čīkst lielās plostu aires un skan komandu kliegzieni. Es esmu iemidzis būdā uz salmu dekām. Tikko manāms vēsums miegu dara modru. Tad es uztrūkstos. Šalc, dun, skan komanda. Plosts tiek auklēts kā uz rokām, viegli un dziļi. Kēguma straume mūs svaida. Daugavai tas ir tik viegli . . .

Atkal klusa slīdēšana un nakts miers. Krastos šur tur uguntiņas plīvo. Tur ir noenkurotie plosti; varbūt arī pieguļnieki. Lauki miera pilni, pat griezes krastos nav dzirdamas. Krasti ir saplakuši, Daugava atraisīta. Viņa plūst klusi un nesteidzīgi.

Kad saule aust, mēs esam pie D o l e s s a l ā m. Daugava sašķēlas, lai atkal vienotos kopā. Aires ceļas un krīt, ceļas un krīt, kamēr beidzot ir kluss un plašs ūdens. Pēterā baznīcas tornis paceļas mums tālu priekšā — Rīga ir klāt. Pāri Daugavai redzamas tiltu līnijas.

Un ilgi, ilgi vēl liels prieks un maigums šūpo mani, un gribas aizvērt acis, lai zustu patiesība, un es vēl reiz sapnī redzētu visu šo gaŗo ceļa gabalu, kur es tiku nests Daugavas klēpī.

J. A k u r a t e r s.

Veco daugavnieku dziesma.

Daugaviņa, māmuliņa,
Viļņo, strauji plūzdama!
Daugaviņa stalta, balta,
Tu mūs maizes devēja.

Nu tad, brāļi, naigi, naigi,
Dzenat ošu laiviņas!
Pērkontēva svētibiņa
Laivas zivīm pildinās.

Brīvos viļņos, Daugaviņa,
Sviedros laivu airējam;
Krūtīs atsārst tēvu liesma,
Brīvu dziesmu uzdziedam.

Nu tad, brāļi naigi, naigi,
Dzenat ošu laiviņas!
Pērkontēva svētibiņa
Laivas zivīm pildinās.

Fr. Brīvzemnieks.

Gauja.

Gauja ir Latvijas upju skaistule. Viņa sākas Gaujas augstienē, tek caur četriem Vidzemes apriņķiem, caur t. s. krāšņo Vidzemes Šveices apgabalu un, pēc 380 km. gara ceļa, pie Carnikavas ietek Rīgas jūras līcī. Gauja iztek no Alauksta ezera uz Vec-Piebalgas un Nēķena pagastu robežām, 203 m. virs jūras. Tajā vietā, kur Gauja iztek no Alauksta ezera, ir purvainā līkšņa ar purva priedītēm. Te Gaujiņa maza, var pārkāpt kā pār grāvi. Sākumā Gaujas virziens — uz dienvidvakariem; viņa tek kā maza upīte, liekdamās apkārt Bregža kalnam. Iztecējusi caur vairākiem mazākiem ezeriņiem, pa stipri apdzīvotiem, pļavu un tīrumu bagātiem apvidiem, viņa pie Lejasciema uzņem Tirzas upi. Teika stāsta, ka Gauja domājusi tecēt saulei pretī — arvienu tālāk uz rītiem — cauri Alūksnei, Gaujas šūpuļa — Alauksta — teiksmainai dzimtenei. Bet Tirza skrējusi Gaujai pretī un izdūrusi Gaujai acis. Tā Gauja netikusi tur, kur nodomājusi, bet aizgriezusies uz ziemeļiem. Tālākā gaitā Gaujā ietek Palce un Melnupe ar pieteku Vaidavu. Latvijā ir vairākas melnupes, kuŗas tā nosauktas, laikam, sava tumšā, melnā ūdeņa pēc. Šim ūdenim, tekot caur mežainu purvu apgabaliem, ir savāds ķīmisks sastāvs, no kam ceļas arī melnā piekrāsa. Sākot no zivīm bagātās Melnupes, pa Gauju peld lieli plosti. No šejienes līdz Valmierai Gauja tek pa lielākai daļai pa lieliem siliem un arī pa lapu koku mežiem un pļavām. Šajos lielajos Gaujas mežos sastopami vēl brieži un stirnas. Aiz Viļciema Gauja sāk doties uz vakariem, it kā bīdamās no Igaunijas purviem. Zemie, purvainie Gaujas līdzenumi šē katru gadu pārplūst, kamdēļ šajā apgabalā ap Gauju izceļas daudz atteku, tā saukto „Vec-Gauju“. Pa labi Gaujai šē pienāk Limbažu augstiene, pa kreisi — Gaujas augstumi. Kalnpus Valmierai, netālu no Strenča, Gaujā ir dažas krāces no šļūdoņu sasteņiem akmeņiem ledus laikmetā. Bet teika stāsta, ka reiz velns nodomājis Gauju naktī pavisam aizbērt ar akmeņiem. Viņš salasījis pilnu klēpi akmeņu un laimīgi nometis nodomātā vietā upē, kur tagad krāces. Otro klēpi tas nometis netālu no krāces, jo bijis rītā ap gaiļu laiku, — gailis iedziedājis un iztraucējis velnu. Pie Strenča pār Gauju ir dzelzsceļa tilts. No Valmieras uz leju Gaujas ieleju arvien vairāk saspiež šauru abas minētās augstienes, mežiem apaugušie krasti top stāvāki. Valmiera, vienīgā pilsēta pie Gaujas, atrodas uz paaugsta Gaujas krasta, ar Valtera kalniņu, uz kuŗa redzamas bruņinieku pils atliekas. No Valmieras līdz pat Inčukalnam Gauja likumo pa visai krāšņu apgabalu, ar dziļām grāvām, stāvām sarkanā smilšakmeņa klintīm — iežiem un teiksmainām klinšu alām

(Gūtmaņa, Pēterā, Velna u. c.) un zaļsamta pļavu ličiem. Daudzas klintis līdz 40 m. augstas. Vislielāko augstumu Gaujas krasts sasniedz starp Cēsīm (98 m.), Siguldu (102 m.), Turaidu un Krimuldu (98 m.). Šo Latvijas dabas krāšņāko stūrīti sauc par „Vidzemes Šveici“. Šis Vidzemes visjaukākais apgabals kļuvis par iemīlotu vasarnīču vietu un pievelk katru gadu desmittūkstošiem apmeklētāju un dabas cienītāju. Ieteicams laivas brauciens pa Gauju šajā Šveices apgabalā, īpaši ziedonī, kad sarkanie krastu ieži rotāti baltiem ievziediem starp priežu siliem un bērzu un citu lapu koku birzēm. Šajā apgabalā Gaujā ietek gan vēsturiskas, gan arī krāšņas pietekas, piem., J u m e r a, B r a s l a, A b u l a, R a u n a, A m a d a un L ī g a t n e.

Senāk Gaujā un viņas pietekās — Amadā, Tīrzā un Melnupē — zvejotas pērles. Bet tagad tik retumis atrod mazvērtīgas, negatavas, neskaidras. Zivju un vēžu Gaujā, viņas pa lielākai daļai smilšaino krastu dēļ, ir maz. Gauja savā beigu cēlienā, līdz jūrai, tek pa līdzenumiem lēnā gaitā. Lejpus Ā d a ž i e m Gauja ūdeņa laikā plaši pārplūst. Šinī apgabalā viņa nereti izdalās vairākās attekās ar lielākām smilšu salām vidū. Ap Carnikavu viņa tek vienu pašu ceļu un vienā viegnīgā grīvā iegāžas jūrā.

Gaujas māmuļa jau no seniem laikiem bijusi apdzīvota, viņas krastos atrodami daudzi senču pilskalni; ap Gauju notikušas daudzas kaujas, kā senatnē, tā arī mūsu dienās. Lai arī Gauja nav ievērojama tirdzniecības ziņā, tādēļ ka nav tam nolūkam piemērota un izkopta, ko var vēl panākt, tomēr tā visai iemīlota upe, sniedz Gaujmalas iemītniekiem zivis, arī vēžus; Gaujas dzidrajos vilņos vasarā tīkami peldēties; Gauja dzen daudzas dzirnavas, vilnas kārstuves, vērpšanas un papes fabrikas, nes plostus. Cerams, ka Gaujas straumes nākotnē mums dos gaismu elektrības veidā, kā arī rūpnieciskai izmantošanai. Jaukajos Gaujas ličos treknas pļavas un auglīgas drūvas. Par Gauju stāsta stāstos, to apdzied dziesmās.

K. B o r m a n i s.

(Gaujas Kalendars — 1921.)

Kā Kangaru kalni un Lubānas ezers izcēlušies.

Lubānas ezers agrāk bijis tur, kur tagad Kangaru kalni. Bet teitan ezers bijis liels pārgalvnieks; nolielijies neviena cilvēka nelaist pāri, kas uz Rīgu brauc, bet visus noslīcināt, Dievam tas nepaticis un tādēļ pavēlējis lielībai aiziet. Šis

tūliņ izcēlies arī un gājis prom. Vidzemes meitas tobrīd velējušās, dziedādamas:

Lubāns nāk, Lubāns nāk,
Pār kalniem, pār lejām.
Nāc, Lubāni, šai vietā,
Teitan mīksta guļas vieta!

Tūliņ ezers nolaidies zemē, noslīcinādamš visus. Vēl tagad varot ezera dibenā mājas redzēt.

Bet vecajā vietā ezeram aizmirsušās divas acis (tie divi mazi ezeriņi) un agrākā gultas vieta pārvētusies par duknēju purvu; neviens nevarējis tur pāri tikt, cik aplam stidzis.

Bet te vienreiz — par laimi — atgadījušies savādi joki. Velns bijis iedomājies Rīgu ar smiltīm apbērt. Tādēļ pierausis lielu maisu ar dzeltenām smiltīm un stiepis pār šito purvu uz Rīgas pusi. Bet kāda pelīte noturējusi lielo nastu par labības maisu. Tā klusītiņām — jau šijpus purva — izgrauzusi maisam caurumu. Tūdaļ smiltis aumaļām vien birušas laukā un izplēsušās maisam caurumu varen lielu, caur ko vispār purvu īsts kalns sabiris.

Un re, tā cēlušies Kangaru kalni.

(Latv. tautas teika.)

Kā Ogre cēlusies.

Pie vienām mājām augusi liela, resna liepa. Reiz saimnieks licis liepu nocirst un nu — par brīnumiem — atradis celma virsū ūdens lāses, lai gan ļoti sauss laiks bijis. Saimnieks domājis: „Jāparok, kas tad tur īsti apakšā būs.“ Parakuši mazu nieciņu — tūliņ celma apakšā ūdens izšāvis un riņķī vien griezies, tā kā katlā.. Tā nu palicis tāi dienā. Rītā izgājuši atkal skatīties un nu ieraudzījuši, ka ūdens izraisis upi un aizgājis tālu, tālu. Saimnieks nosaucis upi par Ogrī. Ogre arī tāda ir: — iesākumā šaura, šaura bet tūliņ dziļa: ūdens, riņķī griezdamies, esot izrāvis šo dziļumu.

(Latv. tautas teika.)

Kā Aiviekste cēlusies.

Kēniņam Inum bija dēls Aivis, prāvs un nīprs puika. Kad Aivis pieauga, tas iemīlēja kaimiņa kēniņa meitu — Ranapuru. Bet tāi laikā no leišiem atnāca uz turieni varens milzis, divpadsmit pēdu garš. Vienu dienu, kad Aivis gāja pie Ranapuras, tas satikās ar leišu milzi. Milzis prasīja: „Kur tu iesi?“ — „Nekur daudz — tepat kādu gabaliņu.“ — „Ak tā — nekur!

Mūsu zeme.

Zinu gan: tu iesi pie Ranapuras, gribi to par sievu dabūt, bet tas vis nenotiks — vēl dzīvo Aivis: tas esmu es, saproti! — man viņa pienākas.“ — „Kas par Aivi! — es esmu Aivis, ne tu!“ Aivis dusmās atbildēja. „Nu, skaties, vai nu nav jāsmejas: tāds nejēga grib Aivis būt. Bet, klausies, ja tu daudz tiepsies un negribēsi man Ranapuru dot, tad iesim cīnīties.“

To teikdams, milzis domāja: Aivis izbīsies no viņa; bet neizbijās vis: tūlīņ pielēca milzim klāt un zvēla ar tērauda zobenu tiešām pa galvu tā, lai saprot. Milzis novēlās gar zemi un no viņa iztecēja tik pulka asiņu, ka ezers izcēlās, kuŗu Aivis nosauca par Lubānu. Kādā rītā Aivis izgāja no pils un ieraudzīja, ka leiša asinis aiztecējušas gar pili un palikušas par lielu upi; bet no paša ezera lāma vien atlikusies. Vēlāk šinī lāmā atnācis cits ezers no Kangariem. Bet jaunai upei Aivis deva vārdu, teikdams: „Viņš, tas leitis, tiepās, ka esot Aivis, sauksim tad šo upi, kas cēlusies no viņa asinīm, par Aivieksti. Pēc tam Aivis apprecēja Ranapuru un dzīvoja laimīgi.

(Latv. tautas teika.)

7. Apgabali un ievērojamas vietas.

Kurzeme un Zemgale.

1. Kurzemē un Zemgalē vairāk līdzenumu nekā kalnu. Lielākie kalnāji atrodas Kurzemē ap Embūti un ap Abavas upi. Augstākais kalns Kurzemē — Krievu kalns pie Embūtes, kas paceļas ap 200 m. augstumā. Lielākais Zemgales līdzenums ap Jelgavu — senā Zemgale.

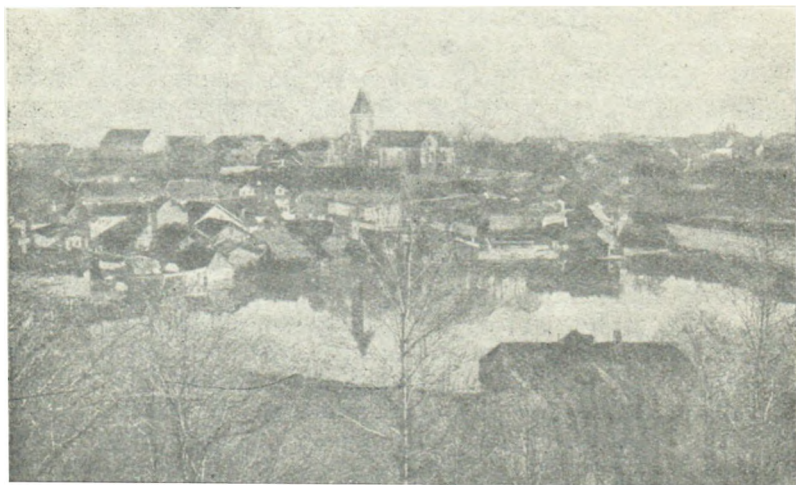
Novadus ap Ventas pieteku Abavu, kā: Kandavu, Sabili, Pūri, Talsus, Valgali un Rendu, piešķaita pie krāšņākām Kurzemes vietām; šo vidu dēvē par Kurzemes Šveici. Te pa ielejām lokās daudz upīšu, aiztecēdamas gan uz Abavu, gan uz Engures ezeru, gan uz Rīgas jūras līci; te sastopam jaukas lejas, kalnus, alas un citas vietas, pie kurām saistās dažādas teikas; te redzam atliekas no mūsu senču patstāvības laikiem — daudz pilskalnu, kā: Vecsātē, Pūrē, Kandavā, Sabilē un Valgalē.

Jūra, kas Kurzemi ierobežo vakaros un pa daļai ziemeļos, viņai no lielas svētības. Jūrmaļnieki nodarbojas ar zveju, daudz vietās ceļ sevīm kuģus un pelna pārtiku ar kuģošanu. Lai gan Kurzemes jūrmala sekla un smilšaina, tomēr viņā divas ievērojamas ostas — Ventspils un Liepāja. Šīs ostas ziemā neaizsalst, un tāpēc tās kuģniecībai noderīgas visu gadu. Pie Ventspils jūrā ietek Ventas upe. Tās grīva tik dziļa, ka kuģi tajā var iebraukt. Ar maziem tvaikonīšiem pa Ventas upi var nobraukt līdz Kuldīgai. Tālāk Venta kuģošanai nav derīga, jo tajā daudz krāču. Pie Kuldīgas ūdens krāce nogāžas no 3 m. augstuma, un to sauc par Rumbu.

2. Liepāja atrodas uz zemes šauruma starp jūru un Liepājas ezeru, pie tā iztekas jūrā. Senāk Liepājas vietā bij kuršu zvejnieku ciems. Tikai ap 1625. gadu Liepāja dabūja pilsētas tiesības. Liepājas ostu ietaisīja Kurzemes lielskungs Jēkabs. Tagad Liepājas pilsēta sabūvējusies ezera iztekas abās pusēs. Vienu pilsētas daļu sauc par Vecliepāju, otru par Jaunliepāju.

Starp Liepāju un Ventpili — Sakasleja, kur Sakas upe ietek jūrā; te atrodas kāda mazāka osta, kuru sauc par Pāvila ostu, Ari pie Palangas, uz pašām prūšu robežām, sāka celt ostu, tomēr lielām grūtībām liktos pamatus jūras viļņi drīz izskaloja.

Bez Ventspils un Liepājas Kurzemē vēl daudz pilsētu, pilsētiņu un miestu. Lielākās pilsētas Kurzemē: Kuldīga, Aizpute, Talsi, Piltene, bet Zemgalē: Tukums, Bauska, Jēkabpils, Jaunjelgava un Jelgava.

Talsi.

3. Jelgava atrodas Zemgales līdzenumā pie Lielupes. Pirmo Jelgavas pili cēla Konrads fon Manderns starp Lielupi un Driksas upi. Ap pili drīz radās miestciņš, kas gadu no gada izpletās, un tā cēlās Jelgava. Tagadējo Jelgavas pili uzcēla Kurzemes lielskungs Ernsts Jānis Bīrons pirmās Jelgavas pils vietā. Sākot no pirmā Kurzemes lielkunga Gotharda Ketlera, Jelgavas pili dzīvoja Kurzemes lielkungi līdz 1795. gadam, kad Kurzemi pievienoja Krievijai. 1919. g. rudenī bermontieši Jelgavas pili nodedzināja. Kā Rīgai, tā arī Jelgavai netrūkst ūdens ceļu, kas veicina satiksmi ar citām pilsētām. Pie Bauskas, kur savienojas Mēmeles un Mūsas upes, iesākas Lielupe. Savā ceļā tā uzņem vēl dažas mazākas upītes un tuvu pie grīvas izdalās divās strāvās: viena ietek Rīgas jūras līcī un otra — Daugavā. No Jelgavas var braukt pa Lielupi ar tvaikonīšiem gan lejup uz jūru un Rīgu, gan arī augšup līdz Emburgai, t. i. pusceļā starp Jelgavu un Bausku.

4. Kurzeme un Zemgale stāv vairāk uz dienvidiem nekā Vidzeme, tādēļ arī klimats te drusku siltāks. Kā Vidzemē, tā arī Kurzemē un Zemgalē klimats nepastāvīgs un ātri mainās, sevišķi pavasaros un rudenos. Smilšainā apakšgrunts

apklāta ar biezu, auglīgu zemes virskārtu. Sevišķi auglīgi apgabali — Lielupes līdzenumā. Te aŗamā zemes virskārta mālaiņa un kā kviešu, tā ari citas labības audzināšanai ļoti noderīga. Labā slavā stāv Kroņa-Vircavas, Zaļās muižas un Auces apkārtnes savu teicamo un bagāto kviešu

Jelgavas skats.

lauku dēļ. Gar jūrmalu un kalnājos zemes virskārta smilšaina un nav tik auglīga kā vidienē. Labi mēslota, ari tā izdod krietnu ražu. Vispār Zemgalē zemes un dārza augļi izdodas labāk nekā Vidzemē un zemkopju pūlīpus bagātāki atlīdzina. Kurzemes un Zemgales kviešu milti, medus un šķiņķi stāv visur labā slavā; rudenos pie Rīgas saved no Kurzemes un Zemgales lielās laivās dārza saknes. Sevišķi ap Liepāju ļoti labi izdodas ķirši, un te audzina dārzos ļoti daudz zemeņu, kuŗas divričos ved uz Liepāju. Linus ļoti maz audzina, bet toties vairāk labību, kā: kviešus, auzas, rudzus un miežus. Kurzemi un Zemgali viņas auglības dēļ ne bez iemesla dēvē par Dieva jeb maizes zemīti.

5. Kurzemes, kā ari Zemgales iedzīvotāji, sevišķi uz laukiem, gandrīz tikai latvieši. Viņi nodarbojas ar zemkopību, izņemot jūrmalniekus, kuŗu lielākā darbība zveja un kuģniecība. Ap Lielupi stipri attīstījusies ķieģeļu rūpniecība, un ap Abavu uzplaukusi kaļķu un ģipšu rūpniecība. Kurzemē un Zemgalē pavisam kādi 700 tūkstoši iedzīvotāju.

Vēl priekš pāris simts gadiem pie Kurzemes krastiem jūra izmeta daudz dzintara, kuŗš bija lielkunga (hercoga) īpašums.

Atrastie dzintara gabali bija dažreiz īsti lieli, un no tiem izgatavoja dažādas lietas.

Pašā Kurzemes pussalas kaktā, ap Kolka ragu un Domesnes muižiņu dzīvo vēl 14 ciemos daži simti seno Kurzemes jūrmalas iemītnieku — lībiešu. Viņu zeme garumā kilomtr. astoņpadsmit un platumā tikai kādu kilomtr. No latviešu apgabaliem lībiešu zeme atšķirta lieliem mežiem un smilšu kalniem. Lībieši pieder pie Popes un Dundagas pagastiem; viņi nodarbojas ar zveju un kuģniecību.

Pāri pār Kurzemes robežām — Prūsijā, kur Kuršu kāpas iestiepjas jūrā, dzīvo arī vēl latvieši. Kuršu kāpas, kā šaura zemes josta, stiepjas starp Kuršu jomu un jūru kādus 100 kilomtr. garumā. Kāpas izskatās kā kaili smilšu kalni, un tāpēc turienes latvieši nodarbojas tikai ar zvejniecību, kuģniecību un dzintara meklēšanu. Nereti gadās, ka Kurzemes jūrmalas zvejniekus vētra aizdzen tālu jūrā. Nelaimīgos gadījumos zvejnieki jūras viļņos atrod kapu, bet bieži gadās, ka vētra zvejniekus aizdzen Prūsijas jūrmalā, pie kāpām, kur tad tautas brāļi tos uzņem kā mīlus viesus.

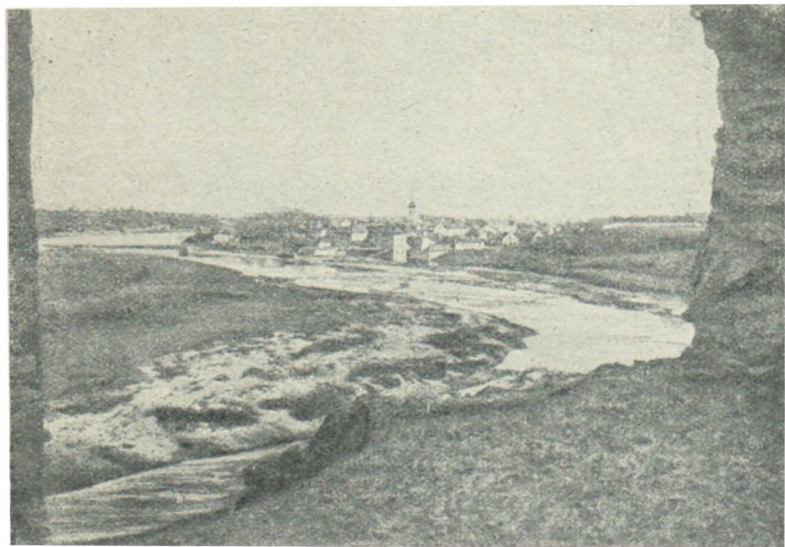
No P. Abula „Skolas Druvas“.

Pa Zemgali.

I. Bauska.

Bauska atrodas starp divām upēm: Mūsu un Mēmeli, bet ciešāk piekļaujas otrai. Apkārtne ir augsts līdzenums, bet upes sev izgrauzušas dziļas gultnes. Gabals starp Mūsas labo un Mēmeles kreiso krastu ir slīps, kāpēc daļa Bauskas ir augstāk, daļa zemāk un dažas ielas iet stāvu kalnā. Abu upju krasti ir slīpi; tur tie apstrādāti un veido tikai šauru ieleju. Kur krastos ir kraujas, tur parādās vai nu pliens, vai oļi. Netālu no abu upju savienošanās par Lielupi, dziļas gravas pārtrauc viengabalaino augstumu; — še starp abu upju stāviem krastiem atrodas vecās bruņinieku pils drupas. Mūrī ap 2 m. biezi un vēl diezgan labi uzglabājušies. Labi uzglabājies augstais tornis; zem tā akmeņiem piegrūvis pagrabs bez logiem. Pils celta gandrīz 500 gadus atpakaļ un to 1706. gadā sagrāvuši krievi. Apkārtējos kalniņos ierīkots parks ar paviljonu un dejas laukumu. Vācieši ap pilskalnu sarakuši tranšejas. No pilskalna atklājas skats uz abu upju sateku un pilsētu. Lielupe tāpat sākas augstos krastos; viņas sākumā atrodas ciems ar 7 mājām, t. s. Lepšukalns. Pilskalna krasts plienains, bet Mēmeles vidū ir lēzna salīna ar oļainu krastu: še zemnieki brauc pār upi bez tilta, jo ūdens sekls. Tālāk pie Mēmeles krasta divējas fabrikas ar slūžām, bet pilsētas vidū paceļas baznīca ar baltu torni un lēznu jumtu.

Piebraucot Bauskai, uzkrīt baltie nami, kādēļ gribas domāt, ka Bauska ir balta. Bet uz ielām nekāda daiļuma nav: visur nelielas mājiņas, sarkaniem dakstiņu jumtiem un daudzām iebraucamām vietām. Visi nami ap tirgus laukumu aizņemti veikaliem. Pilsētiņa pati diezgan klusa. Bauskā ir ap

Skats uz Bausku.

6000 iedzīvotāju, no kuriem laba ceturtdaļa žīdu. Ir dažas rūpniecības iestādes, arī elektrības stacija.

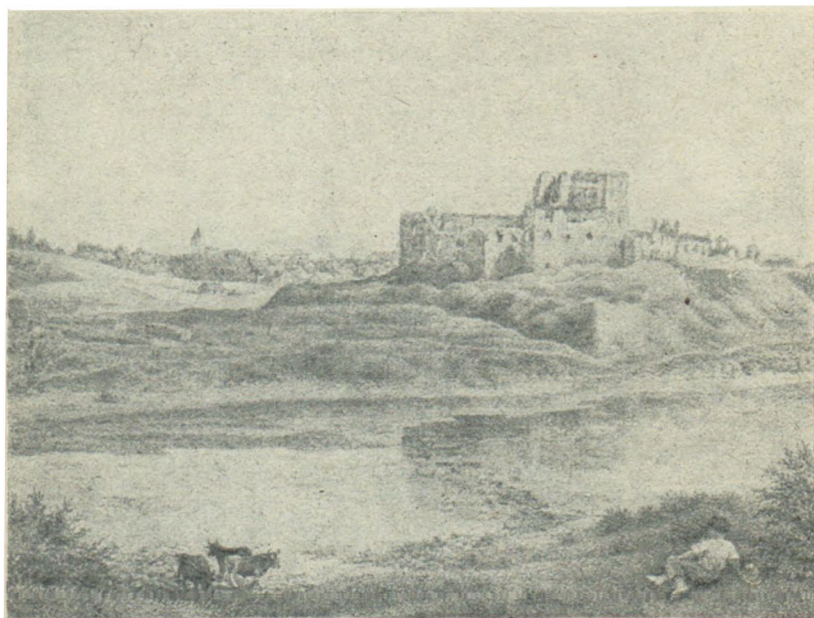
Pilsētu ieslēdz plašs ģimenes dārziņu tīkls. Bauskai ir nozīme kā visas apkārtnes centram. No šejienes iziet kādi 7 lielceļi, no kuriem daži beidzas Lietuvā. Še pienāk šaursliežu dzelzceļš, kura pietāte atrodas Mūsas kreisajā krastā, gabaliņu no pilsētas.

II. No Bauskas uz Eleju.

Ceļš no Bauskas uz Meiteni iet pa Lielupes leju, tā kā skatu uz abām pusēm ierobežo izdobotie ielejas krasti, kuri apsēti un apstādīti. Klm. 5 no Bauskas, gabaliņu nost no minētā ceļa, dziļā gravā caur pļavu neskaitamos likumos sūcas Kauces strauts. Gravas krastos, ēnainā parkā, atrodas Kaucminde pils, kur tagad ierīkots mājturības seminars. Ne-

tāļu no Kaucmindes uz Lielupes plienainā krasta, atrodas otra ievērojama muiža — **B o r n s m i n d e**. Kādreiz staltā un baltā pils stāv aiznaglotā un neizlietota.

Ceļš turpina iet pa Lielupes ieleju, tad uzrāpjas pa nogāzi un iet vienā līmenī ar apkārtējiem laukiem, caur nelielu mežiņu

Bauskas pilsdrupas.

vezdams pie jauna skata: **Rundales pils**. Šo pili cēlis tas pats arhitekts, kas Jelgavas pili — **Rastrelli** — un abām pilīm ir daudz kopēja. Ari vecuma ziņā: Rundales pili sāka celt 1736. g., Jelgavas 1738. g.

Brizdams pa dubļiem, nokļūstu pils priekšējā pagalmā. Pa ceļu staigā vistas, uz mauriņa staigā telēns. Augstie vārti ar kronētiem lauvām galā izskatās diezgan noplukuši. Pils laukums viss piekrauts ar malku. — Pils patiesi lieliska. No 3 pusēm tā ierobežo stūraino laukumu. Abu spārnu frīzos lieli bareljefu vāpeņi. Galvenā stāvā no ieejas uz 3 pusēm stiepjas garī koridori ar smagām kolonām, bet telpas visas gandrīz neizlietojamas. Tai pašā kreisajā pils spārnā otrā stāvā atrodas ievērojamas zāles: baltā un zelta. Baltajā zālē sienas un griesti izrotāti dažādiem skulpturas darbiem; zāle tagad pe-

lēka un nodriskāta, lieliem plankumiem griestos; viņā ierīkotas pagasta izrikojumu telpas. Zelta zālē visi izrotājumi zeltīti, bet griestos uzgleznoti skati mākoņos ar debesu pulkiem; bet šai telpai nav neviena loga.

E f s („Zemgalietis“, 1922. g.).

Augš-Zemgale. *)

Par Augš-Zemgali, šo kara laikā tik daudz cietušo mūsu dzimtenes apgabalu, rakstīts maz. Tamdēļ arī, kā dzimis augšzemgalietis, kam pazīstami šī apgabala visattālākie apvidi, gribu sniegt īsu pārskatu par šejienes apstākļiem un dabu.

Māmuļa Daugava ieloka sevī neparastu, savādu zemi, kas ceļnieka uzmanību saista ar savu raibo, nevienādo seju. Vispirms skats glāsta kilometriem garas, slīpas nokalnes ar auglīgām druvām un sulotu biržu puduriem; aiz tām dziļās lejās mirdz ezeri un stāvas, skuju kokiem noaugušas kraujas. Uz skaistākām pakalnēm, kuplu parku vidū, slēpjas lepnās muižas, kamēr kailajās nomalēs izkaisītas «polišu» mājeles, vecas, sakumpušas, izplukušiem jumbiem, kuŗi atgādina izkaltuša ģindeņa ribas . . . Vispārī, šī zeme ar savu garīgo pamirumu atgādina vidus laikus un liekas kā sastigusi savā lepnī sērā skaistumā. Ari iedzīvotāji šē ir „jaukta tauta“: blakus baltkrieviem, poļiem, lietaviešiem dzīvo latvieši, kuŗi tā sajaukušies tautu mistri, ka grūti izšķirt, kādā valodā runā, jo latviešu vārdu viņu valodā gandrīz tik trešā daļa. Ir, zināms, pagasti, kur dzīvo skaidri latvieši, kā piem., ap D e m e n i u. c., bet tie ir ienācēji no citiem Latvijas novadiem. — Pārsteidzoši liels te ir muižu skaits kas nekur citur Latvijā nav sastopams. Ik pēc pāris klm. muiža vai „folverka“. Ari šis apstāklis ir ļoti zīmīgs: jo kur gan citur būs muiža, ja ne dzejiskā pakalnā, auglīgu druvu vidū? . . . Te ir bijuši lieli, krāšņi piederumi dažādu cilšu baroniem un viņu piedēkļiem. Visskaistākie apgabali ir gar Daugavu un uz dienvidrietumiem no Daugavpils, kā arī J a u n - A l e k s a n d r o v a s apkārtnē. Šai apgabalā atrodas arī skaistā B e r k e n h e g e n a, kuŗā dzīvojis reiz mūsu dzejnieks R a i n i s.

Gar Lietavas robežu, ap E ģ i p t i, M e d u m u, ir ezeru grupa, kur daba ar savu krāšņumu un lieliskumu agrāk allaž pievilka daudz pilsētnieku, kas pa vasaru te uzturējās savās „villās“. Vairāk uz rietumiem, ap I l z e n i, Š t e i n m u i ž u, Š a r l o t e n i, S v e n t u. daba paliek arvien mežonīgāka:

*) Zemgales daļu, kas stiepjas gar Daugavu uz augšu līdz šim parasts bija saukt par Augškurzemi. Tagad, kad Zemgalei atkal atdots viņas senākais nosaukums, šo apgabalu var saukt par Augšzemgali.

stāvi māla kalni, ezeri, grāvas ar bieziem mežiem. Zeme tur grūtāki izkopjama un nav tik auglīga, kā citur. Tikai gar Daugavpili, lejup Daugavpilij, stāvie augstumi lēni nolaižas zemā, treknā līdzenumā, kas pavasaros plaši pārplūst un padara to auglīgāku. Vienīgi iedzīvotāju zema kulturelais līmenis neļauj pienācīgi izmantot šīs dabas balvas.

Ar plašajiem Sventenes un Ilukstes mežiem noslēdzas šaurais Kurzemes stūris un klusā, zaļā ielejā guļ Ilukstes pilsēta, aiz kuŗas sākas īsti latviskā zeme, ar mošāku, kustīgāku saimniecisku un garīgu dzīvi. Tagad, pēc grūtajiem kara un bēdu gadiem, Augš-Zemgale stipri pārmainījusies un vietām viņu pat grūti pazīt.

Iešķērsām Augš-Zemgalei savā laikā gājusi „nāves līnija“, uz kuŗas sadūrās divas pasaules varas. Sākot no Drīsvjatu ezera fronte tiekusies taisni uz Daugavpili, tad atsitusies Laukesas upē un liekusies atpakaļ uz Smelinu un Ilzenes, Meduma, Sventa ezeriem, tad uz Ilukstes upi līdz Dvietai. Visā šajā līnijā, mazākais desmit klm. platumā, dzīve ir izsista no sliedēm uz ilgiem gadiem. Vēl tagad te apkārtne atgādina postažu. Postu ir nesuši nevien ieroči, bet arī ļaužu rokas: ko neizpostīja vienā pusē vācu pārliecīgā darbība, to izšķieda krievu armija.

A d. K a n c ā n s.

Embūte.

Vēsturiskā, teiksmainā Embūte — daudzu ekskursantu un pilsētnieku ceļa mērķis! Var braukt pa kuŗu ceļu grib, Embūtes muižas ēkas iznirs pēkšņi acu priekšā, plašas un dziļas grāvas vidū. Pati muiža un baznīca taču atrodas kalnā, kuŗš, no dzirnavu dīķa līmeņa rēķinot, paceļas ap 25 m. augstu pār ieleju. Bet baznīcas torņa gailis neaizsniedz apkārtējo kalnu līmeni.

Daudzi iedomājas Embūti kā ļoti apdzīvotu vietu, gandrīz vai miestīgu. Un tādu neatrodot, jūtas vīlušies. Pat viesnīcas cerē tur atrast. No Vaiņodas stacijas braucot, ceļš ved pāri Jagmanu muižīņas uzkalniņam. No šejienes zaļu mežu aplokā jau atveras skatam Embūtes skolas un pagastnama sarkanie dakstiņu jumti. Šīs ēkas atrodas kādu klm. no muižas. Te jau sākas Embūtes leja. Pa labi, austrumu pusē no skolas nama paceļas masīvais Pavāra kalns, kuŗa piekāvē var atrast kaļķaino šūnakmeni. Rietumu pusē atkal Kuīļu kalns, kuŗam pāri ejošais Liepājas-Jelgavas lielceļš nolaižoties Kuīļu gravā, dabū tādu stāvumu, ka bez riteņu atsiešanas rets braucējs iedrošinas laisties lejā. Agrāk Kuīļu

gravā droši vien būs piemitušas meža cūkas, no kuŗām arī tumšā, dziļā, mežiem apaugusē grava dabūjusi savu nosaukumu. Gadus 30 atpakaļ zemkopjiem, Liepājas braucējiem, te bij visbīstamākā vieta. Braucot stāvajā kalnā, viegli varēja apturēt zirgus un aizsnaudušos ceļotājus aplaupīt. Tagad tikai Kuīļu gravas upītes vēžotāji pa retam izbaida kādu vēlāku braucēju.

Vainodas-Embūtes ceļš aiz skolas mājas ved lejā pa stāvo R a d i ņ a kalnu. Tūlīņ lejā koka tilts pārsviests pāri apm. 10 m. platam kanalim. Šis kanalis savieno dziρνavu dīķa divus nodalījumus, katru savā pusē pilskalnam. P i l s k a l n a šaurā mugurā rēgojas tādas pat šauras un augstas pils mūri. 1918. g., varām mainoties, pils nodegusi vai nodedzināta. Laika zobam padotie mūri ilgi neizturēs, jo nav celti tam nolūkam, kā vācu ienākšanas laikmetā būvētā pirmā pils, kuŗas atliekas milzu akmeņu veidā redzamas arī jaunās, nodegušās ēkas pamatos. Drusku attālāk redzams vecā pils torņa vai ieejas vārtu mūra stabs, ap 3 m. augsts un 4—5 m. plats.

Viena lielāka un viena mazāka dzīvojamā ēka, dziρνavas, kalējsmēde — tas viss, kur piemīt tagadējie Embūtes muižas lauku un dārzu apstrādātāji. Tā kā zemes platība lejā nav liela, tad arī saimniecību ēku nav bijis daudz vajadzīgs.

Lejup dziρνavām, līdzenas lankas vidū, pacelas v e c a i s s e n č u p i l s k a l n s — brīnum kluss un noskumis. Biezie krūmi, pilskalna krastā drūzmēdamies, spiežas tuvāk pakājē tekošai upītei. Viņu kuplās lapu slotas reti aizņem vēji. Tikai veco bērzu pilskalna galā reizēm krietni papurina no lankas nākošais ziemelis.

Tepat arī „J o d a d a m b i s“, no kuŗa muguras Jāņu nakts atspīd tik daudz ugunskuru un raķetes švirkstēdamas skrien pāri lejā deļojošam ļaužu pūlim. Bet senči, lāpu gaismas apspīdēti, te krita dzelzs varas mākti. Atlikušie izklīda mežos. Pa Kuīļa gravu slēpdamies līdz P u d i ķ u ciemam aizvīlās daži. Nav tāļu arī „B a d a l a u k s“: tur nonāca Indulis — viens pats. Tepat lankas vidū „Joda klēpis“, pēdējais aizbērumš upītes dambim. Tikai gaiļa dziesma glābusi uzbrucējus... Viss te sapņo, viss te — teika, viss svinīgi kluss! Vēsturniekam tik daudz interesanta.

Skaistās dabas ainavas mainās viena ar otru. Rietumu puse apaugusi lapu kokiem — gobām, kļavām, lazdām. Pavasara ūdeņi izgrauzuši grāvas šķērsām galvenam kalna strēķa virzienam, un tās dziļas un tumšas nolaižas lankas lejā. Rudens krāsu bagātība te apbrīnojama!

4 klm. no Embūtes muižas uz dienvidrietumiem ir visaugstākā apkārtnes vieta — K r i e v u kalns. Krievaišu māju

šķūnis sēd šinī Kurzemes goda krēslā un vēro zilos mežus uz rietumiem un austrumiem. Liepājas bākas ugunis vakaros atmirdz Krievu kalnā. Gaisa līnijā tas ap 50 klm. Krievu kalns, 190 m. virs jūras, maz ko paceļas pāri savai apkārtnēi. Augstienes virziens iet no ziemeļiem uz dienvidiem, un meži aizsedz skata plašumu šajos divos virzienos.

Vēl jāpiemin skaistais Krusta kalns. Tas atrodas ziemeļos no Embūtes muižas. Pāri viņam nākuši pirmie vācu bruņinieku kalpi no Kuldīgas. Šī kalna pakājē saulgozī paslēpusies Embūtes mācītāja muiža. Jo zaļāks paliek baznīcas kalniņš, jo pelēkāki mācītājmuižas jumti. Krusta kalna dienvidrītu daļu sedz skaista ozoliena — gan jau izretināta no izmantotājiem. Pat vāverītes un sīli — zīļu mīļotāji — pamazām izzūd. Gadus desmit atpakaļ ozolienas lejā rubeņu bari rubināja, un zaķi rindām vien nāca plēsumā, rudzu asnus nogaršot. Tagad — pa retam, pa retam.

A d. Gr ē b e r s.

Koknese.

Koknese, līdzīgi Vidzemes Šveicei, ar saviem dabas jaukumiem un vēsturiskā ziņā ievērojamām vietām vilina pie sevis ekskursantus un zaļumniekus no visām, pat attālākām Latvijas malām. Apmeklēt, kaut reizi mūžā, teikām bagāto Staburagu, izliekas it kā katra īsta latvja pienākums.

Jau pati Kokneses stacija ar visām savām blakus ēkām noslēpusies daudzajās koku rindās, atstāj vairāk vasarnīcas, nekā parasto dzelzceļa staciju iespaidu. Pāris simts soļu no stacijas uz Pļaviņu pusi kokiem-milzeņiem apstādīts lielceļš ved uz apm. 2 klm. attālo Daugavu. No lielceļa pa labi nogriežas gatve uz kādreiz ļoti krāšņo, bet tagad caur kaŗu stipri izpostīto Kokneses muižu. Tālāk pakalnā paceļas glītā, pusgotiskā Kokneses baznīca. Baznīca celta 1687. gadā, bet torņi 1887. g., sakarā ar baznīcas 200 gadu pastāvēšanas svinībām. Baznīcas iekšiene kaŗa laikā gluži izpostīta.

Lielceļam otrā pusē ir pareizticīgo baznīca, kuŗa mazāk cietusi no kaŗa. Pie baznīcas atrodas kapsēta, kuŗā bijušas ietaisītas tranšejas, pie kam vietām, kā materials, izlietoti kapu soli un reizēm pat krusti. Sēdot tranšejā uz atraktā zārka gala būs dažs labs pats iemidzis uz mūžību...

Augstam krastam cauri iedams, lielceļš drīz noved Daugavas malā. Liču-loču liekdamās strauji tek Daugava.

Ejot pa Daugavas krastu un nogrimstot krāšņās dabas baudā, mūs piepeši modina it kā kāds skarbs skats — tā vecā sadrupusē bruņinieku pils, uztupusies augsti klinšu krastā.

Kaut gan jau pagājuši vairāk nekā divi gadu simteņi kopš šīs pils varenības bojā iešanas, tomēr milzīgais mūris, kuŗš, ierēķinot pagrabus, pacēlas trīs stāvus augstu, atstāj nospiedoši draudošu iespaidu. Uzķāpjot augšā, iespaids gan ir pavisam pretējs: ar dažām pulvera mucām uzspridzinot torņus, varēnā pils ir pārsķelta divās daļās un apbērtā gruvešu kaudzēm.

Pirmo reizi Koknese tiek pieminēta Latviešu Indriķa kronikas IX. nodaļā, biskapa Alberta 7-tā valdīšanas gadā, kad tur valda kāds krievu kņazs. Savā pastāvēšanas laikā tā pārdzīvojuši daudzus valdniekus un pieredzējusi jo raibus notikumus.

Lielais pasaules karš ir stipri postījis visu Koknesi. Pat vecās pilsdrupas daudzās vietās ir sadragātas no lielgabalu šāvieniem. No pilsdrupām gabaliņu uz augšu, tagadējā muižas parkā, atrodas tā sauktie „brūņinieku kapi“. Bez parastā veida krustiem sevišķi interesanti šie ir riteņveidīgie krusti.

Otrs celiņš no pilsdrupām iet pa pašu stāvo Pērses krastu. Gaŗa pakāpj rinda noved lejā pie Pērses krāces. Tālu visapkārt krāce pauž par to cīņu, kādu gadu tūkstošiem vedusi Pērse ar klintīm, dziļāk un dziļāk grauždamās to krūtīs . . .

No Kokneses 5—6 klm. uz Rīgas pusi atrodas t. s. Mūku kalns. Tas agrāk bijis apaudzis kokiem un noderējis kā zaļumsvētku vieta. Pa kara laiku koki nocirsti, caur ko tas zaudējis daudz no sava skaistuma. Šis kalns ievērojams arī archeoloģiskā ziņā. Gadus 30 atpakaļ izdarītos izrakumos šie atrasts akmeņa cirvis, krama kalts, daudz podu suķu un dažādu zvēru kauli, kas liecina, ka kalns akmeņlaikmetā ticis apdzīvots.

Uz Daugavas otra krasta, drusku augšpus Koknesei, atrodas Altenes pils mūris. Tam gaŗām ved ceļš uz apm. 8 klm. attālo Staburagu, šo tautas svētnīcu.

(„Jaunības Tekas“ — 1921. g.)

Par Latgales zemi un ļaudīm,

Latgales platība ir 15,590 klm² Iedzīvotāju skaits 1920. g. bija ap 1½ milj. Latgalē uz 1 klm² iznāk ap 32 cilvēki. Salīdzinot ar pārējām Latvijas daļām, Latgale ir visbiežāki apdzīvota. Un tiešām, braucot pa zemes ceļiem, mēs no vietas sastopam lielus ciemus, kur saspiesta mājiņa pie mājiņas. Tāpat Latgales miesti un pilsētas ļaužu bagāti, un pie satikšanās latgaliešu pirmā runa allaž ir par zemes trūkumu un dzīves šaurumu. Zemes trūkums lielā mērā izskaidrojams ar to, ka zeme maz kultivēta un ne visa ir apdzīvojama un apstrādājama.

Tādi ir milzīgie purvi, kas stiepjas gar Latgales ziemeļvakariem. Šie purvi nav nekas cits, kā aizkrituši un aizauguši milzu ezeri. Aizaugušie ezeri nopietni apdraud apkārtējos laukus un mežus: purvos sūna, gadu no gada augdama, ceļas arvienu augstāk un augstāk, jo ūdens spiediens no apakšas ir tik liels, ka neļauj sūnām nogulties ezera dibenā. Caur to vairāki purvi stāv daudz augstāk par apkārtējo cietzemi. No šiem sūnu kalniem ūdens pamazām novelkas uz plašu apkārtni, pārvērzdams pļavas un mežus par staigņu mukulāju. Visvairāk no slapjuma cieš meži.

Vienīgā purvu bagātība ir ogas, kuŗas pa lielākai daļai paliek nenolasītas. Uz ogu ēšanu pavasaros saskrien šie milzums dažādu putnu un līdz ar viņiem ierodas arī mednieki. No purviem latgalieši nes mājās visdažādākās saknes un puķes tautas medikamentu izgatavošanai. Daudzi purvi bagāti ar kūdru. Neapdzīvoti apgabali atrodas arī Lubānas ezera apkārtnē. Še nav purvu, bet milzīgas mukulāju pļavas — klāni un meži, kur gruntszeme nav dziļi apakš dūņainās virskārtas. Sādzas šie izkaisītas ļoti reti, pa augstākām un sausākām vietām, un sauc viņas gluži pareizi par s a l ā m: pavasaros un rudenos viņas visapkārt apņem ūdens un satiksme ar ār pasauli uz ilgāku laiku pilnīgi pārtraukta. Tas stāv sakarā ar Aiviekstes zemo kritumu: plūdu laikā viņa nespēj pat savu pieteku ūdeņus novadīt uz Daugavu, un tādēļ Lubānas ezers ar savām upēm ilgāku laiku applūšina plašu apkārtni, kur iedzīvotāji uztur satiksmi ar laivām. Lubānas ezera postošais iespaids nomanāms ļoti tālu visā ziemeļu Latgalē, tiklab zemes izmantošanas, kā klimata ziņā. Lubānas ezera nolaišana tādēļ jāuzskata par vistuvākās nākotnes jautājumu.

Latgales dienvidus daļa augstāka un sausāka, tādēļ arī biežāki apdzīvota. Ezeru arī šie ļoti daudz, tikai viņi nav salīdzināmi ar tiem tumšajiem bezdibieniem, kādi ir ziemeļos, mežu un purvu apgabalos. Šie ezeri izkaisīti starp ciemiem un muižām, un krastu tumšais zaļums ar kupliem lazdu un liepu puduriem spilgti atspoguļojas dzidrajā ūdenī. Ezeri mainās ar pļavām un tīrumiem, stāvie pakalni puškoti tumšziliem priežu un egļu mežiem, kuŗu aizvējā vijas un pinas sādžu rindas ar dārzu zaļumiem. Dzidro ezeru ūdeņi, spirgtais lauku un pļavu zaļums, apaļie kapu kalniņi, baltās kapličas un senlaiku pilsdrupas — viss tas piešķir šim apgabalam savu īpatnēju pievilcīgu nokrāsu.

Dabas dažādības atstājušas savu iespaidu arī uz cilvēkiem. Drēgnajos līdzenumos un purvos latgalietis ir lēns gurdens un kluss. Pret savu apkārtni un cilvēkiem viņš izturas pasīvi. Purvu gaiss, smagais darbs no agrās bērnības

un sliktā barība — viss tas kopā atstāj nenoliedzamu iespaidu uz cilvēka ārieni: jaunatne ātri novīst, zaudē spirtumu un daļumu, seja noveco, pieņemdama dzeltenpelēku krāsu, rokas paliek cietas un grumbainas. Sievietes drīz pēc apprecēšanās zaudē savu staltumu un jautrību, jo uz viņām, bez ikdienišķā darba uzkrājas vēl raizes par prāvo bērnu pulciņu. Dienvidos, kur zeme kalnaināka, arī ļaudis dzīvāki, straujāki — biežāki tur dzirdam dziesmas un smieklus, nebēdība daudzreiz pāriet pārgalvībā. Svešnieku šē saņem ar viesmīlību un vaļsirdību.

Latgales ciems.

Nebūs viegli atrast otru tādu stūri, kas būtu tik raibs dažādu tautību ziņā, kā Latgale. Še ir latvieši, lielkrievi, baltkrievi, žīdi, poļi, leiši, vācieši, igauņi, čigāni u. c., kopā ap desmit dažādu tautību. Skaita ziņā otru vietu pēc latviešiem ieņem krievi, no kuriem liela daļa vecticībnieku. Te tie ienākuši no Krievijas iekšienes, lai glābtos no ticības vajāšanām, kā arī tikuši sūtīti krievu cara valdības laikā politiskos nolūkos — kā kolonisti krievu iespaida stiprināšanai. Šos cilvēkus te sauc par „setukiem“. Tikai kara iespaids un vēlākie notikumi pārtrauca šo sistematisko „setuku“ ieplūdināšanu Latgalē. Kā sekas no visa tā tagad atrodam tādus pagastus, kur krievu iedzīvotāju ir gandrīz puse.

Kā pretlīdzeklis pārkrievošanai šē tika piekopta pārpološana. Iniciative nāca vispirms no jezuītiem, tad no muižniekiem un garīdzniekiem.

Katrā Latgales pagastā ap baznīcu un pagastu māju ir lielāki vai mazāki miesti, kurus apdzīvo pa lielākai daļai žīdi. Lielā vairumā viņi dzīvo arī Latgales pilsētās. Viņi ienākuši šeit dažādos laikos un zem dažādiem apstākļiem.

O. S v e n n e.

Pie Latgales krieviem.

Izzūd acīm upes, ezeri, kalni un pakalni. Apkārt plašs lauks, vietvietām mežu puduri un lielie muižu meži. Ieeju pēdējā Latgales stūrī — Pliskavas nomalē. Viss te izskatās pavisam citāds, kā ap Rēzekni un Rušoniem. Nav vairs dižo ezeru, kurus atspoguļojas lapotās birstalas un kalnu virsotnes. Celinieka acu priekšā atvejas plašs lauks. Vietvietām redz nelielas upes, kuŗas stiepjas pa purvāju novadiem. Pavasara plūdu laikā tās pārplūst vairāku klm. platumā. Vasaras karstākos mēnešos ūdens, turpretīm, izžūst tik tālu, ka no upju gultēm rēgojas oļainie, kaļķainie, apgrauztie akmeņradži. Šie akmeņradži atgādina Ogres upi, un lēnos novakaros tur bradā Latgales mazie „pērļu zvejnieki“.

Sādzas pa lielākai daļai atrodas upju piekrastēs vai kalnainākos apgabalos. Starp iedzīvotājiem daudz latviešu-vidzemnieku, kuŗi maz vairs līdzinās tagadējiem baltiešiem: līdz ar latgaliešiem tie atgriezušies pie seno parašu kamola atrisināšanas. Mazās mājeles, kā āpšu alas pieplakušas zemei, sabrukušiem jumtiem, izpuvušām sienām. Katra mājele celta pēc sevišķa parauga: apakšstāvs 6—7 baļķu augstumā izpilda pagraba, klēts un pieliekamās telpas vietu, kur vienīgā ieeja no augšas pa lūku, kāpēc no zagļiem tur droši. Dažās sādžās var atrast arī atsevišķas klētis, bet tās ir tikai retumis un viņās glabājas tikai labība un darba rīki. Dzīvojamās telpas virs pieliekamiem kambariem visbiežāk dalītas divos galos, kuŗus šķir neliels koridors ar izeju uz kustoņu nometni un pieliekamo šķūni jeb alu. Vienā galā norit ikdienišķā dzīve, otrā — svētdienas mīteklis. Gultas pie šiem iemītniekiem nav sastopamas; to vietu izpilda nāras, uz kuŗām uzliek maisu ar salmiem. Daudziem namsaimniekiem nav arī gultas drēbju, segu vietu izpilda kažoki u. t. t.

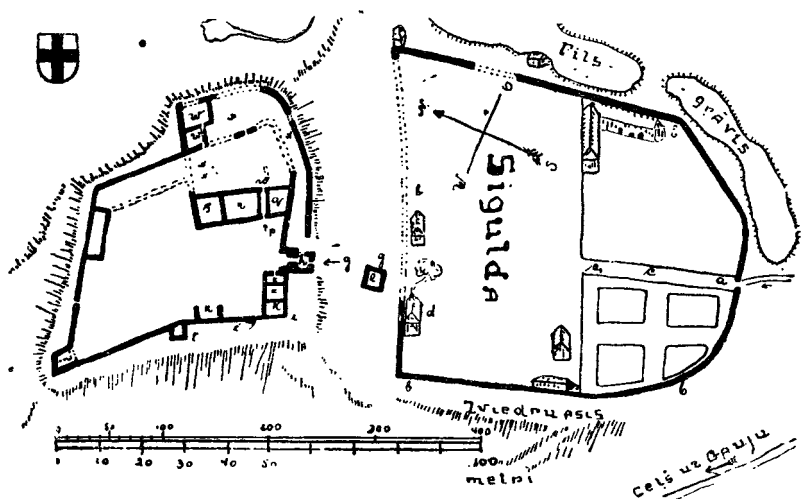
Mājas kustoņu nometne: maza kūtiņa, kuŗā tikko var saiet visi kustoņi, visapkārt apžogota ar baļķu sētu, ieeja no ielas un pagalma. No sētas uz iekšpusi piejūmis — teltveidīgs, zem kuŗa vasaras karstajos mēnešos mitinās mājas kustoņi. Visa apakšjunta telts ir netīrumu pilna; reti kad viņu tīra. Šī pati kustoņu nometne izpilda arī cilvēku noejas vietu.

A. Z e l t i ņ š.

Siguldas pils.

No Siguldas skolas caur meža parku dodamies uz Siguldas pilsdrupām. Gar uzstādīnātu, vecu, pieglumējušu diķi nonākam pie Rakstnieku nama. Uz baznīcas pusi iet grieztu akaciju ceļš, kas no- beidzas pie jaunlaikos celtiem mūra vārtiem, kuŗi veco, stipri apcietināto ārējās priekšpils vārtu vietā (sk. uz plana a). Sētas mūris (b.b.) vietām labi redzams. Pie tā nepieder nesen celtā dārza mūra sēta.

Gar Rakstnieku nama galu dodamies pilsdrupās. Ceļš ved pār dziļu pils aizsarga grāvi, kuŗā vēlākos laikos piemests celiņa valnis. Pa

Siguldas pilsdrupu plans.

kreisi, pie rakstnieku nama, redzam mūra atliekas, — tā senās pils sve- ramā tilta «galva», atbalsts. Virs pilsvārtiem kādreizējā Siguldas ipaš- nieka, pilsdrupu piekopēja, grafa Borchas vapenis ar uzrakstu.

Kā citur, tā arī šē ordeņa konventa sētas galveno vārtu priekšā priekšpils (Siguldā divas) — aizsargam, ordeņa brāļu vezumniekiem un kara laikā arī vietējo iedzīvotāju glābīnam. Caur iekšējās priekšpils vārtu torni, uz kuŗa minētais vapenis, dodamies uz vietu, kur planā māja k. No tās drupām šē radies paaugstinājums. Tālāk gar torni l uz stūŗa torni m, kuŗš diezgan augsts. Gar sētas mūri i ejam uz ēkas n vietu, pamieļojam tur acis. Tālāk gar zviedru laikā izpostīto ēku o atgrieŗamies pie kon- venta sētas galveniem vārtiem (p). Caur tiem nonākam pils galvenā daļā. Tūlīt vārtos pa labi vārtņieka istabiņa (q) ar logu uz iekšējās priekšpils vārtiem un tilta galvu. Plana q vietā sastopam arī otru telpu ar divām velvēm un durvīm uz konventa sētu. Blakus, starp sētu mūŗiem, ordeņa

brāļu kapu vieta. Apakšstāva ēkas, otrpus vārtiem, zemākiem ierēdņiem un apkalpotājiem, galvenais — produktu un municijas uzglabāšanai. Pagrabi aizbērti. Pie v manāma to eja. Pie v un u — konventa sētas mūra atliekas. Virs telpām p, q un z bijusi lūgšanu telpa — konventa baznīca. Var redzēt krusta veidīgu nišu. Virs s krāšņa telpa — vai nu apspriežu, vai ēdamā zāle. Jau 17. g. s. xx telpas sagrautas, tik w-w vēl palikušas. Tagad arī tās drupu kaudzēs. Pils izpostīta vai nu reizē ar muižu 1628. g., vai arī jau Jāņa Briesmīgā karos. Pili cēlis 1207.—1209. g. ordeņa mestris Venno. Rakstos min no 1226. g. Līdz 1432. g. pieder papiem priekš ordeņa konventam, tad ordeņa komturam (pēc savienošanās ar vācu ordeni). 1434. g., kad pils nāk ordeņa pulku vadoņa — landmaršala rīcībā, šē nodibinājas Melngalvju biedrība, kurai piešķir zemi pie pils esošā miestīņā. 1613. g., pēc zviedru-poļu sadursmēm, sagrūvusi baznīca, piliņ no 80 ciematiem palikusi tikai puse, miestīņā tikai 5 ģimenes. Pilsdrupu mūros sastopam arī mūsu vērtīgākās būvvielas — avotkalku (šunkmeņu, kauku) gabalus, kas pa garajiem gadu simteņiem nav zaudējuši izturību. Konventa sētā mums krit acīs zāgēta granīta atbalsts virs vārtiem, mūru saturs, — piemērs, ka vēstures liecinieki jāglābj no laika zoba posta.

Gar pilsdrupu vārtu ārpusi ved mazs celiņš mežā. Pagājuši dažus desmit soļus pa kreisi, ceļmalā mazā sienā redzam radzes kārtu, zem kuras smilšakmens, — tā tad abu šo pamatīežu robežu.

No pilsdrupām pamielojam acis plašos skatos. Tad dodamies no otras priekšpils ziemeļu gala torņa lejā pa stāvu ceļu uz Turaidas lielceļu. Pēdējam kreisā pusē pusapaļš valnītis. Tam ar kariem nav sakara — atliekas no velosipedistu vingrošanās grīdas. Lejā pa labi redzam terasu.

Z. L a n c m a n i s.

Ķemeri.

Ķemeri atrodas 5 km. no gleznu bagātās Rīgas jūrmalas jaukā, dažādu koku bagātā apvidū, kur visapkārt stiepjas plaši sērķūdrū un dūņu slāņi. Kaŗa laikā Ķemerus galīgi nopostīja — visas peldiēstādes ēkas tika sagrāutas. Tagad atjaunotas tikai 2 ēkas: viena sērvannām, otra — dūņu un sērvannām.

Nesktoties uz visām neērtībām, kādas rodas ar peldiēstādes telpu trūkumu vannām, peldviesu saplūdums Ķemeru šogad ārkārtīgi liels. Ikdiēnas izsniedz tuvu pie 1400 dūņu un sērvannu. Peldviesu reģistrējusies pie 1500. Pirms kaŗa darbojās 7 peldēkas un izsniedza ikdiēnas 3000 vannas.

Daudz un dažādas slimības ārstējamās Ķemeru: reimatisms kroniskā veidā, kaulu un locītavu tuberkuloze pirmstadijā, nervu slimības, sirdskaite, bālā kaite, dažādi iekaisumi, ādas slimības u. t. t. Dūņu un sērvannas dara brīnumus. Stāsta neskaitāmi daudz atgadījumu, kuŗos slimnieki, kas bij lemti mūžīgai vārgšanai, Ķemeru kļuvuši pilnīgi veseli. Bieži atved peldiēstādē slimniekus, kuŗi jānes vannās palagos, jo kājas un rokas nedarbojas. Kāds krievu pulkvedis necēlies no gultas. Atvests

iestādē — pirmā gadā jau varējis sēdēt, otrā staigāt uz kruķiem, bet trešā — aizgājis pats bez spieķa. Slimniekiem savilkto locēkli kļūst no vannām atkal taisni. Saauguši pirksti un rokas kļūst atkal lietojamas. Ķemeri uzlabo arī slimniekiem nervus un sirdi.

Mašīnēka atrodas virs sēravota, kurš savienots vēl ar citiem 2. Sērūdeni ar tvaika mašīnu noved rezervuāros, kur sasilda un vados laiž vannu ēkā, kur katrā kabinē ir krāni; sēru var lietot vajadzīgā temperatūrā. Dūņas rok mežā, laiž caur valču mašīnām un sasmalcina. Vēlāk tās sijā sietos, kas izslēdz varbūtību, ka vannā var nokļūt kādi citi priekšmeti. Izsiņātās dūņas novieto vagonu vannās, notemperē pēc ārstu priekšraksta. Tad tās padod kabinē slimnieku lietošanai. Atļauts uzturēties dūņu un sēru vannās 10—20 minūtes, skatoties pēc slimnieka veselības stāvokļa. Bez tam slimniekiem sniedz sausus dūņu kompresus, kuriem sevišķi liela dziedniecības nozīme. Kā ārstniecības līdzekļus Ķemeru sērūdeni lieto sēru, sēra ogļskābes, sēra-skuju un sēra sāls novārinājumus. Ja Ķemeru peldvietā izbūvē būtu pietiekoša, tad viņa varētu apmierināt milzīgu skaitu slimnieku: sēravoti var dot ap 30,000 sērūdeni dienā.

Agrāk glīti uzņemtais Ķemeru parks tagad diezgan nolaists. Celiņi pa daļai pieauguši ar zāli. Agrākās puķu dobes pāraugušas kuplām nātūrēm. Vientuļa stāv tā saucamā «mīlestības sala», kurai apkārt tek glīts diķis. «Mīlestības salā» nepieejams publikai glīts paviljons, kurā atradies restorāns. Parks kupli noaudzis kokiem un sulīgu zāli. Te ir vienīgā vieta, kur slimniekiem atpūsties. Veci, kupli ozoli iežogo skaisto priežu parku, kura vidū atrodas seši sēravoti. Ūdeni te mākslīgi novada. Tāmdēļ mitruma nemana. Glīts paviljons ar glītu sētu ierīkots arī parka malā pie tramvaja sliekšņa. Te ir sēravots, ierīkots dzeršanai. Tur ikdienas salās peldvieti nodzerties dziedniecības šķidrumu. Nāk ar pudelēm un traukiem, kurus pildītu nes mājup. Sievietes turpat ūdeni nomazgā seju — sak', būšot skaistākas. To labprāt dara arī pārējie sēravotu apmeklētāji. Viņpus ceļa atrodas dzelzs avotiņš ar radioaktīvu vielu saturu. Arī to labprāt apmeklē peldvieti un tur nodzēras.

Ķemeru atrodas arī vairākas sanatorijas.

Ķemeri atrodas no jūras 6 km. Satiksmei uztura motortramvajs. Ikdienas uz jūrmalu izbrauc daudzi slimnieki paelpot svaigo jūras gaisu un ņemt saules vannas. Daži arī dzīvo jūrmalā, lai gan tur vasarnīcas nopostītas.

Ķemeru vasaras mēnešos praktizē lielāks skaits ārstu — speciālisti dažādās slimībās. Pēdējos gados Ķemeru apmeklē daudzi ārzemnieki. Pat no Anglijas un Vācijas. Viņi atrod, ka Ķemeru dziedniecības spēks ir vislabākais, lai gan trūkst vajadzīgās ierīcības.

J. P. («J. Ziņas», 1924.).

Iršu kolonija.

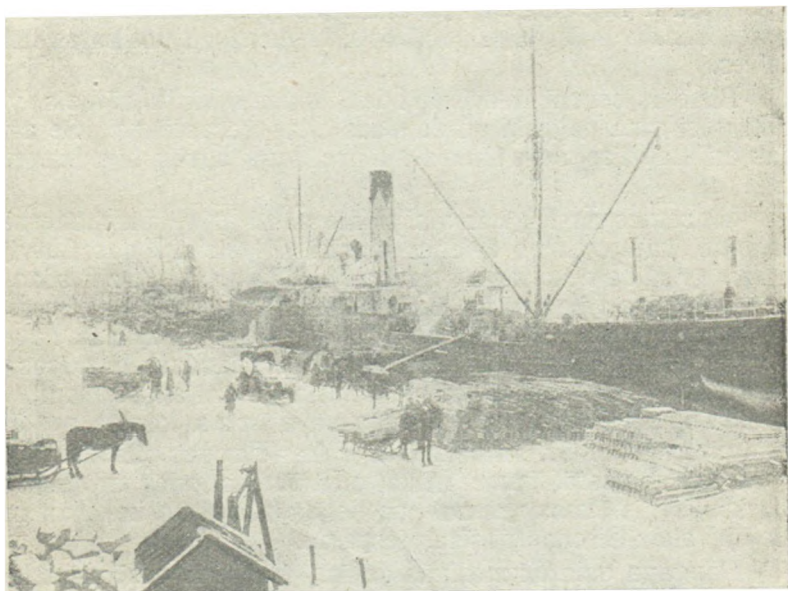
Iršu pagastu (Cēsu apr.) apdzīvo pa lielākai daļai vācieši, kuŗus apkārtņes iedzīvotāji sauc par «kolonistiem». 1650. g. ģenerālis Kronstjerna nopircis Iršu muižu, kuŗai toreiz bijis $8\frac{1}{2}$ arkla zemes, par 1500 dālderiem. Redukcijas laikā muižu paņēmis kronis un to arī paturējis par savu īpašumu. 1766. g., Katrīnas II. laikā, turienes zemnieki (latvieši) tikusi aizcelti uz citām, kronim piederīgām muižām, bet to vietā tur nometināti vācu kolonisti, lai tie apkārtējiem latviešu zemniekiem noderētu par paraugu lauksaimniecībā. Pēc 11. novembri 1766. g. Rīgā noslēgtā līguma, visa Iršu muižas zemnieku zeme nākusi uz «mūžīgiem laikiem» vācu kolonistu rokās pret $\frac{1}{2}$ dāld. maksu par katru mucas vietu gadā. Katrai dzimtai piešķirtas 30 deset. jeb 60 mucu vietas (30 mucu vietas tīrumu, 10 pļavu un 10 mežu un ganību), pie kam 4, 6, 8, 9 un 10 gadus nekas nav bijis jāmaksā, rēķinot pēc tā, kādā stāvoklī katrs savu zemi atrada: iestrādātu vai neiestrādātu. Pēc tam kolonisti bijuši atsvabināti no visādiem nodokļiem un klaušām, kā piem. rekrušu došanas, šķūtēm u. t. t. Pirmie kolonisti atbraukuši ar kuģi uz Rīgu 1767. g. pavasari, 86 dzimtas, kopā 321 cilvēks. Pirmā nometne, tā sauktā «Iršu kolonija», stiepusies no austrumiem uz rietumiem $13\frac{1}{2}$ km. garumā, no dienvidiem uz ziemeļiem $8\frac{1}{2}$ km. platumā. Vēlākos gados no Vācijas atnākušas vēl citas kolonistu dzimtas, bet ne vairs tik lielā skaitā, kuŗas nodibinājušas tā saukto jauno jeb «Helferichas koloniju», no pirmējās atšķirtu. 1902. g. visu kolonistu skaits rēķināts pie 10.000, no kuŗiem tikai 2097 dzīvojuši kolonijā, kamēr 8000, pa lielākai daļai kā dažādi amatnieki, izplatījušies pa visu Baltiju. Iršu kolonistu lielo vairošanās spēju izskaidro ar to, ka viņi jauni apprecas un dzīvo garu mūžu. Nereti sastopamas dzimtas ar 14—17 bērniem. Savu galveno uzdevumu — būt apkārtējiem latviešu zemniekiem par paraugu lauksaimniecībā, — vācu kolonisti nav ne mazākā mērā izpildījuši. Zemkopībā tiem jāmacās no latviešiem. Kolonisti tagad visi prot latviski un tie lielā mērā nodarbojas ar amatniecību un tirdzniecību. Galvenā kārtā tie izstrādā māla traukus, ģērē ādas, taisa riteņus, ragavu slieces, ragavas u. t. t. Pa kara laiku krievu valdība viņus izsūtīja uz Iekš-Krieviju.

(«J. Ziņas». 1923.)

8. Pilsētas.

Rīga.

Rīga ir Latvijas galvas pilsēta, jo viņā atrodas valsts parlaments — Saeima, valdība un augstākās valsts iestādes. Viņa ir arī liela, visā pasaulē pazīstama pilsēta ar kādiem 300.000 iedzīvotājiem. Bet pirms kara šē bija vairāk kā pusmiljons iemītnieku.

Rīgas osta.

Veco pilsētu, pilsētas centrālo daļu, sauc par Iekš-Rīgu. Viņai apkārt ir Vidzemes, Latgales bet otrpus Daugavas Jelgavas priekšpilsēta ar Āgenskalnu un Torņakalnu. Tālākās priekšpilsētas uz ziemeļiem sauc par Sarkanādaugavu un Mīlgrāvi. Iekš-Rīga ir ļoti veca, dibināta no Alberta 1201. gadā. Šē ielas ir ļoti šauras, mājas vecmodīgas, ļoti daudz noliktavu, gandrīz pie katras mājas, jo Rīga ir veca tirdzniecības pilsēta, kuŗa piederējusi pie Hanzas savienības. No viduslaikiem Iekš-Rīgā palikušas daudzas ve-

cas būves. Še ir pils, valsts prezidenta mitekļis. Pils uzcelta jau viduslaikos no vietējiem bruņiniekiem, bet vēlāk pārbūvēta. Šimbrīžam pili atrodas arī valsts etnografiskais un mākslas muzejs.

Iekš-Rīgā atrodas *D o m a j e b M ā r a s* baznīca, kas uzbūvēta jau trīspadsmitā gadu simteņa sākumā. Blakus viņai atrodas Jēkaba baznīca, kur pirmoreiz Latvijā sludināti luterāņu dievvārdi. Tagad šī baznīca nodota katoļu virsbiskapam. Ļoti veca ar 150 metru augstu torni ir *P ē t e r a b a z n ī c a*. Šis augstais tornis ir no koka un tāpēc apbrīnojams kā amatniecības brīnumdarbs. Tornis tālu redzams aiz Rīgas robežām. Maza, bet skaista ir Jāņa baznīca. Skaistākais nams Iekš-Rīgā ir *M e l n g a l v j u* nams pie rātuža lauka. Še senos laikos sapulcējušās tirdzniecības savienības un notikušas lielas dzīres.

Pilsētas centrā ir arī *G i l d e s n a m i*, birža, rātuzis, vairāki veci vīna pagrabi un daudzas citas vecas ēkas. Še atrodas arī Latvijas *S a e i m a s n a m s*, kurš agrāk bija bruņiecības mitekļis.

Vidzemes Ār-Rīgā ir vislielākie nami ar visām modernām ērtībām, kaut gan no ārienes vienkārši. Še atrodas Latvijas universitātes, konservatorijas, daudzu skolu un valdības iestāžu ēkas, pilsētas mākslas muzejs, latviešu biedrības nams, opera, nacionālais teātris, divas galvenās piestātnes, daudzas baznīcas un citas ēkas. Ārpilsētā ir arī plaši parki un citi apstādījumi, kā *S t r ē l n i e k u d ā r z s*, *V ē r m a ņ a d ā r z s*, kanāla apstādījumi u. t. t. Tomēr, salīdzinot ar Vakar-Eiropas pilsētām, Rīga ir bagāta ar apstādījumiem tikai centrā. Latgales un Jelgavas priekšpilsētās ēkas ir mazas, pa lielākai daļai no koka un maz atstāj Vakar-Eiropas pilsētas iespaidu.

Daugava dala Rīgu divās daļās. Galvenā pilsētas daļa ir uz Daugavas labā krasta. Pilsētas daļu kreisā krastā sauc par Pārdaugavu jeb Jelgavas priekšpilsētu. Še vienu pilsētas daļu sauc par Tornakalni, bet ziemeļdaļu par Āgenskalnu. Pārdaugavā un sevišķi Āgenskalnā ir ļoti plaši dārzi un nelielas mājas, kas atgādina **vasarnīcas**. Še atrodas arī divi plaši parki — *U z v a r a s* un *A r k a d i j a s* parks.

Daugavas labā krastā ir plašas priekšpilsētas. No tām pazīstama ir *S a r k a n d a u g a v a*. Bet uz Daugavas un Juglas satekas atrodas *M ī l g r ā v i s*. Mīlgrāvī var piestāties lielāki kuģi, kuri nevar uziet augšā pa Daugavu. Mīlgrāvī dzelzsceļš savieno ar galveno Rīgas piestātni. Mīlgrāvī atrodas plaši pazīstamais «Ziemeļblāzmas» biedrības nams, rakstnieku mitekļis «Burtnieku pils» un vairākas fabrikas.

Daugava pie Rīgas izplešas ļoti plaša un rada vairākas salas. Pašā pilsētas vidū ir **Zaķu sala**, bet lejup pilsētai ir daudz salu, starp kuřām vijas Daugavas attekas. Daugavas krastos atrodas vairāki elevatori, kuřos no kuģiem izkrauj atvestās mantas vai arī nokřauj pirms viņu tālāksūtīšanas uz ārzemēm. Še atrodas arī ziemas osta, kuřā kuģi paliek pa ziemu. Abus Daugavas krastus savieno trīs tilti: jaunais dzelzsceļa tilts, tālāk uz leju nāk vecais dzelzsceļa tilts, pār kuřu iet tramvaja līnija uz Pārdaugavu, un pilsētas vidū atrodas no koka taisīts Libekas tilts.

Rīga ir taisīta ar visām kultūras labierīcībām. Še ir priekšzīmīgi ūdensvadi un kanalizācija, tramvaji, telefoni. Visa ielu apakša ir izolēta ar trubām. Pa vienām tek uz namiem tīrais ūdens, pa otrām notek netīrais. Ari telefonu un elektriskās gaismas vadi tek uz namiem pa ielas apakšu. Ielas Rīgā gandrīz viscaur ir bruģētas. Lielākās ielas bruģētas ar kaltiem zviedru akmeņiem, bet mazāk ievērojamās ielās bruģis ir no apaļiem lauku akmeņiem. Rīga ielu apbruģēšanas ziņā ir tālu priekšā Austrum-Eiropai, bet nav sasniegusi Vakar-Eiropas pilsētu ielu skaistumu. Vakar-Eiropā ir arī skaisti trotuari, un pašas ielas asfaltētas.

Rīgā ir ierīkoti ūdensvadi jau 1663. gadā, vēlāk viņus papildināja. Bet šie ūdeni ņēma no Daugavas. Tā kā Daugavas ūdens nav visai tīrs un plūdu laikos ir pat ļoti slikts, tad pilsēta izraka arteziskās akas. Še ļoti skaidrs ūdens plūst augšā no lieliem dziļumiem, bet tas drusku par asu. 1904. gadā Rīgā atklāja jaunus ūdens vadus. Tie atved uz Rīgu ūdeni no Baltā ezera apkārtnes. Še 20 kilometrus no pilsētas ezera apkārtne ir līdz 60 aku, no kuřām ūdeni pumpē uz Rīgu, un tas ir tik labs, kā reti kādai citai pilsētai.

Netīro ūdeni pa caurulēm novada uz Daugavu vai sevišķiem apūdeņošanas laukiem Rīgas tuvumā. Rīgā ir daudz darīts, lai dzīve būtu veselīga un patīkama. Daudzas tramvaja līnijas pilsētas centru savieno ar nomalēm.

Rīga ir ne tikai tirdzniecības pilsēta, ko apmeklē tūkstoši kuģi, bet arī fabriku pilsēta. Pirms kara še strādnieku bija pat līdz 60.000, bet tagad ap 20 tūkstošu. Lielākās fabrikas ir «Feniksa» vagonu būvētava, dzelzsceļa darbnīcas, Kuzņecova trauku fabrikas un citas.

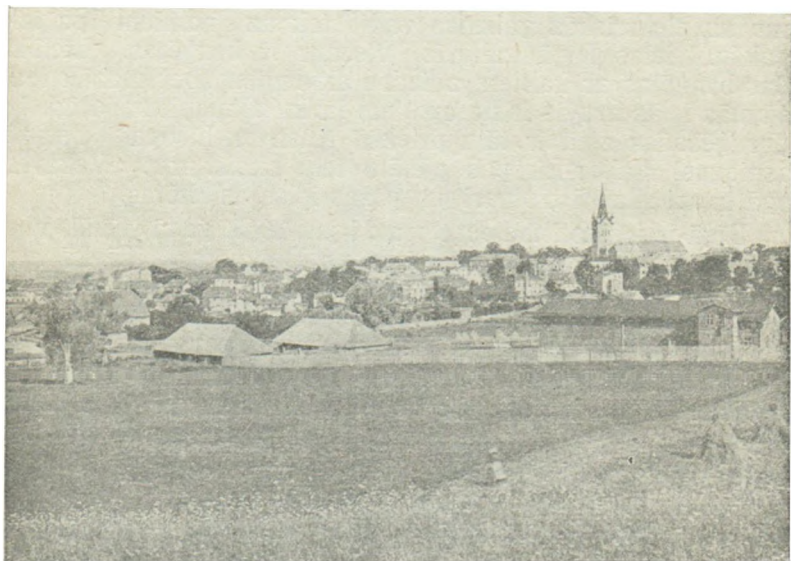
J. Lapiņš.

Cēsis.

Cēsis — aprīķa pilsēta ar 7000 iedzīv. Viņa viena no vecākām un vēsturē bieži minētām pilsētām, skaistā kalnainā vietā 3 kilometri no Gaujas. Cēsis, tāpat kā Valmiera, ir ievē-

rojama skolu pilsēta. Cēsis ir sieviešu ģimnazija un valdības amatniecības skola. Netālu no pilsētas atrodas senā vācu Bērzaines lauku ģimnazija, kurā tagad atvērta valdības realskola. 5 kilometri no Cēsīm ir Priekuļu Zemkopības institūts, selekcijas, mašīnu u. c. stacijas. Pamatskolas Cēsis 3. Tad — vecu lietu muzejs, mazākas fabrikas un apkārtne — kalķu ceplī.

Jau sen Cēsis ir pazīstamas kā viena no visskaistākām Latvijas pilsētām, kāpēc tās dēvē par «pērli Vidzemes vaiņagā». Cēli pār pilsētas sarkanajiem jumtiem paceļas Jāņa baznīca. Netālu caur kupliem kokiem lūkojas sirmie Cēsu pils mūri. No diezgan augstiem pils mūriem ļoti jauks skats. Tā-

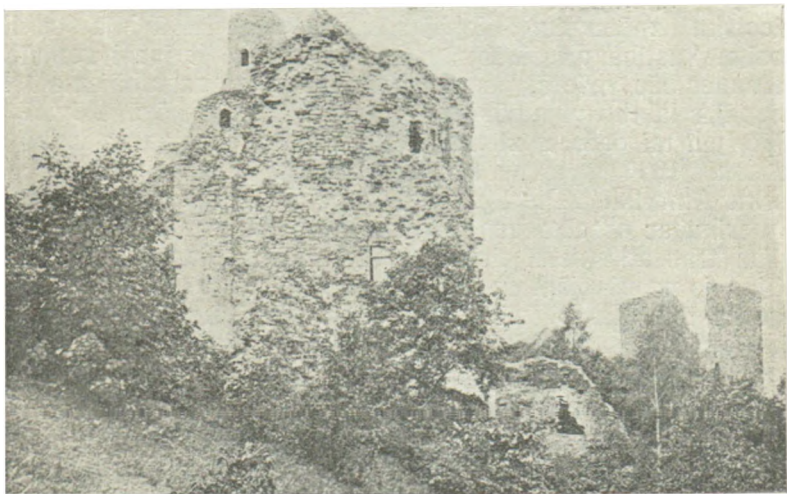

Cēsis.

lumā redzami kalni un lejas, meži un druvas, kuplajos kokos muižu baltās ēkas, zemnieku ciemati ar saviem pelēkiem salmu jumtiem. Bet kas īpaši apkārtnei dod tik cēlu izskatu — tā ir māmuļa Gauja . . . Tuvumā ļoti jauka aina parādās acīm, kad lūkojamies uz Cēsu romantisko pils dārzu, kas viļināt vilina pie sevis. Te burbuļo avotiņš, tur mirdz ezeriņš, kam vidū ūdens strūkļa šļāc ūdeni gaisā. Tālāku, prāvs kalns, no kura glīts skats uz pilsētu un veco pili. Pils būvēta no ordeņa meistara Volkvina. Cēsu pils bija ilgu laiku Vidzemes ordeņa

meistaru mitekļis. Pie Gaujas, 3 kilometri no pilsētas, ir skaists vasarnīcu apgabals.

«Noiesim klusā vasaras rītā pie Gaujas, kaut kur Cēsu tuvumā. Nometīsim pie malas ikdienišķās rūpes un domas un palūkosimies sev apkārt. Gluži stāvas sarkana smilšakmeņa sienas šē grimst melnā un klusā atvarā. Pār šo bezdibeni pārkārušās sapņo tumšzaļās simtgadu egles. Pār tām dziļas, dzidras debesis ar viegliem baltiem mākonīšiem. Un viss tas atspoguļojas melnajā upes limenī. Lielisks, majestātisks miers. Miers, kuŗu nav varējuši traucēt ne gadusimtena ilgā dabas spēku plosīšanās, ne cilšu un tautu cīņas, kuŗas šē norisināju-

Cēsu pils drupas.

šās. Nevaram beigt lūkoties šajā brīnīšajā ainā, un jūtam, ka šis pats miers pilda mūsu krūtis. Liekas, šis iespaids nekad nezudīs no atmiņas . . . Bet pāri Gaujai arvien augstāk un tālāk paceļas viena mežu rinda pēc otras. Vieglā, zilā miglā tērptas tās, liekas, slēpj aiz sevis saules gaismas pildītu brīnuma zemi . . .»

J. B o r m a n i s.

Liepāja.

Liepāja ir aprīnķa un lielākā Kurzemes pilsēta ar visplašāko ostu. Tā, ar ledus laužu palīdzību ir gandrīz cauru gadu kuģu satiksmē lietojama, jo aizsalst uz ļoti īsu laiku. Nesēn te vēl bija arī kara osta, kuŗu tagad arī lieto tirdzniecībai.

Ostā dziļākās vietās piestāj pat aizokeana lielie kuģi. Tā ir pēc Rīgas arī Latvijas ievērojamākā pilsēta un viņu abu attālumš ir 230 kilometru. Savā pastāvēšanas laikā tā ļoti daudz cietusi no kara briesmām, ugunsgrēkiem un mēra. 1710. jeb mēra gadā vienā pašā Liepājas Latviešu draudzē mēris prasījis 5000 upuru. Kad Liepāju ar Mazaiku-Košedaru dzelzšceļu pievienoja Krievijas dzelzšceļu tīklam, tā necerēti ātri un spilgti upzlauka. Sevišķi daudz darba un līdzekļu izlietots Liepājas ostas izbūvei un tā pārvērtās par plašu modernu ostu ar ziemas ostu un priekšostu. Tagad osta ir 6 metri un priekšosta 8 metri dziļa un ostas kanals 85 metri plats. Pirms kara Liepāja caurmērā ikgadus ieveda 80.000 vagonus un izveda 30.000 vagonus preču. Pastāvēja arī vairāk nekā 2000 tirdzniecisku uzņēmumu. Liepājas ostā ziemas laikā bija sevišķi rosīga kustība arī tālab, ka krievu labība, it īpaši zemnieku saimniecībās ražotā, ir mitra un nav ilgi uzglabājama. No Liepājas labību vienmēr varēja izvest, kamēr Rīgā, Rēvelē un Pēterpilī tai dažreiz ziemas laikā bija ilgi jāgaida uz ledus iziešanu. 1906. gadā no Liepājas atklāja tiešu satiksmi ar Ņujorku Amerikā. Pieci milzīgi tvaikoņi iknedēļas brauca uz Ameriku ar precēm un emigrantiem. Tā visa toreizējā Krievijas transatlantiskā tirdzniecība pārcēlās pamazām uz Liepāju, jo no pārējām ostām uz Ameriku jeb no turienes sūtītās preces tika Hamburgā, Londonā un citās ārzemju ostās pārādētas, kas sadārdzināja transportu. Bez Ņujorkas, Liepāja uzturēja tiešu un kārtīgu tvaikoņu satiksmi arī ar Londonu, Hullu, Kopenhagenu, Hamburgu, Štetinu, Pēterpilī, Ventspilī un Rīgu. Arī tagad starp Liepāju un Ameriku pastāv tieša tvaikoņu satiksme, kuļu uztur 3 lieli tvaikoņi.

Divi kilometri uz ziemeļiem no Liepājas, 1890. g. uzsāka kara ostas un cietokšņa būvi. Ierīkoja aizsargu ostu kara kuģiem, stipru jūras cietoksni un visu Liepāju ieslēdza valņu un grāvju sistēmā. Kara osta stipri vien traucēja tirdzniecības ostas darbību. Tāpat arī valņi un apcietinājumi aizkavēja pilsētas izplatīšanos un rūpniecības lieluzņēmumu dibināšanu. Tālab arī liepājnieki ar prieku apsveica vēsti, ka 1908. g. cietoksni noārdīs.

Liepāja atrodas uz zemes šauruma starp jūru un Liepājas ezeru, pie tā iztekas jūrā. Tagad tā sabūvējusies ezera iztekas abās pusēs. Pirmo pilsētas daļu sauc par Vec Liepāju, bet otru par Jaun Liepāju. Abas savienotas ar dzelzš tiltu, pa kuļu iet arī elektriskais tramvajs. Tā tad Vec Liepāja atrodas dienvidus daļā, kuļā ir veikalnieciskais centrs un jūras piekrastē vasarnīcu nometne. Te atrodas turīgās iedzīvotāju daļas dzīves vieta. Jaun Liepāja ieņem ziemeļu daļu no iztekas

jeb ostas kanāla un ir fabriku rajons. Vecliepājā galvenās ielas atstāj lielpilsētniecisku iespaidu. Graudu ielas galā, uz agrākā tirgus laukuma, ierīkoti rožu apstādījumi. Jaunliepāja, turpretim, ir daudz mazāk izkopta un tur, pa lielākai daļai nelielos koka namos dzīvo apkārtējo fabriku strādnieki.

Liepāja ievērojama arī kā rūpniecības pilsēta, ar vairākām lielām fabrikām un daudzām mazākām rūpniecības iestādēm. Kara gados Liepājas plaša un ziedoša lielrūpniecība izputināta. Lielrūpniecības uzņēmumu vietā tagad stājušās daudzas mazākas rūpniecības iestādes. Visievērojamākā rūpniecības iestāde Liepājā tagad ir kara ostas darbnīcas, kurās atrodas kuģu būvētava, verfts ar diviem sausiem un vienu peldošu doku. Tad vēl otra kuģu būvētava un mehāniskā fabrika, satiksmes ministrijas un Liepājas-Aizputes dzelzceļa darbnīcas, sērkočiņu fabrika, vairākas tabakas, čaulišu, liķieru un konfekšu fabrikas, vairāki brūži un koku zāģētavas, ādas fabrika, eļļas fabrika u. c. Bez tam labā stāvoklī atrodas agrākā drāšu fabrika un linoleuma fabrika. Pēdējā bija ievērojamākā Krievijā un vienīgā Latvijā. No kara un apšaudīšanās Liepāja samērā tomēr maz cietusi. Arī lielrūpniecības iestādes nav evakuētas, kālab Liepāja lielrūpniecību spēj arī visvieglāki atjaunot.

Liepāja pelna ievēribu ne tikai kā osta, tirdzniecības un rūpniecības pilsēta, bet arī kā peldu vieta. Pie Liepājas atklātā jūrā ūdens satur daudz vairāk sāls, nekā Rīgas jūrmalā, kur ūdens ir maisīts ar Daugavas, Lielupes un Gaujas saldajiem ūdeņiem. Liepāju dara pievilcīgu arī greznie jūrmalas apstādījumi, kuri Vecliepājā sākas no ostas un stiepjas platā joslā gar visu pilsētu. Apstādījumu vidū atrodas stalta peldu iestāde, kurā ārsta pārraudzībā slimnieku lietošanā atrodas visi modernie ūdens un gaismas ārstniecības līdzekļi. Kurmājas dārzā vasarā koncertē labs simfonisks orķestrs. Vasarnīcas atrodas pie parka jūrmalā. Tur ir atļauts celt tikai divstāvu ēkas, pie kam tikai viena daļa zemes apbūvējama, bet pārējā atstājama dārzam. Šinī vasarnieku iecirknī atrodas pārmaiņus skaistie pilsētas apstādījumi ar glīto gulbju dīķi un privāto vasarnīcu dārzi.

Pilsētas apkārtnē, ja neskaita jūru un plašo ezeru, ir reti vienmūļīga, jo pati pilsēta atrodas smilšainā apvidū. Vienīgi ezera malā atrodas dažas krāšņas bērzu birzes.

Iedzīvotāju skaits Liepājā pirms kara bija 100.000, bet tagad gan vēl tikai ap 75.000. Kulturelās dzīves attīstības ziņā Liepāja mūsu dzimtenē ieņem vietu tūlī pēc Rīgas. Liepājā iznāk 5 laikraksti: 3 latviešu, 1 krievu un 1 vācu, un vairāki žurnāli. Darbojas divi pastāvīgi teātri, latviešu un

vācu, un arī latviešu opera. Liepājā ir 24 izrīkojumu zāles, to starpā 6 ar vairāk nekā 500 sēdvietām un greznais pilsētas teātris ar 810 sēdvietām. Ir arī 4 lasītavas un 18 bibliotēkas, to starpā pilsētas bibliotēka ar vairāk kā 20.000 sējumiem. Bez tam 8 vidusskolas, 27 pirmmācības skolas, 114 biedrības un 9 kredītiestādes.

Liepājā ir pirmā pilsēta Latvijā, kurā ierīkoja elektriskā tramvaja satiksmi. Arī elektriska apgaismošana Liepājā jau pirms kara bija stipri izplatījusies. Ielas apgaismo tomēr ar gāzi un tikai daļai ar elektrību. Kanalizācijas tīkls pilsētā ir diezgan plašs, bet ūdensvada vēl trūkst. Tas tādēļ, ka pilsētas tuvākā apkārtnē nav dzeršanai derīga ūdens, kuru varētu uz pilsētu vadīt. Tālab pilsētā ierīkots daudz artezisku aku, bet priekšpilsētās lieto vienkāršo aku ūdeni. Liepājā ir 2 lopu kautuves, 4 slimnīcas, 10 aptiekas, 2 luterāņu, 3 pareizticīgo un 1 katoļu baznīca, zinagoga, vecstībnieku un 8 baptistu un dažādu sektantu lūgšanas nami un 12 drukātavas.

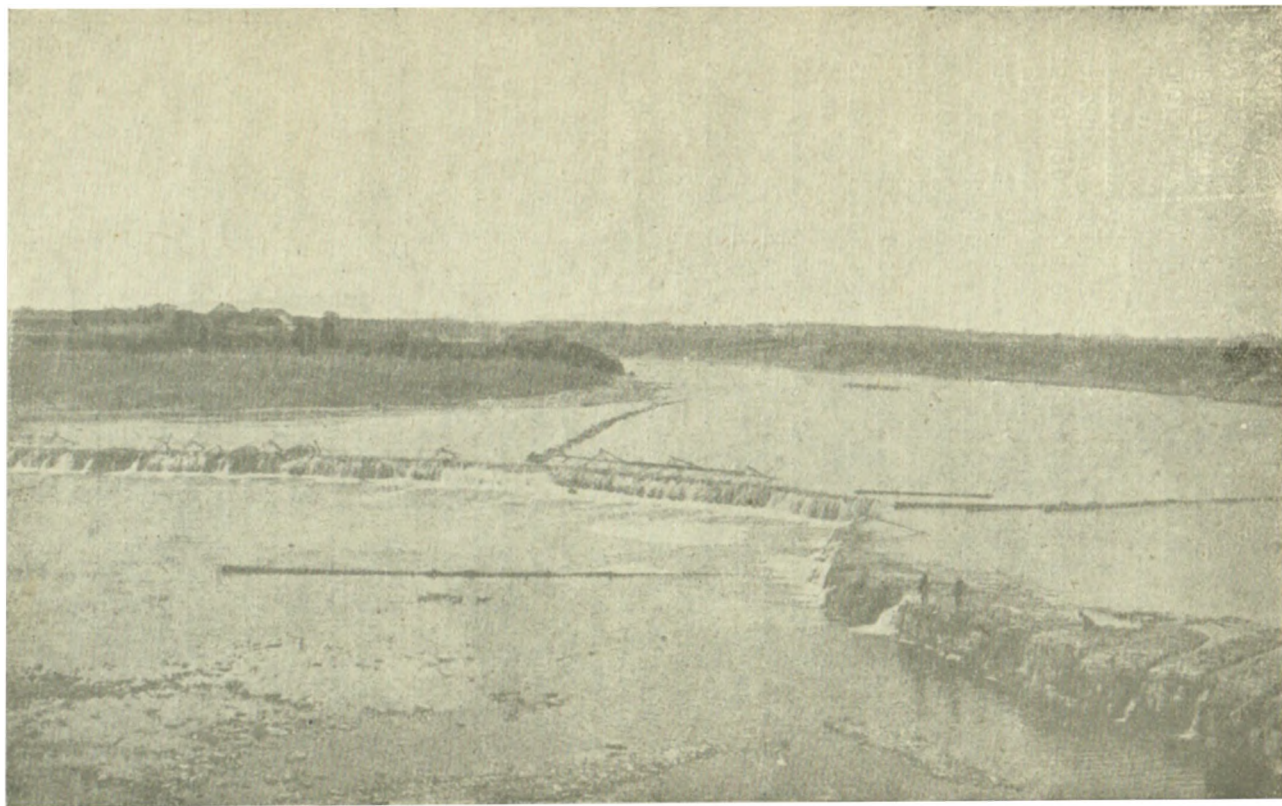
1919. gada pirmajā pusē Liepājā bija Latvijas pagaidu valdības sēdēklis. Un tā paša gada rudenī Liepāja jo sekmīgi aizstāvējās un kļuva pat par svarīgu izejas punktu pret nodevēju rīcību un cīņā ar vācu okupācijas spēkiem.

A. A i p r a n k s.

Kuldīga.

Aprīnķa pilsēta bez satiksmes — tā Kuldīgu dēvē kāds latviešu žurnālists. Un tiešām, — satiksmes trūkums ir galvenais, ko sajūt Kuldīgas iemītnieki. No šejienes līdz Stendes stacijai ir 45 km., līdz Tukumam 85 km., līdz Aizputei 40 km. Arī Ventas upe, uz kuras kreisā krasta pilsēta atrodas, nedod viņai nekādas satiksmes ērtības, jo ir kuģošanai par seklu (priekš kara gan kuģītis braukāja starp Ventspili un Kuldīgu). Kā aizmirsta stāvē šī vecākā Kurzemes pilsēta un citkārtējā hercogvalsts rezidence, Kurzemes plašo lauku vidū, tērpta zaļajā koku un dārzu segā. Pat vācu okupācijas laikā, kad vāci, lai aizvazātu mūsu dievzemītes dārgumus un dabas bagātības, ietaisīja tik daudz mazo lauku ceļu, — Kuldīga palika savā nošķirtībā.

Kuldīga atrodas līdzenumā, kurš tālāk uz dienvidiem un vakariem top augstāks un pāriet Rietum-Kurzemes augstienē. Šī apgabala zemes klinšainā pamatā atrodam cietos dolomīta slāņus. Caur cietajiem dolomīta un radzes slāņiem laužas cauri V e n t a s u p e. . Ap Kuldīgu un augšpusē viņas krasti ir stāvi un klinšaini; arī dibenu klāj dolomīta plātes. Lauzdamās caur šiem cietajiem iežiem, upe ir strauja un bagāta

Ventas Rumba pie Kuldigas.

krācēm. Augšpusē un pie Kuldīgas ari atrodas galvenie Ventas kritumi: kur parasti upe, pa Kurzemi tecēdama, krīt caurmērā 1,2 m. uz katru km., tur pie Kuldīgas tās līmenis pazeminājas no 15 uz 10 m. virs jūras. Te ari atrodas ievērojamais ūdens kritums «Rumba» (2,5 m. augsts). Izmantojot viņa radīto spēku, varētu gūt elektrību apgaismošanai un fabriku mašīnu kalpināšanai. Venta ap Kuldīgu gandrīz cauru gadu pilna valēji pludināmiem kokiem, jo krāču dēļ tos nevar plostos novadīt lejup. Tas, kā ari upes seklums un krāces neļauj attīstīties kuģniecībai. Senāk, hercogu laikos, tomēr Kuldīga bijusi kuģiem pieietama un pa Ventu notikusi dzīva kuģu satiksme. Gribēdams upes gultni pie Kuldīgas padziļināt, hercogs Jēkabs licis to spridzināt, bet jau pēc pirmā spridziena tuvumā esošās pils sienas tikušas satricinātas un spridzināšanu turpināt nebija iespējams. Šis spridzināšanas rezultāts ari ir „Rumba“. Venta ap Kuldīgu ir ap 100 m. plata. Pār to ved mūra tilts, kas kara gados ticis pa daļai saspriecināts un tagad tajās vietās atjaunots no koka.

Patī pilsēta, kā jau teikts, atrodas Ventas kreisā krastā, bet pēc tilta ierīkošanas ari labajā pusē, gar no pilsētas nokošo, kokiem apstādīto aleju — ceļu sāka pacelties daudzas jaunas ēkas, kas tagad, tāpat kā daļa uz Aizputes pusi, kara vētrās nopostītas. Kuldīga nav liela. Priekš kara viņā bija ap 11.000 iedzīvotāju. Tagad no šī skaitļa ir tikai puse. Kuldīgas iemītnieku vairums gan ir latvieši, bet visa ekonomiskā dzīve atrodas cittautiešu rokās. Kuldīgas veikali pieder vai vienīgi žīdiem un sestdienās te nav gandrīz iespējams kaut ko nopirkt. Ir te ari vairākas rūpniecības iestādes: pazīstamā „Vulkana“ sērskociņu fabrika, ari adatu fabrika un vēl dažas citas.

Kuldīga no seniem laikiem pazīstama kā Kurzemes vācietības centrs. Te bija visu laiku vācu bruņniecības ģimnazija (Landesgymnasium). Kuldīgas likteņu noteicēji arvienu ir bijuši vācieši.

Bet Kuldīga mums ir devusi ari kaut ko pozitīvu: šis pozitīvais ir tie daudzie simti latviešu skolotāju, kas mācījušies vietējā skolotāju seminarā un daudz darījuši mūsu valsts un skolas izveidošanas darbā. Tagad seminara ēkā ievietota valsts vidusskola.

Kuldīga, kā jau minēts, ir vecākā Kurzemes pilsēta, dibināta 1242. g. no ordeņa mestra Groninga; sākumā saukta par Jēzuspili (Jesusburg). Kurzemes pirmais hercogs Gothards Ketlers, pirms pārceļšanās uz Jelgavu, te ierīkoja savu rezidenci. Hercogs Jēkabs, ievērojamais Kurzemes rūpniecības veicinātājs, te dzimis un audzis. Ari citi hercogi te dzīvojuši. Kuldīgas ordeņa pils atradusies tagadējā tilta tuvumā. Pils

vietā tagad ierīkots pilsētas dārzs. No senām drupām vairs palicis tikai pagrabs, virs kura uzcelts dārza paviljons. Viss pārējais no pilsdrupām gājis bojā, jo pilsētas iedzīvotāji no tām lauzuši akmeņus jaunu ēku būvei. Pie Vec-Kuldīgas, Ventas kreisā krastā, 2 m. no pilsētas uz ziemeļiem, atrodas senču (kūru) pilskalns.

Kuldīga ir tipiska Kurzemes mazpilsēta: kā citur, tā arī te, pilsētai tuvojoties, redzam daudz zaļumu un sarkanos dakstiņu jumtus. Iekšā tomēr to zaļumu tikdaudz nav, bet gan rudenos un pavasaros ir laba tiesa dubļu ko brist. Tomēr jāpiekrīt sirmajam Kaudzītes Matisam, kurš savos ceļojuma aprakstos nosauc Kuldīgu par «itin glītu un patīkamu pilsētu».

E d. T o m a s s.

Kuldīgas rumba.

Velns apņēmies aizsērst Ventu, lai noslicinātu Kuldīgas pilsētu un apkārtni. Viņš pašā pusnaktī aizgājis jūdzes divi augšpus Ventas pie Briežu brasla, kur pulka akmeņu, un saņēmis lielu, lielu kaudzi. Jau aizstiepis līdz pilsētai un steidzies pēc otras, — te piepeši nodārdējis tāds troksnis, kā no tam turienes latviešu virsaitis atmodies. Viņš piecēlies, izgājis no istabas — redz: Ventas upe jau pa pusei aizsērsta. Nopratis, ka velns te ķērnāties. Bet kā līdzēties? Aizskrējis uz vistu kūti, sacirtis ar rokām pa kažoku un nodziedājis kā gailis. Gailis atmodies, domājis, ka otrs gailis jau dziedājis un dziedājis arī pats. Velns, izdzirdējis gaiļa dziesmu, nosviedis otru klēpi zemē un pats aizlaidies. No pirmā velna klēpja bija izcēlusies Ventas upē, pie Kuldīgas, rumba; bet otru klēpi, gailim dziedot, nometis augšpus rumbai. Tur nu šis akmeņu klēpis tikām gulējis, gulējis, kamēr pārvērties par pārkalķiem.

Latviešu tautas teika.

Kā Jelgavu sākuši bruģēt.

Dzīvojuši divi saimnieki, viens bijis bagāts, otrs nabags. Bagātais nenieka nestrādājis; nabagais turpretim ņēmis sviedros no agra rīta līdz vēlam vakaram; bet nabags bijis, nabags palicis. Reiz nabagais saimnieks ar puišiem rudzus plāvis. Kad vakars pienācis, tas teicis uz puišiem: «Ejat uz mājām; es pāriešu mazliet vēlāku.» Strādnieki nelikušies to divreiz teikt; bet saimnieks aizgājis uz tuvējo krodziņu uztaisīt «krūti», lai varētu iestiprināts rīt atkal bara galā stāties.

Krodziņā pāra čarkas iemetis, tas devies uz mājām. Nakts bijusi gaiša; pilns mēnesis spīdējis; lauki gājuši strēķos un

viņam gadījies iet pa sava bagātā kaimiņa tikko nopļauto rudzu strēķi; rudzi bijuši sasiēti kūlīšos un jau sastādīti statīnos. Ejot tas ieraudzījis slaidu meiteni, ar rudzu rogu vainagu galvā, baltās drēbēs tērptu. Meitene lasījusi vārpas un bāzusi tās kūļos. Saimnieks viņu sveicinājis un teicis: «Nāc labāk manā laukā vārpas lasīt! Viņš jau tāpat bagāts, bet es nabags.» Meitene atbildējusi: «Es esmu viņa Laima un ne tava, lai tava Laima lasa tavas vārpas.» Saimnieks viņai prasījis: kur tad esot šī Laima. Viņa atteikusi, ka tai krodziņa aizdurvē, kurā tas nupat dzēris. Saimnieks teicis, ka viņš tur tās neesot redzējis. Iedodama viņam baltu spieķīti, Laima teikusi, ka katrs jau nevarot Laimas redzēt; bet lai viņš aizejot uz krodziņu un lai piesitot aizdurvē ar balto spieķīti, tad jau ieraudzīšot savu Laimu.

Saimnieks pateicies Laimai par visu labu un griezies atpakaļ uz krodziņu. Iegājis iekšā, piedauzījis aizdurvē ar balto spieķīti un — patiesi! ieraudzījis savu Laimu tupot kaktā. Saimnieks uzsaucis viņai: «Ko tad tu te tupi, slīņķe, ka nelasi vārpas manā tīrumā, kā kaimiņu Laima, kas lasa viņā tīrumā.» Viņa atteikusi: «Tu par zemkopi būdams tikpat nepaliksi bagāts; paliec labāk par uzpircēju, tad jo drīzi tiksi pie mantas.» Laima tam iedevusi vērdiņu sacīdama: «Mājās ejot nopērc par šo vērdiņu to lopīņu, kurū tu pirmo satiec; tad nokauj savas piecas raibās govīs un uztaisi no viņu ādām lielu ori; bet ādas raibo pusi liec uz āru un, orē aizjūdzis visus četrus zirgus, ved lopīņu uz Jelgavu pārdot. Tā tu iedzīvoies naudā.»

Kad saimnieks gājis mājā, bijusi liela diena; gani jau ganijuši savus lopīņus. Ganiem gaļām iedams, tas ieraudzījis tiem vāverīti. Saimnieks domājis, ka jānopērk vāvere, jo to saticis pirmo; tādēļ teicis uz ganiem: «Es jums došu veselu vērdiņu, atdodat man vāverīti.» Viens gans gan teicis, ka nepārdošot vāverītes — būšot ko paspēlēties un papriecāties; bet otrs teicis, ka labāk pārdot — būšot tad krenģeļu nauda; tikpat vāvere šiem izmukšot un ieskriešot mežā; pārdevuši arī vāveri saimniekam.

Šis mājās pārnācis, nokāvis visas gotiņas un uztaisījis no ādām lielu ori un, aizjūdzis orē savus četrus zirģeļus, tas vedis vāveri pārdot uz Jelgavu. Pie Lapu kroga pieturējies, savus zirgus atpūtināt, nojūdzis viņus, padevis tiem ēst un pats iegājis krogā, ori uz ceļa vidus atstādams. Žīdiem, ieraugot savādo ori, ienācis prātā, aplūkot, kas tanī atrodas. Viens no žīdiem attaisījis mazu lūku un — vāverīte izšmaukusi žigli ārā un ieskrējusi mežā. Žīdiem palicis bail; vīreļis, iznācis, sākšot šos vai popēt; viņi nezinājuši, ko darīt. Te izlaidējs

sagudrojis, ka vāveres vietā jāiesviež akmens. Ņēmušies nu tik laist akmeņus orē; pielaiduši vai pus ores.

Vīrelis, atspirdzinājies pie saldā alutiņa aizjūdzis savus zirģelus un pūtis vaļā; bet zirgi, šim par lielu brīnumu, negribējuši vairs tā rikšot, kā senāk. Nekā ļauna nedomādams, tas braucis tik tālāk. Žīdi, gribēdami redzēt, ko šis iesākšot, akmeņus Jelgavā novedis, gājuši tam līdzī. Nobraucis Jelgavā, saimnieks apturējis savus putās nobrauktos zirgus uz tirgus.

Kungi un žīdi, ieraudzīdami savādo ori, apstājuši to no visām pusēm un prasījuši braucējam, lai pārdodot, kas tur iekšā. Šis rāpies no buka zemē, attaisijis lūku — bet tavu brīnumu! vāverītes vietā tas atradis pus ores zelta gabalu. Laima pārvērtusi akmeņus zeltā. Žīdiņi, šo ieraudzījuši, skrējuši pa galvu, pa kaklu pēc ormaņiem, ar kuřiem tie aizbraukuši pret Lapu krogu un piekrāvuši katrs savu vezumu akmeņu, veduši akmeņus uz Jelgavu, domādami, ka ari tie pārvērtīšoties zeltā; bet nekā! akmens paliek akmens. Sadziņuši tā lielu čupu akmeņu, no kuřiem to pašu vasaru sākuši bruģēt Jelgavu.

Saimnieks izmainījis zeltu naudā, palicis ļoti bagāts un dzīvojis laimīgi.

Latviešu tautas teika.

Rēzekne.

Līdz ar nacionalās un sabiedriskās dzīves atmodu, Latgalē 19. gadu simteņa beigās nostiprinājās latgaliešu cenšanās sekot attīstībā un tautiskā pašapziņā Vidzemes un Kurzemes latviešiem. Latgalē radās centri, no kuřiem iziet šīs kustības ierosinājumi. Šo centru pirmā vietā nostādāma Rēzekne, apriņķa pilsēta, pie Rēzeknes upes, kas ietek Lubānas ezerā. Rēzeknes pilsēta cēlusies pie Rēzeknes pils, kuŗa agrākos laikos saukta par Rozīteni (ari Režicu). Ši pils dibināta, pēc Arndta kronikas, 1285. gadā no Livonijas ordeņa mestra Villekina fon Endorpa, kādas seno latviešu vecas pils vietā. Rēzeknes apgabals bija ordeņam atdots no Polockas kņaza Konstantina jau 1263. gadā. Rēzeknes pils derēja kā cietoksnis Livonijas ordeņa valstij pret krieviem un leišiem.

Pirmo gadu simteņa vēsturiskās ziņas par Rēzeknes pili ļoti trūcīgas. Zināms tikai, ka ordeņa fogti, kuři šo pili pārvaldīja, pa lielākai daļai piederēja pie spējīgākiem ordeņa kuŗa vadoņiem, jo viņiem bija pastāvīgi jābūt nomodā par Livonijas dienvidaustrumu robežu.

Līdz ko Maskava bija apvienojusi daļu kņazistes un ari pievienojusi Novgorodas zemes, tūlīņ iesākās krievu uzbrukumī Livonijas valstij. Tā 1498. gadā pliskavieši iebruka Rēzeknes novadā. Kad bruņinieki jautāja, kāpēc tie iesākuši kuŗu, tika atbildēts: «Vai tad jūs nezinat, ka mūsu kungs un

pavēlnieks, lielknazs, ir varenākais valdnieks zem saules; viņš ir iekarojis aizjūras pilsētas, bet jūs sēžat Livonijā kā cūkas savos aizgaldos. Zeme pieder viņam, un viņš aizdzīs visu piļu iemītniekus ar nūju!»

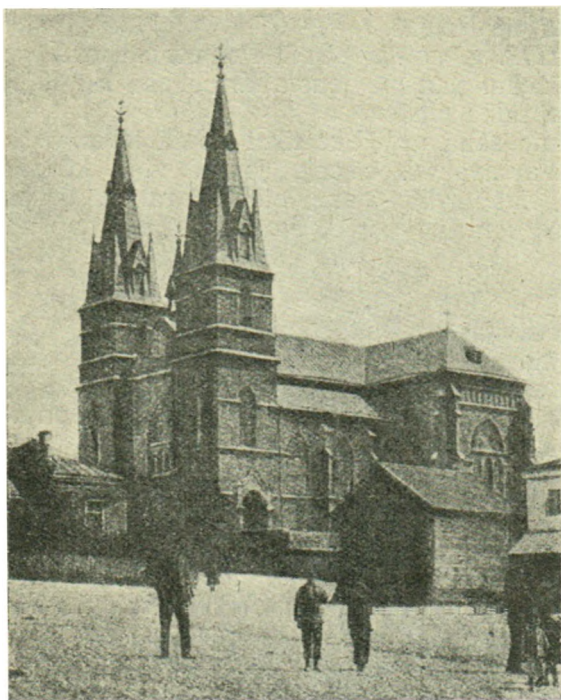
Rēzeknes galvenā iela.

Šoreiz Pletenberga uzvaras vēl izglāba Rēzekni. Turpretim Livonijas kara laikā, kad ordenis un Rīgas biskaps redzēja, ka viņiem vieniem vest ciņu ar caru Jāni Briesmīgo nav pa spēkam, tie lūdza pēc Polijas palīdzības. Lai dabūtu šo palīdzību, tika iekļātas Polijai 1559. gadā vairāk pils, kā: Lubāna, Daugavpils, Rozītene, Ludza. Rozītene jeb Rēzekne tika nodota poļiem 1560. gada janvarī ar visiem ieročiem un kara materialu.

No 16. gadu simteņa uzglabājies sekošs Rēzeknes pils apraksts:

«Rēzeknes pils, kuŗa atrodas pie Rēzeknes upes, 9 jūdzes no Moskovijas robežas, ir visa mūrēta no lauku akmeņiem. Ieejot viņā no dienvidiem, bija jāiet caur priežu sētu, kuŗā ietaisīti koka vārti ar eņģēm, stieni un dzelzs āķiem, ar kuŗiem vārtus aizslēdz, aizliekot sevišķus bomjus. Starp šiem vārtiem un pils sienu, pie sienas pret vārtiem, stāvēja balķi, uz kuŗiem ierīkots sargu tornis, arī no koka būvēts. Tornim durvis ar eņģēm un dzelzs krampi. Pilī varēja iebraukt pa vārtiem, kuŗi ierīkoti stukaturētā sienā; vārti apsisti naglām, ieslīpi, luģos ar atslēgu un aizšautnēm; pa kreisi sienā mazi vārtiņi. Pret šiem vārtiņiem atrodas vēl tādi paši trešie vārti, kuŗi veda pils pagalmā; arī tiem bija mazi vārtiņi. Pagalmā atradās vairākas dzīvojamās ēkas.»

Ap kalnu, uz kuŗa atradās pils drupas, ir dziļš grāvis. Šis grāvis savienojas ar Rēzeknes upi un vecos laikos būs bijis pilns ar ūdeni. Pilskalns diezgan augsts; no tā var pārredzēt labu daļu no Rēzeknes pilsētas un atveras jauks skats uz apkārtni.

Katoļu baznīca Rēzeknē.

Pils mūri celti no lauku akmeņiem, starp kuŗiem šur un tur, it īpaši ap logiem un velvēm, redzami ķieģeļi. No pils drupām, kuŗas stipri iznīkušas, redzams, ka pilij divos stūros ir bijuši torņi. Dienvidus pusē ir četrstūrainis tornis, pie kuŗa atrodas ieeja apakšzemes ejā, kuŗa tagad aizbērtā akmeņiem. Spriežot pēc drupām, pilij bijuši divi stāvi. Kvadrāta veidīgām durvīm un logiem virsa bijusi apaļa. Ārējā pils daļa jeb priekšpils bijusi ieslēgta no mūra gar kalna pakāji. Iekšējā pils daļa stāv apmēram 2 metri augstāk par ārējo. Viņu ieslēdz sevišķs mūris, kuŗa drupas labāki uzglabājušās, nekā ārējās pils mūra drupas.

Pilskalna virsa apstādīta kokiem, un pils drupās ir ēka priekš pilsētas vasaras teatra.

Kad 1577. g. Jānis Briesmīgais, karodams Livonijā, ar saviem kara pulkiem ieņēma sešas pilsētas, tad arī Rēzeknes pils tika iekarota un pilsētiņa izpostīta. Slēdzot mieru 1582. g., krievi Rēzekni atdeva poļiem. 17. g. simtenī Rēzekne atkal pieredzēja kara briesmas, jo zviedru-poļu kara laikā zviedri Rēzeknes pili izpostīja, bet pēc Olivas miera līguma 1660. g. viņa palika pie Polijas.

Kad 1772. g. notika pirmā Polijas dalīšana, tad Latgale līdz ar Rēzekni tika pievienota Krievijai. No 1802. gada Rēzekne ir apriņķa pilsēta.

Rēzekne sāka uzplaukt tikai no tā laika, kad uzbūvēja Pēterpils-Varšavas dzelzsceļu, jo tad viņa, kā šā dzelzsceļa stacijas pilsēta, palika par vietējā apgabala tirdzniecības un rūpniecības centru.

D. S o s t e. (Zeiferta «M. Dz.»).

*

*

*

Pēc Latvijas valsts nodibināšanās lielākā daļa no Latgales, tā tad arī Rēzekne, vēl kādu laiku atradās komunistu varā. To atbrīvoja tikai 1920. gada sākumā.

Rēzekni uzskata par Latgales galveno centru. Viņa tiešām ieņem centrālo stāvokli visā Latgalē un viņa krustojas dzelzsceļi un tajā satek vairāki lielceļi. Rēzeknē divas latviešu vidusskolas; no tām viena pedagoģiskā vidusskola. Lielākā daļa iedzīvotāju Rēzeknē tomēr cittautieši, sevišķi daudz žīdu. Ari tiem ir savas skolas, samērā ar ikvienas tautas daudzumu.

Ludza un Viļaka.

Ludza — neliela apriņķa pilsētiņa, ļoti jaukā vietā pie diviem ezeriem un Rīgas-Maskavas dzelzsceļa, austrumos no Rēzeknes.

Ludzas pils dibināta 1399. gadā no vācu ordeņa, lai aizsargātu Livoniju pret krievu uzbrukumiem. Pili vairākkārt ieņēma krievi, poļi un zviedri. 1557. gadā krievi, ieņemdami Ludzu, nogalināja visus tās iemītniekus, bet 1577. gadā visus iedzīvotājus aizveda gūstā uz Pleskavu. Ludza ļoti lēnām pieaug. Iedzīvotāju skaits pēdējo 70 gadu laikā nav necik vairojis, kamēr daudzās citās Latvijas pilsētās tas šai laikā ir 10—20 kārtīgi vairojis. Ari tuvējā Rēzeknē iedzīvotāju skaits minētā laikā ir pieaudzis vairāk nekā 20 kārtīgi. Pēdējā laikā Ludzā, kā pēdējā Latvijas pilsētā pie Krievijas robežas, ir attīstījusies maiņas tirdzniecība. Tagad Ludza izvēršas par ādrūpniecības centru. Te darbojas 8 ādu fabrikas, kuņas gada laikā apstrādā ap 50.000 gabalu. Iedzīvotāju vairākums ir žīdi, un latvieši ieņem tikai vēl trešo vietu skaita

ziņā. Pilsētas tuvumā atrodas divi paprāvi ezeri un pie tiem citreizējās staltās bruņinieku pils drupas.

Viļaka (Marienhauzena) — viens no jaundibināmā Jaunlatgales apriņķa ievērojamākiem centriem. Marienhauzenas pili jau 1293. gadā uzcēlis Rīgas arķibiskaps uz Viļakas ezera

Ludza.

2 ha lielās salas. Tās uzdevums bija sargāt Livonijas valsts austruma robežu. Pilsdrupu atliekas līdz šim uzglabājušās. Tagad miestā ir 152 dzīvojamās ēkas. To apdzīvo žīdi un

Lndzas pilsdrupas.

latvieši. Miests cietis kara un komunistu valdīšanas laikā, par ko liecina nodedzināto lielišķo muižas ēku stāvi. Miestā atrodas stalta katoļu baznīca, skola, slimnīca un aptieka.

Latvijas un Krievijas robeža.

Robeža galīgi pieņemta 1923. gada 7. aprīlī Rīgā. No tiem dokumentiem, kuri parakstīti galīgajā robežas pieņemšanas

Robežas stabs uz Krievijas-Latvijas robežas.

aktā, galvenais ir robežas apraksts, kurā noteikta abu valstu robeža. Apraksts ir 125 dubultlappušu biezs un tā teksts sastādīts latvju un krievu valodās. Tāpat abās valodās sastā-

dītas 25 robežkartes, no kurām 13 izgatavojuši mūsu un 12 krievu kartografi.

Jaunā Latvijas-Krievijas robeža ir 269 klm. gara un vislielākā daļa no tās iet pa upēm, un tikai apm. 90 klm. pa sauszemi. Robežupju un upīšu ir pavisam 20.

S a u s z e m e s r o b e ž a visgažām apzīmēta ar grāvi un 12 m. platu robežstigu, pa 6 m. katrā grāvja pusē. Grāvis nav liels, kā dažs varbūt domā, lai nevarētu tam pāri pārklūt, bet

Latvijas-Krievijas robežas skats

tikai 1,6 m. plats un pusmetra dziļš. Grāvim tikai jānorāda, kur vienas valsts teritorija beidzas un otrās sākas. Robežstiga jeb josla apskatāma ik pēc 3 gadiem, lai pārliccinātos, ka tā nav apaugusi krūmiem un grāvis aizbiris. Pirmā apskate nolikta 1925. gadā. Robežstigu arī nedrīkst apart, bet zāli iedzīvotāji var plaut. Robežsargiem tiesības šaut uz katru, kurš kāpj grāvim pāri.

R o b e ž s t a b i. Koka stabi ir ik pa kilometru, bet dzelzsbetona stabu pavisam 106. Tie ir drusku agstāki par 2 metri, mūsu pusē Latvijas valsts krāsās, bet Krievijas pusē — sarkanā krāsā.

9. Nākotnes izredzes un valsts saimniecība.

Nākotnes izredzes.

Kādi ir Latvijas apstākļi, tās platība, un lauku skaits samērā ar citām mazākām Eiropas valstīm?

Pie Latvijas pieder:

Kurzeme un Zemgale ar . .	27,054	□ kilometr. un 785 tūkst. iedz.
Vidzeme	22,570	□ " " 1,108 " "
Latgale	14,728	□ " " 646 " "

K o p ā 64,352 □ kilometr. un 2,539 tūkst. iedz. *)

Salīdzināsim Latviju ar citām mazākām Eiropas valstīm:

Beļģijai	30,167	□ kilometr. ar $7\frac{1}{2}$ milj. iedz.
Holandai	35,013	" " " 6 " "
Danijai	39,912	" " " $2\frac{3}{4}$ " "
Šveicei	42,298	" " " $3\frac{3}{4}$ " "
Serbijai	49,471	" " " 3 " "
Grieķijai	67,359	" " " $2\frac{3}{4}$ " "

Tā tad visas šīs patstāvīgās un neatkarīgās zemes pa lielākai daļai mazākas par Latviju; Beļģija knapi pus vien tik liela. Latvija ir tik liela, kā Beļģija ar Holandi kopā jeb par $\frac{3}{5}$ lielāka nekā Dānija un Šveice, par $\frac{1}{2}$ lielāka par Serbiju, gandrīz tikpat liela, kā līdzšinējā Grieķija. Norvēģija un Somija gan par Latviju 5—6 reizes lielākas, bet tās ir ziemeļu zemes. Iedzīvotāju Norvēģijā nav vairāk kā Latvijā. Somijā varbūt par $\frac{1}{3}$ vairāk.

Bet vai šīs citas Eiropas politiski neatkarīgās valstis varbūt nav labākos saimnieciskos apstākļos, nekā Latvija? Vai to patstāvība nav reizē ekonomiskā ziņā labāki nodrošināta? Vai Latvijai vienai nav tik grūts, spaidīgs saimniecisks stāvoklis, ka tā pavisam kā patstāvīga valsts nevar pastāvēt, bet tikai kā citas, lielākas valsts province, piederums? Runas un apgalvojumi, ka Latvijas patstāvība esot pavisam kas neiespējams, nesaprātīgs, neiedomājams, ir diezgan dzirdētas. Pat tagad, kur patstāvīgā Latvija dibināta, nebeidzas šaubas, vai tā maz varēs pastāvēt, vai tai atkal nebūs jānododas vai nu kādas lielas jūras vai lielas sauszemes valsts atkarībā. Še varu tikai aizrādīt uz to, ka no visām apskatītām mazākām Eiropas valstīm taisni Latvijai nevis ļaunākie, bet gan

*) 1919. gadā vēl nebija galīgi noskaidrotas Latvijas robežas un izziņāts viņas iedzīvotāju skaits.

vislabākie saimnieciskie apstākļi, ka taisni Latvijas saimnieciskie apstākļi vislabāki nodrošināti. Beļģija un Holande ražo knapi pusi no sev vajadzīgās uzturas, tās piespiestas 4 miljonus tonnu (244 mij. pudu) labības ievest, to iedzīvotāju vairumam jāķeras pie rūpniecības izvedumiem uz ārzemēm un pie tirdzniecības, lai varētu sev maizi nopirkt. Ari Šveice neražo ne trešo tiesu no vajadzīgās maizes labības. Dānijai gan ir labas druvas, tā ražo maizi pārpārim, bet tai nav mežu, kā Latvijai, nav ūdens spēku, tā spiesta kokus un ogles ievest (3 milj. tonnu). Somijai, Norvēģijai un Zviedrijai gan ir meži un ūdens spēki, bet tām nav diezgan maizes. Norvēģija iaved $\frac{9}{10}$ no vajadzīgās maizes labības, Somija pusi, Zviedrija $\frac{1}{4}$. Grieķija piespēsta ievest tiklab maizi, kā kokus, jo tai nav ne mežu ne pietiekoši lielu druvu, tās iedzīvotāji spiesti ar kuģniecību un tirdzniecību pelnīt klāt sevīm trūkstošo. Latvijai turpretim ir diezgan lielas druvas, lai ražotu nevien pašas pārtikai maizi, bet arī izvedumam. Izvedumam tā spēj ražot linus un izvest malku un kokus; Latvijas meži, kuŗu ir ap 2 milj. hektaru, gan mazāki par Somijas un Norvēģijas mežiem, bet labāki. Latvija spētu pie Eiropas jaunuzbūves pēc briesmu pilnā pasaules kara nodot par $\frac{1}{2}$ miljarda vai pat veselu miljardu kokus un tā iegūt savai jaunuzbūvei un izbūvei vajadzīgos līdzekļus. Latvijai galu galā ir ūdens spēki: Daugavas ūdens spēks, no Stukmaņiem līdz Ikšķilei vien, skaitams uz $\frac{1}{2}$ miljona zirgu spēkiem, kas ir pilnīgi pietiekošs spēks, lai ne tikai kustinātu visus dzelzsceļu vilcienus, visas fabriku mašīnas un dotu katrai mājai elektrisku gaismu. Šī spēka pietiek, lai ar to artu un ecētu Latvijas druvas, vadātu vārumus pa tīrumiem un ceļiem. Gan šis ūdens spēks ir nevienāds, tas ļoti mazinas vasarā un ziemā, tāpēc būtu vajadzīga tvaika spēka rezerve, tomēr ir pavisam cita lieta, vai kādai zemei vajadzīgs tvaika spēks tikai rezervei, $\frac{1}{4}$ no visas caurmēra gada vajadzības, vai visai vajadzībai. Daugavas ūdens spēka samērā uz ik katru Latvijas iedzīvotāju iznāk tikpat daudz, cik lielajā rūpniecības valstī Anglijā tvaika mašīnu spēka uz cilvēka, proti pa $\frac{1}{5}$ zirga spēka. Bet tvaika mašīnas netiek darbinātas 24 stundas dienā, bet tikai 8—10 stundas un tikai nedēļas dienās. Daugaviņa dod turpretim savu spēku 24 stundas, kā pa svētdienām. tā darba dienām; šo spēku pataupot darba laikam, 8 stundu darba dienai, iznāk jau trīskārtējs spēks uz ik katra iedzīvotāja samērā ar rūpniecības lielvalsts Anglijas faktisko tvaika spēku. Dānijai, Holandai, Beļģijai un Grieķijai nav ne mežu, ne ūdens spēku.

Latvijai nav pašai cukura rūpniecības, bet ne aiz dabiskiem, bet mākslīgiem cēloņiem. Cukura bietes it labi izdodas Kurzemē. Dānijai un Zviedrijai ir pašām sava cukura rūpniecība, cukura bietes tur audzē apgabalos, kur nav izdevīgāka vasara kā Kurzemē. Citiem vārdiem; Latvija var būt pat visneatkarīgākā saimnieciskā ziņā, samērā ar visām citām Ziemeļ- un Vidus-Eiropas mazākām valstīm. Latvijā arī var ne tikai audzēt, bet audzēt pietiekoši šķiedraugus, linus audumiem un pat izvedumiem. Latvija var iztikt bez kokvilnas ievēdumiem, bez kuŗiem citas Eiropas valstis tiklab kā nemaz nevar iztikt.

Bet, var tālāk iebilst, kā gan tik maza tautiņa, kā latvieši, var iedrošināties tiekties pēc patstāvības, ar kuŗu taču jābūt saistītai patstāvīgai kulturai, patstāvīgai mākslai un zinātnei? Tādas ierunas it pavisam atraidāmas. Zinātne, māksla un kultura nav nevienas tautas īpašums, bet ir visu tautu, visas attīstītās cilvēces kopmanta, kopīpašums. Protams, ka katrai tautai ir savā īpatnība, sava sevišķa garša . . . Bet tās viss netrāucē kulturas darbu savstarpēju izmaiņu un pazišanu. Zinātnes ziņā jāsaka, ka mazā Šveice spēj uzturēt piecas universitātes un vienu politechniku, brīvā Latvija spēs uzturēt vienu vienotu universitāti-polytechniku — docentu trūkuma nebūs, tiklīdz kā tiktu aicināti atpakaļ izkļīdušie spēki un dota iespēja apdāvinātākiem, augstskolas beigušiem spēkiem uz tālāk izglītošanos un sagatavošanos mācīto karjerai. Ka nav latviešu valodā zinātniskas literatūras, tas neko nenozīmē, arī citām mazākām tautām tās vai nu nav, vai ir tikai mazā mērā. Zviedrijā 4 universitātes; tās mācītie tura priekšlasījumus zviedru valodā, bet raksta pa lielum lielai daļai vācu, angļu vai franču valodās. Līdzīgi tas ir ar dāņu holandiešu, madjaru, čeku, poļu, serbu, bulgaru mācītiem, arī tiem zinātniskās grāmatas par specialjautājumiem, ja tie grib atrast plašāku publiku, jāraksta lielajās kultūras valodās. Tāpēc ne tikai priekšlasījumi, bet arī populāri zinātniski raksti un populāri zinātniskas grāmatas plašā mērā tiek drukātas mazāko tautu valodās. Taisni tautas izglītība šajās mazākajās patstāvīgās Eiropas zemēs stāv uz visaugstākās pakāpes; tur atrodam visvairāk tautas universitātes, kur pati tauta var klausīties slavēno zinātnieku populāri zinātniskos priekšlasījumus. Un vai tiešām priekš kultūras un mākslas attīstības vajadzīga liela tauta? Sengrieķija bija maza zeme, necik lielāk par Latviju, kad tajā māksla, zinātne un filozofija sasniedza visaugstāko pakāpi. Atenas pilsēta savā ziedu laikā, kad tur tika pastrādāti mūžam neaizmirstamie, nemirstamie mākslas darbi, uzcelti Partenons un Propilejs, neskaitīja pārāk par 150,000 iedzīvotājiem, $\frac{1}{3}$ no tagadējās Rīgas iemītniekiem. Šajās, samērā mazās, Atenās dzīvoja un mācīja lielākie filosofi un valstsvīri — Solons, Sokrats, Platons, Aristotels, Perikls. Tur dzejoja lielākie grieķu dzejnieki — Ešils, Sofokls, Eiripids.

Mākslas atdzimšana-renesanse iesākās 15. gadu simteni Itālijā, Romā un Florencē, toreiz nelielās pilsētās. Vācijas 18. gadu simteņa lielākie dzejnieki Gēte, Šillers, Herders, Vilands dzīvoja mazajā, nabadzīgajā Veimarā. — Taisni Latvijas patstāvība darīs uz latviešu mākslu un kulturu lielisku iespaidu, virzīs to milzu soļiem uz priekšu; tikai tā var tautas labākiem censoņiem dot sajūtu, ka nu ir «prieks» dzīvot un censties pēc visu daiļākā un labākā. Ja jaunā Latvija pabalstīs mākslu un zinātni, tad tai rāsies mākslinieki un zinātnieki. Tagadējais Vakar-Eiropas bagātnieku virziens nospiež mākslu un zinātni: bagātnieki maksā milzu zūmas par senlaiku mākslas drupatām, bet neciena un neievēro šolaiku māksliniekus. Ja renesanses laikmetā pāvesti un Itālijas valdnieki tāpat būtu cienījuši un augsti samaksājuši vienīgi par iz senlaiku drupām izraktiem mākslas darbiem un nedevuši darbu nemirstamiem Rafaelam, Mikel-An-

dželam, Ticianam un citiem, tad renesanses mākslas nebūtu pasaulē. Jānodibina latviešu muzeja, vispirms ir slavenāko svešautu daiļnieku kopijām un tad pamazītēm jāizaudzē lielāks skaits pašu tautas mākslinieku, aicinot darbā vispirms tos, kas mums jau ir.

Latvijas mākslas un zinātnes uzplaukšana nedrīkst atkarāties no dažu nedaudzu bagātnieku labvēlības vai nelabvēlības. Pašai tautai, pašai vālstij jāuzņemas kulturas izkopšana — pieminot sengrieķu paradumu, kur taisni valstiņas-pilsētas, t. i. pati tauta, bija tā, kas māksliniekiem deva cēlākos uzdevumus un darbus, uzdeva tiem lielisko tempļu, muzeju, tautas sapulču namu uzcelšanu un izveidošanu, izpušķošanu nemirstamiem, dārgi samaksātiem mākslas darbiem. Seniem ateniešiem dieves Atenas statujas izgatavošanai, izciršanai baltais košais Paras marmors izlikās par pārāk vienkāršu materialu, tie prasīja statuju no zelta un ziloņu kaula. Mākslas cienības sajūta, kā visiem darbiem, visām būvēm, kas ceļamas vispārībai, jābūt mākslas darbiem, bija pārgājusi visas grieķu tautas sajūtā. Pat vidus laikos, vidus laiku pilsētās, atrodam mākslas cienību vismaz košu dievnamu, domu, pilsoņu priekšstāvju sapulču namu un rātužu uzcelšanā. Ir jābrīnās un jāapbrīno, ka dažkārt mazas, niecīgas pilsētiņas ar necik tūkstošu iedzīvotājiem uzcēlušas mākslas tempļus, cēlus gotiskus domus. Mākslas pagrimšana Vakar-Eiropā sākusies 18. g. simtenī, kad Vidus-Eiropā, atskaitot valdnieku pils pēc Versaļas parauga, maz cēla un cienīja mākslas darbus — tikai visjaunākos laikos radusies vairāk sajūta, sajēga un ilgas pēc istās mākslas. — Un cik priekšmetu nebūtu jaunās Latvijas daiļniekiem, no kuriem izveidot mākslas darbus, ainas, tēlus, arhitektūras darbus, cik priekšmetu nav radījis karš un jauniegūtā brīvība?! Cienīgi pieminēkli — līdzīgi cēlākiem vidus laiku domiem, ne kaut kādi akmeņi un akmeņi, ceļami kritušiem latvju brīvības karotājiem!

Prof. K. Balodis. («Latvijas izveidošana». 1919. g.).

Valsts saimniecība.

Uz valsts vispārējo saimniecisko dzīvi vislielāko iespaidu atstāj pašas valsts tiešā saimniecība. Valsts, kurai ir lieli izdevumi un jāmaksā ietaisītie parādi, spiesta pacelt ļoti augstu nodokļus un censties saņemt arī citādi no saviem pavalstniekiem pēc iespējas daudz dažādu maksājumu. Pārāk augsti nodokļi kavē rūpniecības un tirdzniecības attīstību un smagi gulstas arī uz lauksaimniecību, ierobežojot ražošanu un līdz ar to mazinot iedzīvotāju labklājību. Valstis ar labi vestu saimniecību un saskaņotu izdevumu un ieņēmumu budžetu saimnieciskā darbībā turpētīm uzplaukst un iedzīvotāju labklājība aug. Valsts saimniecību vislabāki raksturo attiecīgas valsts budžets.

Valsts budžets. Budžetu Latvijā sastāda likumā noteiktā kārtībā un veidā katra ministrija atsevišķi par visiem saviem paredzamiem gada izdevumiem un ieņēmumiem. Finanšu ministrs atsevišķu ministriju budžetus sakārto un noteic galīgi, un tad viņš kopā ar vajadzīgiem paskaidrojumiem to iesniedz ministru kabinetam, kurš to caurlūkotu nodod

valsts Saeimai galīgi pieņemt. No Saeimas pieņemts budžets iegūst likumīgu spēku, un valsts izdevumi un ieņēmumi jāpiemēro šim budžeta likumam.

Parastos ikgadīgos izdevumus valsts sedz ar saviem kārtējiem ieņēmumiem (nodokļi, īpašumi vai uzņēmumi); ārkārtējiem, vienreizējiem izdevumi, kuŗi stāv sakarā, piemēram, ar jaunu lielāku dzelzceļu būvi, ar karā izpostītu saimniecību atjaunošanu, vai ar kara vešanu, prasa ārkārtējus ieņēmumus ārēju vai iekšēju aizņēmumu veidā. Galvenā nozīme piekrīt kārtējiem ieņēmumiem un izdevumiem.

Latvijas gada budžets apaļos skaitļos sasniedz 170 miljonus latu vai 8 miljardus rubļu.

Valsts ieņēmumi procentos sadalās šādi:

	1922./23. g.	1923./24. g.
Tiešie nodokļi	5	5,0
Nodevas	4	4,0
Netiešie nodokļi	24	28,6
Valsts zemes un meži	11	15,3
Spirta monopols	18)	24,0
Linu monopols	15)	
Dzelzsceļi	14)	19,5
Pasts, telegr. un telefons	3)	
Pārējie ieņēmumi	6	3,6
Kopā ieņēmumu 100		100

Prāvas sumas vastsī ieņem no dažādiem uzņēmumiem un saviem īpašumiem jeb regālijām, kas kopā dod ap 60% valsts ieņēmumu. Valsts meži un zemes vien 1923. gadā deva nepilnus 18 milj. latus, 1923./24. g. 10 milj. latus, bet spirta monopols līdz 25 milj. latu; tāpat ievērojamu vietu ieņēmumu budžetā ieņem linu monopols un dzelzsceļi, kaut gan pēdējie valstij nekādu peļņu nedod.

Galvenie tiešie nodokļi ir: 1) tirdzniecības un rūpniecības nodoklis, 2) no zemes un nekustamiem īpašumiem, 3) progresīvais ienākuma nodoklis un dažī sīkāki nodokļi.

Ar netiešiem nodokļiem akcizes, bandroles vai patentu zīmju veidā aplīkti dažādi pārtikas priekšmeti, kā alus un citi dzērieni, tēja, cukurs, raugs, tabaka, papirosi un cigari, sērkociņi vai naftas produkti. No daudzām izvedamām un ievadamām ārzemju precēm valsts ņem mītas nodokli. Netiešie nodokļi dod apmēram $\frac{1}{4}$ valsts ieņēmumu un ir viens no galveniem valsts ieņēmumu avotiem.

Griežoties valdības iestādēs dažādos maksas darījumos, tiesas, apdrošināšanas vai citās lietās, jāmaksā kanceļas vai aktu nodevas. Tāpat, griežoties valsts iestādēs, izdodot kvītes un dokumentus, jāmaksā zīmognodoklis.

Gandrīz viena trešdaļa no visiem valsts izdevumiem iet caur finansu ministrijas kasi, jo šīs ministrijas pārziņā atradās spirta un linu monopoli un visas valsts kreditoperācijas, kā arī tirdzniecības un rūpniecības lietas. Otro vietu 1923./24. gada izdevumu budžetā ieņem satiksmes ministrija (23%); tālāk nāk kara (17%), izglītības (7%), zemkopības

(6%), iekšlietu (5%) un ārlietu ministrijas. Ārkārtējiem izdevumiem izdoti 3,6% visa izdevumu budžeta.

Latvijas valsts parādu suma nav liela. Ārējo parādu kopsuma 1924. g. sākumā nepārsniedza 35 milj. latu (1 lats = 50 Latv. rbļ. = 0,2903126 grami tīra zelta), bet iekšējie 17½ milj. Latv. rbļ.

Pašvaldības iestāžu budžets. Bez valsts saimniecības katrā valstī pastāv vēl pašvaldības iestāžu patstāvīgas saimniecības, kuŗas tomēr ļoti atkarīgas no valsts iekārtas un saimniecības. Pašvaldības iestādēm tiesības likuma robežās uzlikt iedzīvotājiem nodokļus, uzturēt savus īpašumus un dažādus pasākumus, un viņu pienākums rūpēties par vietējo iedzīvotāju vispārējām vajadzībām un labierīcību.

Latvijā darbojas trejādas pašvaldības iestādes: a) pilsētu un miestu, b) apriņķu un c) pagastu.

Visu šo dažāda veida pašvaldības iestāžu budžeta kopsuma daudz mazāka par valsts budžeta sumu. Pašvaldības iestādes gadā apgroza vismaz 33,4 milj. latus, kamēr valsts budžets tai pašā laikā sniedzas līdz 170 milj. latu. Nākotnē pašvaldību saimniecība iegūs daudz lielāku nozīmi.

Vislielākās sumas izdod pilsētu pašvaldības, tad pagastu un, beidzot, apriņķu valdes.

	1921. g.	1922. g.
Pilsētu budžets	17.2 milj. latu	22,1 milj. latu.
Pagastu " "	4,4 " "	5,2 " "
Apriņķu " "	2.4 " "	5,7 " "
K o p ā	24 mllj. latu	33,4 milj. latu.

Pēdējos gados novērojams pašvaldības iestāžu budžetu pieaugums; kamēr valsts budžets pieaug ļoti lēni, pašvaldību izdevumi pieaug ļoti strauji (gada laikā vairāk par 1/3). Sevišķi spēji pieaug apriņķu un pagastu izdevumu sumas.

Latvijas 36 pilsētas visdažādākām savām vajadzībām 1922. gadā izdevušas pavisam 22 miljonus latus. Šos savus izdevumus arī pilsētas sedz galvenā kārtā ar ieņēmumiem no dažādiem pilsētu pasākumiem un labierīcībām, no elektrības, ūdensvada, kanalizācijas. Ari pilsētu nekuštami īpašumi dod diezgan prāvus ieņēmumus, sevišķi Vidzemē. Pārējos izdevumus sedz nodokļi un dažādi citi maksājumi. Nodokļiem pilētās nav tik liela nozīme kā uz laukiem.

Ieņēmumus ieguva 1922. gadā (procentos):

	no nodo- kļiem	no īpašumiem un uzpēmumiem	pārējie ieņēmumi
Pagasti	84 (89)	2 (3)	14 (12) *)
Apriņķi	84 (85)	3 (2)	13 (13)
Pilsētas	38 (24)	42 (53)	20 (12)

Uz laukiem galvenā pašvaldības iestāde ir pagasts, kuŗš rūpējas par visām vietējām vajadzībām, bet galvenā kārtā par skolām, nespējniekiem un kārtību.

*) Iekavās ieliktie skaitļi zīmējas uz 1921. gadu.

Pagastu skaits:

Vidzemē	227
Kurzemē	113
Zemgalē	122
Latgalē	65

Kopā . . . 527 pagasti.

Vidējs Latvijas pagasts 1923./24. gadā izdeva caurmērā 10.000 latus un šos savus izdevumus sedza ar pagasta nodokli no zemes, no iedzīvotājiem, no lopiem, mazāk no īpašumiem, kapitāliem vai citiem ieņēmumiem. Aprinķu galvenie ienākumi ir piemaksas pie pagastu vai valsts dažādiem nodokļiem.

Pašvaldību tāpat kā valsts saimniecību galu galā noteic un vada demokratisks, tautas izvēlētas iestādes. No šo iestāžu sastāvā, izpratnes un spējām atkarīga šo iestāžu darbība un līdz ar to tautas saimniecības veiksmes un neveiksmes. Tāpēc iedzīvotājiem, savus pārstāvjus ievēlot, jāizprot zemes vispārējās un saimnieciskās vajadzības; vēl vairāk izpratnes un spēju vajaga tiem, kam jāstrādā praktisks darbs valsts vai pašvaldības iestādēs, jo tikai lietišķs darbs un zināšanas ceļ vīru godā un nāk visai zemei par svētību.

J. Bokalders (Latvijas saimniec. ģeografija).

Saules mūžu!

Dievs pats kalnā, rītausma rokā:

Lai valda valdīgi šīs zemes tauta —

Saules kalna plašumu, saules mūža ilgumu,

Saules kalna plašumu, saules mūža ilgumu.

M. Siliņš.

Satura rādītājs.

	Lapp.		Lapp.
1. Latvija un viņas iedzīvotāji.		Kīšu un Juglas ezeri	58
Sastāvs un lielums	3	Daugava	60
Robežas	3	Veco daugavnieku dziesma	62
Latvijas apriņķi, pilsētas u. t. t.	3	Gauja	63
Valsts nodibinājums	4	Kā Kangura kalni un Lubā-	
18. novembris	5	nas ezers cēlušies	64
Latvijas de jure atzišana	5	Kā Ogre cēlusies	65
Valsts iekārta	6	Kā Aiviekste cēlusies	65
Latvijas likumdevējas iestādes	7		
Valsts prezidents	8	7. Apgabali un ievērojamas vietas.	
Iedzīvotāji	9	Kurzeme un Zemgale	67
2. Iedzīvotāju nodarbošanās.		Pa Zemgali	70
Zemkopība	13	Augšzemgale	73
Dažādi nodarbošanās veidi		Embūte	74
lauksaimniecībā	15	Koknese	76
Amatniecība un rūpniecība	16	Par Latgales zemi un ļaudīm	77
Satiksmes ceļi	17	Pie Latgales krievi	80
Tirdzniecība	19	Siguldas pils	81
3. Zeme un jūra.		Ķemer	82
Skats mūsu dzimtenes ģeo-		Iršu kolonija	84
loģijā	21	8. Pilsētas.	
Baltijas jūra	25	Rīga	85
4. Daba		Cēsis	87
Augi	32	Liepāja	89
Dzīvnieki	35	Kuldīga	92
Mūsu meži senāk un tagad	38	Kuldīgas rumba	95
Upes ūdrs	38	Kā Jelgavu sākuši bruģēt	95
Meža cūka	40	Rēzekne	97
5. Kalni un gravas.		Ludza un Viļaka	100
Gaiziņš	42	Latvijas un Krievijas robeža	102
Zilais kalns	43	9. Nākotnes izredzes un valsts	
Sigulda, Krimulda un Turaida	44	saimniecība.	
Staburags	47	Nākotnes izredzes Prof. K.	
Staburadzei	49	Baloža	104
6. Ūdeņi.		Valsts saimniecība. Doc. J.	
Ezeri	50	Bokaldera	107
Burtnieku ezers un viņa		Saules mūžu. J. Siliņa	110
apkaime	54		

Ievērojamākās iespieduma kļūdas.

4. lapp. novembris vietā jālasa: „novembris“.
50. „ virsraksts: Latvijas ūdeņi, jālasa: Latvijas **ezeri**.
52. „ 18. rindā no apakšas apredz, jālasa: „apsedz“.
7. „ 8. „ no apakšas Satvesrmes, jābūt: Sat**vers**mes.
11. „ 9. „ no apakšas valšu — jābūt: val**st**u.
16. „ 7. „ no augšas — grebekļus, jābūt: grā**b**ekļus.
29. „ 1. „ no apakšas izmetams vārds „plūdi“.
35. „ gabalā „Dzīvnieki“, otrā rindā jābūt: nieku
sugas, kā: m e ž a z v ē r i u n p u t n i, m ā j l o p i u n
73. lapp. 20. rindā no augšas sastīgusi, jābūt: sasti**ng**usi.
74. „ 8. „ no augšas Kurzemes, jābūt: **Zemgales**.
89. „ Paraksts J. Bormanis, jābūt: **K.** Bormanis.

Vārdnīca.

Tā kā grāmata varēs noderēt cittautiešu skolās par lasāmu grāmatu Latvijas ģeografijā, tad viņai pievienota vārdnīca. Vārdnīcā uzņemti tikai elementārākie gabali: pie ģrūtāko lasīšanas varēs tikai tad ķerties, ja pilnīgi pārvaldis latviešu valodu. Nav uzņemti arī daiļliteratūras gabali, jo tie grāmatā nespēlē lielu lomu un viņos nav nekādu speciālu nosaukumu.

Latvija un viņas iedzīvotāji.

Iedzīvotājs — житель — der Einwohner
sastāvs — состав — der Bestand
iekšēji ūdeņi — внутренние воды — Gewässer des Inlandes
robeža — граница — die Grenze
apgabals — местность — die Gegend
platība — площадь — die Fläche
skaits — численность — die Zahl

Robežas.

Ziemeļi — север — Norden
apriņķis — уезд — der Bezirk
austrumi, rīti — восток — Osten
vakari, rietumi — запад — Westen
cietzeme — суша — Festland

Latvijas apriņķi, pilsētas, miesti un ievērojamākās vietas

Miests — местечко — der Flecken,
ievērojamas vietas — замечательные места — sehenswürdige Stellen
lēmums — постановление — die Verordnung
nāk spēkā — вступает в силу — in Kraft treten

Latvijas valsts nodibinājums.

Nodibinājums — основание — die Gründung
pasludināt — провозглашать — deklarieren
neatkarīgs — независимый — unabhängig
pilsonis — гражданин — der Bürger
vienīgs — единственный — einzig
augstākā vara — высшая власть — die höchste Macht
apvienot — объединить — vereinigen
patstāvīgs — самостоятельный — selbstständig
satversme — конституция — Verfassung
attiecības — отношение — Verhältnisse
ārvalstis — другие государства — ausländische Staaten
vispārīgs — всеобщий — allgemeine
abi dzimumi — оба пола — beide Geschlechter
tiešs — прямой — direkt
vienlīdzīgs — ровный — gleich, gleichgestellt
aizklāts — закрытый — verdeckt
vēlēšanu tiesība — избирательное право — Wahlrecht
izpildu vara — исполнительная власть — die vollziehende Macht
pagaidu valdība — временное правительство — provisorische (zeitweilige) Regierung

uzaicināt — приглашать — auffordern
 miers — мир — der Friede
 kārtība — порядок — die Ordnung
 visiem spēkiem — всеми силами — aus aller Kraft
 pabalstīt — поддерживать — unterstützen
 atbildīgs — ответственный — verantwortlich

Latvijas de jure atzišana 1921. gadā 26. janvārī.

Atzišana — признание — die Anerkennung
 sūtnis — посол — der Gesandte
 sabiedrotie — союзники — die Vereinigten
 augstākā padome — высший совет — der höchste Rat
 priekšlikums — предложение — der Vorschlag
 mierlīgums — мирный договор — der Friedensvertrag
 Tautu savienība — лига народов — der Völkerbund

Valsts iekārta.

Iekārta — устройство — die Einrichtung
 sastāvdaļa — составная часть — der Bestandteil
 izvēlē — выбрать — wählen
 vietnieku sapulce — собрание выборных — Versammlung der Abgeordneten
 pavalstnieks — подданный — der Untertan
 iekšlietu — внутренних дел — des Inneren
 ārlietu — внешних — des Äusseren
 apsardzības — охраны (военное) — Kriegs
 izglītības — образования — der Bildung
 satiksmes — сообщения — des Verkehrs
 tiesu — судебных дел — des Gerichts (Justiz)
 zemkopības — земледелия — der Landwirtschaft
 darba — труда — der Arbeit
 labklājība — благополучие — das Wohlbefinden
 pagasta padome — волостной совет — der Gemeinderat
 pilsētas dome — городская дума — der Stadtrat
 pašvaldība — самоуправление — die Selbstverwaltung
 ārstniecība — медицина — die Medicin
 apsardzība — защита, охрана — Schutz, Sicherheit

Latvijas likumdevējas iestādes.

Likumdevēja iestāde — законодательное учреждение — die gesetzgebende Behörde
 pārstāvis — представитель — der Vertreter
 uzdevums — задача — die Aufgabe
 pants — статья — der Paragraph, der Punkt
 priekšsēdētājs — председатель — der Vorsitzende

Valsts prezidents.

Noteikums — положение — die Verordnung

Iedzīvotāji.

Pasaules kaļš — всемирная война — der Weltkrieg
 biezums — плотность, густота — die Dichtigkeit
 apstākļi — обстоятельство — der Umstand
 aizklist — расбрестись — sich zerstreuen
 reti — редкие — selten
 lauku iedzīvotāji — сельские жители — die Dorfbewohner, Landleute
 zemkopība — земледелие — die Landwirtschaft
 rūpniecība — промышленность — das Gewerwesen (Industrie)
 tirdzniecība — торговля — der Handel
 vairums — большинство — die Mehrheit

ticiba — вера — der Glaube
 pareizticīgs — православный — rechthgläubig
 gadu simtenis — столетие — das Jahrhundert
 vecticībnieks — старовер — der Altgläubige
 vajāšana — преследование — die Verfolgung
 apkārtnē — окрестность — die Umgebung
 mācītājs — священник — der Pastor
 krievs — русский — der Russe
 pols — поляк — der Pole
 baltkrievs — белорус — der Weisrusse
 lietuvietis, leitis — литовец — der Litauer
 dzimts iemītnieks — туземец — der Einheimische
 savienotās valstis — соединенные штаты — die Vereinigten Staaten
 izlōksne — наречие — die Mundart, Dialekt
 atgādināt — напомнить — etwas in Erinnerung bringen
 saspīest — сплюснуть — zusammengedrängt
 galvas kauss — череп — der Schädel
 vaigu kauli — скулы — der Backenknochen, der Kiefer
 galotne — вершина — der Gipfel
 kārta — сословие — der Stand
 plečīgs — плечистый — breitschultrig
 seja — лицо — das Gesicht
 augums — рост — der Wuchs
 sabiedrīks — общественный — gesellschaftlich
 uzņēmīgs — предприимчивый — unternehmend
 atsevišķa māja — хутор — das Gesinde
 zvejnieks — рыбак — der Fischer
 ciems — деревня — das Dorf
 dakstiņš — черепица — die Dachpfanne
 saķnu dārzs — огород — der Gemüsegarten
 tirums — поле — das Feld
 saimnieks — хозяин — der Wirt
 saime — люди — das Hausgesinde
 dzīvojamā ēka — жилой дом — das Wohnhaus
 strādnieks — работник, батрак — der Arbeiter
 lops — скот — das Vieh
 kūts — хлев — der Stall
 labība — хлеб — das Getreide
 šķūnis — сарай — die Scheune
 krāsa — краска — die Farbe
 skuja — хвоя — die Tannennadeln
 pērcons — гром — der Donner
 lietuvens — ночное удушье — der Alpdruck
 īpatnējs — особый — eigentümlich
 juka jukām — в беспорядке — durcheinander
 špore — полоса — der Streifen (Landesstrich)
 muiža — имение — das Gut
 jaunsaimnieks — новохозяин — der Wirt eines neuen Anwesens
 vecsaimnieks — старохозяин — der Wirt eines alten Anwesens
 vāciets — немец — der Deutsche
 visievērojamākā loma — значительная роль — die Hauptrolle
 veikals — торговля, лавка — das Geschäft
 īpašums — собственность — das Eigentum
 priekšrocība — преимущество — das Vorrecht
 tikumiskā ziņā — в нравственном отношении — was die Tugend anbetrifft (im moralischen Sinne)
 nosaukums — название — die Benennung
 grāmatpratējs — грамотный — des Lesens und Schreibens kundig
 vietējs — местный — einheimisch, hiesiger

dalība — участие — die Teilnahme
 pārkrievošana — обрусительная политика — zum Russen machen
 mātes valoda — родной язык — die Muttersprache
 laikraksts, avīze — газета — die Zeitung
 biedrība — общество — der Verein
 izrāde — представление — die Vorstellung

2. Iedzīvotāju nodarbošanās.

Nodarbošanās — занятие — die Beschäftigung
 lauksaimniecība — сельское хозяйство — die Landwirtschaft
 mazsaimniecība — мелкое хозяйство — die Kleinwirtschaft
 bezzemnieks — безземельный — landlos
 likums — закон — das Gesetz
 ierīkošana — устройство — die Einrichtung
 paplašināšana — расширение — die Erweiterung
 aramā zeme — пахотная земля — das Ackerland
 mitrs — влажный — feucht
 purvs — болото — der Sumpf
 druva — нива — das Ackerland
 sējums-i — посевы — die Saat
 auzas — овес — der Hafer
 mieži — ячмень — die Gerste
 kvieši — пшеница — der Weizen
 lini — лен — der Flachs
 augs — растение — die Pflanze
 ražošana — производство — die Erzeugung, der Betrieb
 raža — урожай — die Ernte

Dzīvībai nodarbošanās veidi lauksaimniecībā.

lopkopība — скотоводство — die Viehzucht
 ganība — пастбища — die Weide
 aboliņš — клевер — der Klee
 liellops-i — крупный скот — das Hornvieh
 piensaimniecība — молочное хозяйство — die Milchwirtschaft
 darba spēks — рабочие руки — die Arbeitskraft
 tvaiks — пар — der Dampf
 suga — вид, порода — die Art, die Rasse
 putnkopība — птицеводство — die Vogelzucht
 biškopība — пчеловодство — die Bienenzucht
 tītars — индюк — der Truthahn

Amatniecība un rūpniecība.

Amatniecība — ремесло — das Gewerbe
 eceža — борона — die Egge
 dakša — вилы — die Heugabel
 rati — телега — der Wagen
 ragavas — дровни — der Bauernschlitten
 gājejs-i — батраки — der Knecht
 mūrnieks — каменщик — der Maurer
 amatnieks — ремесленник — der Handwerker
 mājraupniecība — домашнее производство — des Hauserzeugnis
 peibaldzēns — жител Пебалги — der Einwohner von Pebalg
 audeklis — полотно — die Leinwand
 dreijāt — точить — schleifen, schärfen
 rats — прялка — das Spinnrad
 smilteneis — житель Смилтены — der Einwohner von Smiltten
 trauks — сосуд — das Geschirr
 prece — товар — die Ware

kalķu ceplis — известковый завод — die Kalkbrennere
 austuve — ткацкая фабрика — die Weberei
 brūzis, alus darītāva — пивоварня — die Bierbrauerei
 izejviela — сырье — der Rohstoff
 ražojums — произведение — der Betrieb
 tirgus — ярмарка, рынок — der Markt
 osta — гавань — der Hafen

Satiksmes ceļi.

Savrūp — особо — einzeln
 lāpsta — лопата — der Spaten, die Schaufel
 nagla — гвоздь — der Nagel
 kuļmašina — молотилка — die Dreschmaschine
 tērauds — сталь — der Stahl
 laikmets — период времени — der Zeitraum
 starptautisks — международный — international
 grantēts — мощеный гравием — mit Kies gepflastert
 sakņaugi — овощи — das Gemüse
 mākslīgi mēsli — искусственное удобрение — künstliche Bedüngung
 plostošana — сплав — das Holzflößen
 kuģošana — навигация — der Schiffsverkehr
 ieteka — устье — die Mündung
 parocīgs — удобный — bequem
 pasaule — мир, свет — die Welt
 starpniece — посредница — die Vermittlerin

Tirdzniecība.

loma — роль — die Rolle
 sīvens — поросенок — der Ferkel
 izstāde — выставка — die Ausstellung
 paraugs — образец — das Muster
 āda — кожа — das Fell (die Haut)
 kaņepājs — пенька — der Hanf
 siļķe — селедка — der Hering
 izvedums — вывоз — die Ausfuhr
 ievedums — ввоз — die Einfuhr

3. Zeme un jūra.

Baltijas jūra.

Jūras līcis — залив — der Meerbusen
 lēzens — отлогий — flach, abschüssig
 seklums — мелкий — die Sandbank
 piestātne — пристань — der Landungsplatz
 kāpas — дюны — die Dünen
 jūras šaurums — пролив — die Meeresenge
 klinšains — утесистый — felsig
 bāka — маяк — der Leuchtturm
 piesērēt — заносить — mit Sand verschütten, versanden
 izgraut, izskalot — вымывать — ausspülen, unterwaschen
 grimt — опускаться — sinken
 stumbrs — ствол — der Stamm
 sieksta — балка, колода — liegender Baumstamm
 pārpludināt — затоплять — überschwemmen
 brīnums — чудо — das Wunder
 dibens — дно — der Boden
 līdzenums — равнина — die Fläche
 zemes kārtā (ieži) — слой земли — die Erdschichte

irdens — рыхлый — locker
 kaļķakmens — известняк — der Kalkstein
 smilšakmens — песчаник — der Sandstein
 pārakmeņojums — окаменелость — die Verkalkung
 drupas — развалины — die Ruinen
 bailīgas vietas — опасные места — gefährliche Stellen
 taure, rags — рог — das Horn (Musikinstrument)
 plēšas — мех (раздувательный) — der Blasebalg
 satrūdēt — гнить — faulen
 menca (dorša) — навага — der Dorsch (Fisch)
 plekste (alava), bute — камбала — die Butte
 aizsalt — замерзать — zufrieren
 peldošs — плавающий — schwimmender
 ledus blāķis — глыбы льда — die Eisscholle
 salaka, reņģe — салакушка — der Strömling
 brētlinš (ķīlas) — килька — der Kilo
 siga — сига — der Schnäpel
 lasis — лососина — der Lachs
 ronis — тюлень — der Seehund
 dzintars — янтарь — der Bernstein
 sveķi — смола — das Harz

4. Daba.

Augi.

krūms — куст — der Strauch
 sūna — мох — das Moos
 dažādība — разнообразие — die Mannigfaltigkeit
 skaistums — красота — die Schönheit
 ogļskābe gaze — углекислый газ — die Kohlensäure
 skābeklis — кислород — der Sauerstoff
 izgarošana — испарение (-иться) — die Ausdünstung
 trūdi — перегной — garer Dünger
 josla — пояс — der Streifen; die Zone
 mūža mežs — вековой лес — der Urwald
 nolist, nolida — вырубать — ausfällen; aushauen
 pometne — поселение — die Ansiedlung
 neizskaust — не вывести, не уничтожить — nicht ausrotten
 kaitēklis — вредитель — der Schadenstifter
 pilādzis — рябина — die Eberesche
 osis — ясень — die Esche
 kļava — клен — der Ahorn
 goba, vīksne — вязь — die Ulme
 noēnot — затенить — beschatten
 izcirtums — сечка — die Lichtung
 sala — остров — die Insel
 bumbieris — груша — der Birnbaum
 plūme — слива — der Pflaumbaum
 ķīsis — вишня — der Kirschbaum
 jānoga — смородина — die Johannisbeere
 ērkšķoga — крыжовник — die Stachelbeere
 zemene — земляника — die Erdbeere
 paēģle — шожжевельник — der Wacholderbaum
 kārkliis — верба болотная — die Weide
 ieva — черемуха — der Faulbaum
 krūklenājs — бузина — der Hollunderstrauch
 kazenājs — ежежевельник — der Brombeerstrauch
 avenājs — малина — der Himbeerstrauch
 sili — вереск — das Heidekraut

vaivariņš — багун — die Sumpfporst
 papardē — цапоротник — das Farnkraut
 brūklene — брусника — die Strickbeere
 melnēne — черника — die Schwarzbeere
 zilene — синиха — die Blaubeere
 kaulene — костяника — die Steinbeere
 dzērvēne — клюква — die Moosbeere
 lācene — морошка — die Schellbeere
 baravika — белый гриб — der Steinpilz
 gailene — лисичка — der Eierpilz
 bērslapa — березовик — der Rotkopf
 rudmiesa — рыжик — der Brätling
 alksnēne — ольховик — der Ellernschwamm
 sviesta pečiņa — масляник — der Butterpilz
 staipeklis — плаун — gemeiner Bärlapp
 ziedaiņie augi — цветковые растения — die Blütenpflanzen
 griķi — гречиха — Buchweizen
 pākšu augi — стручковые — Hülsenfrüchte
 kāji — брюква — der Schnittkohl
 biete — свекла — die Beete
 rutki — репа — die Rübe
 garšas augi — циправа — das Gewürz
 šķiedra — волокно — die Faser
 eļļa — масло — das Öl
 apinis — хмель — der Hopfen
 piparmētra — мята — das Pfeffermünzkraut
 kumelīte — ромашка — das Kamillenkraut
 vēmele — полынь — das Wermutkraut
 dievkociņš — божье дерево — das Ambrosienkraut
 bišķrēsliņš — пижма — die Schafgarbe
 zalveja — шалфей — die Salbei
 ķimene — тмин — der Kummel
 dille — укроп — der Dill
 baldrians — валериан — Baldrian
 deviņviru spēks — девятисил — der Alant
 sinepu sēklas — горчичное семя — die Hanfsaat
 nezāle — сорные травы — das Unkraut
 vārpata — пырей — das Hafergrass
 nātra — крапива — die Nessel
 dadzis — репейник — die Diestel
 niedra — тростник — das Schilf
 dūņas — тина — der Schlamm
 ūdensrieksts — водяной орех — die Wassernuß

Dzīvnieki.

Mājputns — домашняя птица — der Hausvogel
 dzīvnieks — животное — das Tier
 rāpuļi — гады — das Reptil
 kukainis — насекомое — der Käfer
 kaitīgs — вредный — schädlich
 iznīdēt — уничтожить — ausrotten
 plēsīgs — хищный — wild; reissend
 gāju putns — перелетная птица — der Zugvogel
 raksturs — характер — der Charakter
 degunradzis — носорог — das Nashorn
 sumbris — зубр — der Auerochs
 ziemeļbriedis — северный олень — das Renttier
 mežavērsis — дикий бык — der Wiesent

bebris — бобр — der Biber
 lūsis — рысь — der Luchs
 ūdrs — выдра — der Fischotter
 mežacūka — кабан — das Wildschwein
 stirna — серна — das Reh
 āpsis — барсук — der Dachs
 vāvere — белка — das Eichhörnchen
 seskis — хорек — der Iltis
 sērmulis — горноста́й — das Hermelin
 sauna — куница — der Marder
 žebieksta — ласка — die Wiepe
 kurmis — крот — der Maulwurf
 žurka — крыса — die Ratte
 sikspārnis — летучая мышь — die Fledermaus
 trusis — кролик — das Kaninchen
 ērglis — орел — der Adler
 mednis — глухарь — der Auerhahn
 dziedatāju putns — певчая птица — die Singvögel
 lakstīgala — соловей — die Nachtigall
 melnais strazds — скворец — der Staar
 pelēkais strazds — дрозд — die Drossel
 vālodze — иволга — der Pirol
 bezdelīga — ласточка — die Schwalbe
 žubīte — зяблик — der Buchfink
 čakste — сорокопуд — der Raubwürger
 zilīte — синица — die Meise
 dzegūze — кукушка — der Kuckuck
 cielvaiņa — трясогузка — die Bachstelze
 sarkaukrūtis — красношейка — das Rotkehlchen
 vanags — ястреб — der Habicht
 pūce — сова — die Eule
 ūpis — филин — der Uhu
 krauklis — ворон — die Krähe
 kovārnis — галка — der Rabe
 žagata — сорока — die Elster
 gulbis — лебедь — der Schwan
 kaija — чайка — die Möwe
 stārķis — аист — der Storch
 dzērve — журавль — der Kranich
 ķīvīte — пугалица — der Kibitz
 sloka — вальдшнеп — die Waldschnepfe
 dumpis — выпь — die Rohrdommel
 irbe — куропатка — das Rebhuhn
 paipala — перепалка — die Wachtel
 grieze — дергач — die Schnarrwachtel
 silis — сойка — der Holzhäher
 meža dūja (balodis) — дикий голубь — die wilde Taube
 dzenis — дятел — der Specht
 dzilna — дятель — der Schwarzspecht
 ķīrzaka — ящерица — die Eidechse
 odze — гадюка — die Otter
 čūska — змея — die Schlange
 zalktis — уж — die Natter
 krupis — жаба — die Kröte
 ķīrzaka (ūdens) — тритон — Triton, der Wassermolch
 zutis — угорь — der Ahi
 lidaka — щука — der Hecht
 ķārpa — карп — der Karpfen
 asars — окунь — der Flußbarsch

rauda — плотва — das Rotaugen
 vēdzele — налим — der Welsfisch
 zutiņš, nēģis — минога — der Neunaugen
 sapals — елец — der Weisfisch
 karūsa — карась — die Karausche
 līnis — линь — die Schleie
 plaudis — лещ — der Brachsen
 pērļu gliemeži — жемчужная раковина — die Perlmuschel
 ods — комар — die Mücke
 dundurs — овод — die Bremse
 zirnekļis — паук — die Spinne
 spēre — водожил, стрекоза — die Libelle
 lapsene — оса — die Wespe
 sisenis — стрекоза — die Heuschrecke
 skudra — муравей — die Ameise
 lapute — тля — die Blätterlaus
 vabole — навозный жук — der Mistkäfer
 kāpurs — личина — die Larve; die Puppe der Insekten

5. Kalni un grāvas.

Gaiziņš.

Augstiene — возвышенность — die Anhöhe
 grāva, ieleja — долина — das Tal
 līdzenums — равнина — die Fläche
 stāvs -āks — крутой — steil
 slīps -āks — отлогий — flach
 zaļumu svētki — выезд в зелень — ein Fest im Grünen
 sadrupis -pēt. — разрыхлившийся — auflockern
 pareģot laiku — предсказать погоду — das Wetter weissagen
 krusas negaiss — град, гроза — das Hagelwetter
 teika — предание — die Legende

Zilais kalns.

Senči — предки — die Ahnen
 teiksmu varonis — сказочный герой — der Märchenheld
 valdzināt — привлекать — anlocken; reizen
 svētnīca — святилище — das Heiligtum
 bizze — рожа — der Hain
 ziedot — жертвовать — opfern
 kaite — болезнь, недуг — die Krankheit
 dziedināt — исцелить — heilen
 nešķīsta sieviete — падшая женщина — ein unseliges Weib
 dievu prāts — воля богов — Gottes Wille
 liktenzīrgs — конь решающий судьбу — das Schicksalspferd
 zīdls — посох — der Stab
 kaimiņš — сосед — der Nachbar
 apkāime — окрестность — die Umgegend
 slīkšņi — топкие места — sumpfige Stellen
 neizbrienams — непроходимые — undurchdringlich
 laika zobs — время — die Zeit
 pētnieks — изследователь — der Erforscher
 ceļotājs — путешественник — der Reisende
 apmeklētājs — посетитель — der Besucher

Staburags (dze).

Lāse — капля — der Tropfen
 verdzība — рабство — die Sklaverei

apcietināt — укрепить — verfestigen
 cietoksnis — крепость — die Festung
 ligzda — гнездо — das Nest
 kupls — густой, ветвистый — dicht
 klucis — глыба — der Block

6. Udeņi.

Latvijas ezeri.

Garaiņi — пар — der Dunst
 iztvaikot — испаряться — ausdünsten
 purvs — болото — der Sumpf

Vidzemes ezeri.

Apsegt — покрыть — bedecken
 šlūdonis — глетчер — der Gletscher
 ledus laikmets — ледниковая эпоха — die Eisperiode
 likšnains — топкий — sumpfig
 bezdibens — бездна — der Abgrund
 sekls — мелкий — flach
 grišļi — осока — das Rietgrass
 stiebrs — стебель — der Stiel
 lēzens — плоский — flach
 kaija — чайка — die Möve
 dižens, liels — великий, большой — groß
 virkne — вереница — die Kette
 ieva — черемуха — der Faulbaum
 ceriņi — сирень — der Flieder
 klaji krasti — открытые берега — freies Ufer
 zviedri — шведы — die Schweden
 šupulis — колыбель — die Wiege
 sirms — седой — greiser
 izteka — исток — der Ausfluss
 gāzties — падать, валиться — sich werfen
 plūķis — пощечина — die Ohrfeige
 jukt — разпадаться — auseinandergehen
 vāts — рана — die Wunde
 dumbrs — трясина — der Sumpf
 josla — полоса — der Streifen, die Zone
 sērūdens — серная вода — das Schwefelwasser
 ārstēšana — лечение — die Kur
 senātnē — былое время, древность — die Vergangenheit, das Altertum
 blakus peļņa — побочный заработок — die Nebenbeschäftigung
 dzintars — янтарь — der Bernstein
 mūža mežs — девственный лес — der Urwald
 brīnums — чудо — das Wunder
 burvīgs — чудный, сказочный — zauberhaft
 pievilkt, pievelkošs — привлечь — anlocken
 burbulēšana — журчанье — das Plätschern
 mākonis — облако — die Wolke
 satumst — темнеть — verdunkeln
 dūmākas — дымчатый воздух — der Rauchnebel
 sudrabs — серебро — das Silber
 čurkste — касатка — die Hausschwalbe
 platmaile — шляпа с широкими краями — ein breiter Hut
 meija — молодая березка — der Maienbaum
 uzbozties — сжаться — sich zusammenducken

Daugawa.

Trokšņot — шуметь — lärmern, Geräusch machen
 piepūsties — надуваться — sich aufblähen
 āšak — скорее — schneller
 plostotājs — поромщик — der Floßführer
 straume — течение — der Strom
 nepaģasts — непривычное — ungewohnt
 ceļojums — путешествие — die Reise
 kvēlot — пылать — flammen
 čala — наум, говор — das Geräusch von vielen Stimmen
 aire — весло — das Ruder
 pārceltuve — пором — der Prahm
 slīperis — брус — der vierkantig behauene Balken
 acūmirklis — миг — der Augenblick
 apgāzties — свалиться — umstürzen
 veļētāja — прачка — die Wäscherin
 vientulīgs — одинокий — einsam
 varens — могучий — mächtig
 saputot — превратить в пену — in Schaum bringen
 krakšķēt — трещать — krachen
 skaistule — красавица — die Schönste
 apinājs — хмель — der Hopfen
 strūkļa — струя — der Wasserstrom
 dilt — чахнуть — dahinsiechen
 vainags — венок — der Kranz
 sažņaugt — сдавливать — zusammenpressen
 sejs — лицо — das Gesicht
 blukis — колода der Block
 dzelme — глубь — die Tiefe
 urga — ручеёк — das Bächlein
 strēļa — стрела, полоса — der Streifen, der Strich
 vēsums — прохлада — die Kühle
 rejas (suņi) — лай собак — das Hundegebell
 iemigt — заснуть — einschlafen
 auklēt — лелеять, нянчить — warten, pflegen
 slidēšana — скользание — das Glitschen
 noenkurot — бросить якорь — ankern
 grieze — дергач — die Schnarrwachtel
 saplakt — спадать — in sich zusammen fallen
 sašķelties — расщепляться — sich zerteilen
 maigums — нежность — die Zartheit

Gauja.

Krāšņs — роскошный — wundervoll
 izdurt — выколоть — ausstechen
 piekrāsa — оттенок — die Schattierung
 sils — бор — der Fichtenwald
 bīties — бояться — sich fürchten
 krāces — пороги — der Wasserfall
 klēpis — здесь: охапка — der Schoß, Armvoll
 iztraucēt — взбудоражить — aufstören
 ieži — горные породы — die Erdschichten
 ziedonis — весна — die Blütezeit
 birze — роща — der Hain
 grīva — устье — die Mündung
 dzidrs — прозрачный — klar
 dzirnavas — мельница — die Mühle
 kārstuve — чесалка — der Wollkamm

vērtuve — прядильня — die Spinnerei
 trekns — сочный — furchtbare (Erde)
 druva — поле — der Acker

7. Argabali un ievērojamās vietas. Kurzeme un zemgale.

novads — область — der Kreis
 dēvēt — называть — nennen
 saistīt — связывать — verbinden
 patstāvība — самостоятельность — die Selbstständigkeit
 pelnīt — заслужить — verdienen
 pārtika — пропитание — die Nahrung
 tvaikonis — пароходик — kleiner Dampfer
 tiesība — право — das Recht
 veicināt — содействовать — zu etwas beitragen
 strāva — ток — der Strom
 apakšgrunts — подпочва — der Untergrund
 virskārta — верхний слой — die Oberschichte
 pūlīni — старания — die Mühe
 divriči — двуколка — ein 2-rädriger Wagen (Karre)
 ķieģelis — кирпич — der Ziegel
 kaps — могила — das Grab

a) B a u s k a.

Piekļauties — прильнуть — sich anschmiegen
 slīps krasts — отлогий берег — flaches Ufer
 pliens — известковый сланец — die Kalkschicht
 olis — булыжник — der Kieselstein
 piegūvis pagrabs — развалившийся погреб — eingestürzter Keller
 sagāut — разрушить — zerstören
 dakstiņu jumts — черепичная крыша — das Ziegeldach
 iebraucamā vieta — постоянный двор — die Einfahrt
 veikals — лавка — die Bude
 šaursliežu dzelzceļš — узкоколейная жел. дорога — die Schmalspurbahn

b) N o B a u s k a s u z E l e j u.

Izdobats — с бороздами — ausgehöhlt
 sūkties, sūcās — просачиваться — durchsickern
 ēnains — тенистый — schattig
 mājturība — домоводство — der Haushalt
 aiznāgt — закалывать — zunageln
 uzrāpties — взобраться — aufklettern
 nogāze — склон — die Senkung
 dubļi — грязь — der Straßenschmutz
 pagālis — двор — der Hof
 mauriņš — травник — weiches Gras
 noplucis — блеклый — verschossen
 spārni — крылья — die Flügel
 vapenis — герб — das Wappen
 izrotāts — украшенный — geschmückt
 nodriskāts — изношенный — abgenutzt
 plaukums — пятно — der Flecken
 izrikojums — представление — die Vorstellung

Augš-Zemgale.

Ceļnieks — путешественник — der Reisende
 uzmanība — внимание — die Aufmerksamkeit
 raibs — пестрый — bunt
 pudurs — кучка — das Häuflein
 krauja — крутизна — steiler Abhang

sakumpis — сутулый — gekrümmt
 izplucis — разбухший — ausgeblühen
 ģindens — скелет — das Gerippe
 riba — ребро — die Rippe
 sastingt — замереть — erstarren
 mists — меси́во — das Gemisch
 pārsteidzošs — поразительный — überraschend
 piedēklis — здесь: родня — der Angehörige
 mežonīgs — дикий — wild
 māls — глина — der Lehm
 trekns — жирный — fett
 šaurs — узкий — eng
 stūris — угол — die Ecke, der Winkel
 mošs — бо́дрый — lebhaft
 sadurtees — столкнуться — zusammenstoßen
 tiekties — стремиться — streben
 atsisities — удариться об ч.-н. — anprallen
 slieves — рельсы — die Schienen
 postaša — пустошь — die Einöde
 izšķiest — растрчивать — verschwenden

Embote.

pēkšņi — внезапно — plötzlich
 vilties — разочароваться — sich enttäuschen
 piekāje — подошва горы — der Fuß des Berges
 visbīstamākā vietā — опаснейшее место — die gefährlichste Stelle
 aizsnausties — задремать — einschlummern
 aplaupīt — ограбить — berauben
 pārsviest — перебросить — überwerfen
 dīķis — пруд — der Teich
 lanka — поляна — die Waldwiese
 noskumis — грустный — traurig
 drūzmeties — толпиться — sich drängen
 švirkstēt — трещать — krachen
 senči — предки — die Ahnen
 lāpa — факел — die Fackel
 ainava — пейзаж — die Landschaft
 bāka — маяк — der Leuchtturm
 saulgozis — припек — die Sonnenglut
 ozoliņa — дубовая роща — der Eichenwald
 izretināt — разредить — lichten
 zīle — жолудь — die Eichel
 plēsums — новина — ungeackertes Land
 asns — росток — der Reim
 nogaršot — иметь вкус (от чего nibудь) — abschmecken

Koknese.

Zaļumnieks — экскурсант — der Exkursant
 gatva — аллея — die Allee
 draudošs — грозный — drohender
 uzspridzināt — взорвать — sprengen
 pāršķelt — разбить — zerschlagen
 gruvešu kaudze — кучи мусора, развалины — die Trümmer
 sadragāt — разбить в дребезги — zersplintern
 lielgabals — пушка — die Kanone
 paust, pauž — рассказывать — erzählen
 kalts (krata) — долото — das Stemmeisen
 suķe — обломок — ein abgebrochenes Stück
 akmeņlaikmets — каменный век — die Steinperiode

Par Latgales zemi un ļaudim.

Saspiest — сжать — zusammendrücken
 trūkums — бедствие — die Not
 šaurums — теснота — die Enge
 spiediēns — давление — der Druck
 staignu mukulājs — топь — sumplige Stelle
 kūdra — торф — der Torf
 pārtraukt — прекратить — unterbrechen
 kritums — водопад — der Wasserfall
 izmantošana — эксплуатация — die Ausnutzung
 puškots — украшенный — geschmückt
 kapliča — часовня — die Kapelle
 īpatnējs — особый — besonders, eigenes
 pievilcīgs — привлекательный — anziehend
 drēgns — сырой — feucht
 gurdens — усталый — müde
 jaunatne — молодежь — die Jugend
 novist — вянуть — verblühen
 spirtums — бодрость — die Rüstigkeit
 grumbains — морщинистый — runzlig
 staltums — стройность — das Ebenmaß
 pārgalvība — задор — der Übermut
 viesmīlība — гостеприимство — die Gastfreundschaft
 vaļsirdība — чистосердие — die Offenherzigkeit
 pretlīdzeklis — противодействующее средство — das Gegenmittel

Pie Latgales krieviem.

Stiepties — тянуться — sich strecken
 izžūt — высыхать — austrocknen
 bradāt — бродить — umherschweifen
 pērļu zvejnieks — искатель жемчуга — der Perlenfischer
 paraša — обычай — die Sitte; der Gebrauch
 kamols — клубок — der Knäuel
 atrisināt — разрешить — abwickeln; lösen
 āpsis — барсук — der Dachs
 pieplakt — припадать — niederfallen
 izpūt, izpūvis — сгнить — verfaulen
 klēts — клеть — die Klete
 darba rīks — рабочее орудие — das Werkzeug
 norītēt — проходить, пройти — vergehen
 nāras — нары, лавка — das Wandbrett
 kūtiņa — хлев — der Stall
 piejume — навес — der Schuppen
 noejas vieta — отхожее место — der Abtritt

8. Pilsētas.

Rīga.

Priekšpilsēta — предместье — die Vorstadt
 noliktava — склад — die Niederlage
 mīteklis — жилище — der Wohnort
 šimbrīžam — в данное время — in gegebenen Augenblick
 brīnumdarbs — чудодействие — das Wunderwerk
 savienība — союз — die Vereinigung
 dzīres — пирушка — das Fest
 rātzis — городская дума — das Rathaus
 ērtība — удобство — die Bequemlichkeit
 moderna — модная — modern

iestāde — учреждение — die Behörde, die Anstalt
 māksla — искусство — die Kunst
 apstādījums — насаждения — die Anlage
 uzvaras parks — парк победы — der Siegespark
 atteka — рукав реки — der Arm eines Flusses
 izkraut — выгружать — ausladen
 tālaksūtišana — пересылка — das Weiterbefördern
 labiercība — благоустройство — die gute Einrichtung
 bruģēts — мощеный — gepflastert
 caurule — труба — die Röhre
 nomale — захолустье — die öde Gegend, der Krähwinkel
 darbnica — мастерская — die Werkstatt

Cēsis.

ceplis (kaļķa) — завод (известковый) — die Kalkbrennerei
 vasarnīca — дача — der Sommerwohnsitz
 rūpes — забота — die Sorge
 atvārs — бездна — der Abgrund
 pārkārties — перевеситься — sich hinüberhängen
 atspoguļoties — отражаться — widerspiegeln
 plosīšanās — неистовство — das wilde Toben
 cilts — племя — das Geschlecht

Liepāja.

Ugunsgrēks — пожар — der Feuerschaden
 mēris — мор — die Seuche
 uzņēmums — предприятие — die Unternehmung
 mitrs — влажный — feucht
 uzglabāt — хранить — aufbewahren
 sadārdzināt — вздорожить — verteuern; teurer werden
 cietoksnis — крепость — die Festung
 aizsarga osta — защитная гавань — der Schutzhafen
 aizkavēt — задержать — hemmen
 izplatīšanās — расширение — die Ausbreitung
 noārdīt — снести — niederreißen
 turīgs — зажиточный — wohlhabend
 izkopts — улучшенный — gepflegt
 izputināt — проматывать — vertun
 sauss — сухой — trocken
 peldošs — плавающий — schwimmender
 sērkokči — спички — die Zündhölzer
 čaulītes — гильзы — die Hüllen
 brūzis, alus darītava — пивоваренный завод — die Bierbrauerei
 drāšu fabrika — проволочная фабрика — die Drahtfabrik
 sald ūdens — пресная вода — das Süßwasser
 vienmuļīgs — однообразный — eintönig
 sēdvietā — место — der Sitzplatz
 sējums (grāmatas) — том — der Band
 kredītiestāde — кредитное учреждение — die Kreditbehörde
 kautuve — бойня — das Schlachthaus
 slimnīca — больница — das Krankenhaus
 lūgšanas pats — молельня — das Gebethaus
 drukātava (spiestuve) — типография — die Druckerei
 nodevējs — изменник — der Verräter

Kuldīga.

Aizvazāt — растаскивать — verschleppen
 dārgums — богатство, сокровище — der Schatz
 kritums (ūdens) — водопад — der Wasserfall

kalpināšana — порабощение — die Sklaverei
 spridzināt — взорвать — sprengen
 satricināt — сотрясать — erschüttern
 cittautietis — инородец — der Fremdling
 adata — иголка — die Nadel
 liktenis — судьба — das Schicksal
 noteicējs — вершитель судьбы — der Bestimmer
 izveidošana — образовывание — das Gestalten
 veicinātājs — покровитель — der Beschützer
 uzcelt — сооружать — aufbauen
 gājis bojā — погибший — zu Grunde gehn
 laužt (akmeņus) — ломать камни — Steine brechen
 glīts — красивый — hübsch

Rēzekne.

sabiedrīks — общественный — gesellschaftlich
 atmoda — пробуждение — das Erwachen
 pašapziņa — самосознание — das Selbstbewusstsein
 vadonis — предводитель — der Führer
 būt nomodā — быть на стороже — Schildwache stehen
 aizgaida — перегородка — die Scheidewand
 pūja — палка — der Stock
 ieroči — оружие — die Waffen
 eņģe — петля — die Schlinge
 stienis — брус — die Stange
 bomis — заворотень — der Hebebaum
 tornis — башня — der Turm
 aizšautne — задвижка — der Riegel
 velve — свод — die Wölbung
 izpostīt — опустошить — vernichten
 atbrīvot — освободить — befreien
 krustoties — скрещиваться — sich kreuzen
 samērā — соразмерно — im Verhältnis

Ludza un Viļaka.

Uzbrukums — нападение — der Einbruch
 gūstā — в плену — in Gefangenschaft
 maiņas tirdzniecība — меновая торговля — der Tauschhandel
 ādu fabrika — кожевенный завод — die Lederfabrik
 paprāvs — довольно большой — recht groß

Latvijas un Krievijas robeža.

Galīgi pieņemts — окончательно принят — endgültig angenommen
 dubultlappuses — двойные страницы — das Doppelblatt
 pārliecināties — убедиться — sich überzeugen
 aizbirt — засыпаться — verschütten
 apart — вспахать — pflügen

E. Pīpiņa un J. Upmaņa drukātava, Rīgā, Marijas ielā 10.

Tā paša autora.

	Ls
1) Īsa vispārējā vēsture I. Pamatskolas V. klasei. IV. izd.	1,50
2) " " " II. Pamatskolas VI. klasei un papildu skolai. 3. izdevums	1,80
3) Stāsti un apraksti I. daļa. Lasāmā grāmata vēsturē. Senie Austrumi	1,20
4) Stāsti un apraksti II. daļa. Senā Grieķija (drīzumā iznāks)	—
5) „ Par tautas brīvību “. Kult. vēst. biblioteka	—,50
6) „ Šekspirs un viņa laika teatrs “. Kult. vēst. bibl.	—,60
7) „ Tautu dēls un līgaviņa “. Tautas dziesmu krājums ar notīm	1,20
8) „ Latvijas tautskola “. Likumi un rīkojumi obligatorisko skolu jautājumos (drīzumā iznāks)	—